

De Volksrepubliek China ‘van Hitleriaans militarisme tot opname in rij imperialisten.’

De Nederlandse reactie op de het normaliseren van de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China (1970-1972).

Masterthesis Internationale Betrekkingen in historisch perspectief.

Sjaak van de Groep.

j.vandegroep@students.uu.nl.

3441067.

Begeleider: Jacco Pekelder.

Juli 2012.

Op de foto: De Amerikaanse president Richard Nixon dineert gebroederlijk met de Chinese premier Zhou Enlai (links), februari 1972. Om al vast in de stemming te komen hoe diverse Nederlandse media schreven over de week van het historische bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek China:

‘President Nixon wist zich vlot te bedienen met de eetstokjes, tot groot genoegen van de gastheren.’¹

¹ David Kraslov, ‘Speciale hapjes voor mevrouw Nixon op banket’, *De Telegraaf*, 22 februari 1972, 9. Deze foto komt oorspronkelijk uit het *Courtesy National Archives*, 27 februari 1972, 08616-29. Ik heb de foto gescand uit het artikel ‘Taiwan Expendable? Nixon and Kissinger go to China’ van Nancy Bernkopf Tucker, in *The Journal of American History*, juni 2005, 133.

Inhoud

Inleiding	3-7
Hoofdstuk 1: De Verenigde Staten en de Volksrepubliek China 1945-1970	8
1.1. De Verenigde Staten, de Volksrepubliek China en de Koude Oorlog.....	8-10
1.2. De Sovjet-Chinese breuk en de Vietnamoorlog.....	10-14
1.3. De Nixon-doctrine en balance of power.....	14-16
Hoofdstuk 2: Nederland, de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China voor 1970.....	17
2.1. Nederland in de wereld na 1945.....	17-23
2.2. Nederlands-Chinese betrekkingen sinds de zeventiende eeuw.....	23-29
Hoofdstuk 3: Nederland en de Amerikaans-Chinese toenadering 1970-1972.....	30
3.1. Amerikaans-Chinese Gesprekken in Chinese ambassade Warschau 1970.....	30-32
3.2. Pingpongdiplomatie april 1971.....	32-34
3.3. Geheime bezoek Kissinger aan Peking juli 1971 en aanloop bezoek Nixon en Kissinger 1972.....	34-42
Hoofdstuk 4: ‘De week die de wereld veranderde’.....	43
4.1. Bezoek Nixon en Kissinger aan Volksrepubliek China februari 1972.....	43-55
4.2. De Nederlandse reacties van diplomaten na afloop bezoek Nixon.....	55-59
Conclusie	60-64
Literatuurlijst	65-68

Inleiding

‘My children, it is permitted you in time of grave danger to walk with the devil until you have crossed the bridge.’²

Afgelopen februari was het precies veertig jaar geleden dat de Amerikaanse president Richard Nixon en zijn nationaal veiligheidsadviseur Henry Kissinger de internationale verhoudingen deden schudden door een bezoek te brengen aan communistische aartsvijand, de Volksrepubliek China. Diverse media schreven afgelopen februari over deze historische gebeurtenis. ‘It takes a Nixon to go to China’, kopte *NRC Handelsblad*. De auteur vertaalde het als: ‘Je hebt een Nixon nodig om naar China te gaan.’ Het historische bezoek van communistenvreter Nixon aan de Volksrepubliek China was zo bijzonder, dat deze uitdrukking nog steeds wordt gebruikt in de Amerikaanse politiek. Alleen een anticommunist als Nixon kon betrekkingen aangaan met de Volksrepubliek en tegelijkertijd door aanhangers en politieke tegenstanders worden geprezen.³

Maar werd Nixon echt door álle aanhangers en tegenstanders geprezen? Met het escalerende conflict in Vietnam in mijn achterhoofd en de wereldwijde protesten tegen deze oorlog, kon ik me dat nauwelijks voorstellen.

Begin jaren zeventig onderhielden de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China geen diplomatieke betrekkingen en was van een economische relatie geen sprake. De economieën van de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China zijn vandaag de dag vervlochten met elkaar. Hoe anders was dit vier decennia geleden? Deze woorden sprak de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken William Rogers uit voor de ambassadeurs van de NAVO-landen in 1972: ‘Wat betreft handelsrelaties tussen de VS en de Volksrepubliek China was het de Chinezen duidelijk dat de mogelijkheden hiertoe beperkt waren en dat de VS daaraan geen bijzonder groot belang hechtten.’⁴ Dat zou ik de ironie van de geschiedenis willen noemen: beide landen kunnen nu economisch niet zonder elkaar. Washington en Peking hadden begin jaren zeventig geen flauw idee van elkaars mogelijkheden en waren volstrekte vreemden voor elkaar. De Volksrepubliek China stond in de jaren vijftig en zestig bekend als een internationale paria. Een land dat maling had aan internationale normen en zich afzette tegen Moskou en Washington.⁵

Hoe lagen de verhoudingen tussen Den Haag en Peking? Onderhielden zij indertijd diplomatieke betrekkingen? Nederland ging op 27 maart 1950 over tot erkenning van de Volksrepubliek China en

² President Roosevelt gebruikte dit oude spreekwoord uit de Balkan om te rechtvaardigen waarom hij samenwerkte met Stalin, uit: M.E Sarotte, *Dealing with the devil: East-Germany, Détente and Ostpolitik, 1969-1973* (Chapel Hill 2001) 192.

³ Rianne Kouwenaar, ‘It takes a Nixon to go to China’, *NRC Handelsblad bijlage De Wereld*, 20 februari 2012.

⁴ Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse ambassade in China (Peking), nummer toegang 2.05.166, inventarisnummer 488, Washington 5 maart 1972, Briefing Amerikaanse minister Buitenlandse Zaken William Rogers aan ambassadeurs NAVO-landen over bezoek Nixon aan Volksrepubliek China.

⁵ Paul Gordon Lauren, Gordon A. Craig en Alexander L. George (ed.), *Force and statecraft. Diplomatic challenges of our time* (New York 2007) 126.

verbrak de diplomatieke betrekkingen met de Republiek China (Taiwan).

Politiek Den Haag ging er toen van uit dat de diplomatieke betrekkingen met Peking zouden worden aangegaan op het niveau van ambassadeurs. De Volksrepubliek China vond echter steeds argumenten om dit niet te doen: de oorlog in Korea waarin Nederland actief meevocht, een incident met Chinese lastechnici in Den Haag in de jaren zestig waarbij een Chinees om het leven kwam, en het meest heikele punt, de kwestie van China's lidmaatschap in de Verenigde Naties, waarbij de stemwijze van Nederland kritiek ondervond in Peking.⁶

Mede dankzij Nederland bleef de Republiek China (Taiwan) permanent lid van de Veiligheidsraad ten koste van de Volksrepubliek China. De Chinese zetel in de Veiligheidsraad werd tot 1971 opgeëist door Taiwan met Amerikaanse goedkeuring. Toen ook deze laatste hindernis was weggenomen, gingen Den Haag en Peking uitgerekend in 1972, het jaar dat Nixon en Kissinger de Volksrepubliek bezochten, over tot het uitwisselen van ambassadeurs en waren de diplomatieke betrekkingen hersteld. Had de koerswijziging van de Verenigde Staten met betrekking tot de Volksrepubliek invloed op het China-beleid van Nederland?

In deze scriptie wil ik een antwoord geven op de hoofdvraag hoe Nederlandse diplomaten, regering en pers de toenadering tussen de VS en het communistische China waarnamen en waardeerden tussen 1970 en 1972. Ik zal hiervoor een aantal ijkpunten nemen, achtereenvolgens januari 1970, april 1971, juli 1971 en februari 1972. De eerste officiële gesprekken tussen beide landen vonden plaats in de Chinese ambassade in Warschau in januari 1970. In april 1971 bezochten Amerikaanse tafeltennissers de Volksrepubliek China, de zogenaamde pingpongdiplomatie, en in juli 1971 vertrok Kissinger als afgevaardigde naar Peking. In februari 1972 bezochten onder anderen Nixon en Kissinger de Volksrepubliek China.

Ik wil een antwoord formuleren op de hoofdvraag door diplomatenpost uit die periode te bestuderen en analyseren. Tevens onderzoek ik drie totaal verschillende Nederlandse kranten om te kijken of ze een verschillend geluid lieten horen over de toenadering en hoe zij de détente waarnamen en waardeerden: de rechts conservatieve krant *De Telegraaf*, de linkse verzetskrant *Het Parool* en de liberale kwaliteitskrant *NRC Handelsblad*.

De deelvragen die ik in de verschillende hoofdstukken wil beantwoorden luiden: waren de diplomatieke betrekkingen van Nederland en de Volksrepubliek China in de jaren vijftig en zestig van invloed op de waardering van de toenadering tussen Washington en Peking? Hieruit volgende in de tweede deelvraag hoe de Nederlandse pers, diplomaten en regering de détente tussen Washington en Peking waardeerden? Welke inschatting maakten ze? Namem ze de toenadering serieus of met een korrel zout? En wat voor commentaar gaven ze op de ontspanning en hoe kunnen die commentaren verklaard worden? En zat er een groot verschil in die commentaren? En vanaf wanneer kregen pers en diplomatie de toenadering in de gaten?

⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse ambassade in China (Beijing/Peking), nummer toegang 2.05.166, inventarisnummer 426. Artikel ANP: 'Nederland en China rijp voor ambassadeurs', 14 maart 1972.

In de Nederlandse historiografie is niet zo heel veel te vinden over de betrekkingen tussen Peking en Den Haag en de reactie van Nederland op de toenadering tussen de VS en de Volksrepubliek China. Ondanks de vroege erkenning van Peking was de relatie tussen Nederland en de Volksrepubliek de hele jaren zestig slecht, schrijft hoogleraar Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen Duco Hellema in *Nederland in de wereld. De buitenlandse politiek van Nederland*.⁷ Hoewel hier wel enige kanttekeningen bij zijn te plaatsen, zoals ik zal doen in paragraaf 2 van hoofdstuk 2, komt de sinoloog Leonard Blussé in zijn boek *China en de Nederlanders* tot dezelfde conclusie. Blussé neemt een diplomatiek conflict tussen Den Haag en Peking in de jaren zestig als voorbeeld. Een Chinese raketingenieur overleed in het kantoor van de Chinese zaakgelastigde in Den Haag, terwijl de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiger in Peking, Jongejans, tegelijkertijd bijna zes maanden zat opgesloten in zijn kantoor.⁸ Blussé en Hellema hebben het echter niet over de Nederlandse reactie op de dooi tussen Washington en Peking.

In de literatuur is ook bijna niets te vinden over de Nederlandse reactie op de ontspanning tussen de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China. Een van de opvallendste zaken is volgens historica Kim van der Wijngaart, dat voormalig minister van Buitenlandse Zaken, Norbert Schmelzer, op 25 oktober 1971 tegen de Amerikaanse resolutie stemde om de Republiek China (Taiwan) binnen de Verenigde Naties te houden. Vervolgens stemde Nederland voor de Albanese resolutie om de Volksrepubliek China in de Veiligheidsraad van de VN op te nemen. Schmelzer zag deze koerswijziging als een breuk ten aanzien van het beleid van zijn voorganger Luns. Schmelzer zou later in een interview verklaren ‘dat een dergelijk groot land met een dergelijke grote bevolking zijn plaats op het politieke wereldtoneel niet geweigerd kon worden.’ En hij zei ook ‘dat uit volkenrechtelijk oogpunt de Chinese Volksrepubliek recht had op een VN-zetel.’⁹

Deze ommezwaai in het Nederlandse buitenlandse beleid was tegen het zere been van Washington dat in 1971 nog voorstander was van dual representation: zowel Taiwan als de Volksrepubliek China zouden dan hun land vertegenwoordigen in de VN. Het proefschrift *Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen, 1969-1976*, van Van der Wijngaart gaat hoofdzakelijk over de betrekkingen tussen Washington en Den Haag. De reactie van Nederland op de détente tussen Washington en Peking komt verder niet aan bod.

Wat voegt deze thesis dan toe aan het wetenschappelijke debat? Er is nauwelijks iets geschreven over de Nederlandse reactie in pers, diplomatie en regering over de Amerikaans-Chinese toenadering, terwijl we het hier toch hebben over één van de grootste diplomatieke aardverschuivingen in de Koude Oorlog. Het was een meesterlijke zet van Nixon om te proberen de Chinezen in het Amerikaanse kamp te krijgen. Hoe reageerden bondgenoten en vijanden? Veel landen moesten plotseling hun buitenlandse

⁷ Duco Hellema, *Nederland in de wereld. De buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010) 242.

⁸ Leonard Blussé en Floris-Jan van Luyn, *China en de Nederlanders. Geschiedenis van de Nederlands-Chinese betrekkingen 1600-2007* (Zutphen 2008) 201.

⁹ Kim van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen, 1969-1976* (Hilversum 2011) 99.

politiek bijstellen.

De eerste twee hoofdstukken van deze scriptie behandelen de historische context van onder meer de Koude Oorlog en de positie hierin van Nederland, de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China. Ik zal in deze eerste hoofdstukken enkele gezamenlijke belangen noemen van de VS en de Volksrepubliek China die de ontspanning tussen beide landen begrijpelijk maken. Ik zal ook de positie schetsen van Nederland na de Tweede Wereldoorlog en de betrekkingen met zowel de VS als de Volksrepubliek China. De historische context in de eerste hoofdstukken schets ik hoofdzakelijk met literatuurstudie. Maar ik gebruik hiervoor ook enkele primaire bronnen. Het antwoord op de hoofdvraag geef ik na het bestuderen van primaire bronnen in het Nationaal Archief in Den Haag en door onderzoek in het krantenarchief.

Hoofdstuk 1: De Verenigde Staten en de Volksrepubliek China 1945-1970.

Dit hoofdstuk beschrijft de historische ontwikkelingen tussen de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China na de Tweede Wereldoorlog. Deze voorgeschiedenis zal duidelijk maken waarom Washington en Peking sinds 1949 aartsvijanden waren. Het hoofdstuk zal ook de verschillende redenen noemen waarom de Washington en Peking begin jaren zeventig toenadering tot elkaar zochten.

1.1. De Verenigde Staten, de Volksrepubliek China en de Koude Oorlog.

Toen Washington en Peking toenadering tot elkaar zochten begin jaren zeventig, onderhielden beide landen al twee decennia geen diplomatieke betrekkingen. De geschiedenis had anders kunnen verlopen. Na het Japanse bombardement op Pearl Harbor in de Tweede Wereldoorlog, hadden de VS en het door Japan bezette China een gemeenschappelijke vijand. De VS steunden in hun strijd tegen Tokio zowel de Chinese nationalist (Kwomintang) als de communisten (CCP). Na de Japanse nederlaag ging de Amerikaanse voorkeur uit naar de nationalist. De communistische leider Mao Zedong had nog wel goede hoop dat het Amerikaanse kapitalisme ook zou willen investeren in een communistisch China.¹⁰

Na de Japanse overgave laaide de Chinese Burgeroorlog weer op tussen de communisten en de nationalist. De communisten wisten de strijd in hun voordeel te beslechten en riepen in oktober 1949 de Volksrepubliek China uit. Twee maanden later vluchtten twee miljoen nationalist naar Taiwan. In één van zijn eerste toespraken hield Mao zijn volk voor dat het land was opgestaan en nooit meer 'een beledigende natie zou worden.' Het trauma zat diep bij de Chinese communisten. Hoogleraar Internationale Betrekkingen John Garver gebruikt de term 'mythe van Nationale Vernedering.' Volgens Garver werd deze mythe de centrale gedachte in de identiteit van de Volksrepubliek China. De 'Eeuw van Schaamte' waarin het land werd overheerst door Europeanen en Japanners. Het verklaart volgens Denny Roy de Chinese buitenlandse politiek en schaarde de Volksrepubliek in het neorealisme: staten handelen hoofdzakelijk uit eigenbelang. Buren die vandaag bevriend zijn, kunnen morgen de vijand worden.¹¹

De Koude Oorlog was inmiddels begonnen. De Amerikaanse diplomaat George Kennan riep eind jaren veertig op om de communistische Sovjet-Unie in te dammen, en overal waar het communisme voet aan de grond kreeg het te bestrijden. Kennan bedacht de containmentpolitiek, naar eigen zeggen 'een op lange termijn, geduldige vastberaden en waakzame indamming van Russische expansieve tendensen.'¹² Maar ook de Volksrepubliek China kreeg te maken met containment.

Washington erkende in 1949 niet het communistische regime van Mao als regering van China. De VS

¹⁰ Margaret Macmillan, *Seize the hour. When Nixon met Mao* (Londen 2006) 98-99.

¹¹ Denny Roy, *China's foreign relations* (Londen 1998) 3-13.

¹² Cynthia Ann Watson, *US national security: a reference handbook* (Santa Barbara 2002) 162.

erkenden uit strategisch oogpunt de nationalisten op Taiwan als het 'echte China' om het communisme dwars te zitten. Dit had tot gevolg dat de 'afvallige provincie' de Chinese zetel kreeg in de Algemene Vergadering en in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties.¹³

De VS gingen er van uit dat het communistische blok monolithisch was en dat de Volksrepubliek China ook ingedamd moest worden. John Paton Davies, een voormalig medewerker van Buitenlandse Zaken, moest in 1949 een manier verzinnen om communistisch China niet kwijt te raken aan de Sovjet-Unie. Dat mislukte en Davies zou na het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek China toegeven dat het communisme geen monolithisch blok was en dat het oordeel over Peking niet juist was geweest.¹⁴

Maar dat Washington dacht dat het communistische blok monolithisch was, is te begrijpen. Om de Chinese soevereiniteit te beschermen koos Mao voor het buitenlandse beleid van 'leaning to one side.' De Volksrepubliek China sloot zich aan bij het socialistische blok dat onder leiding stond van de Sovjet-Unie. In februari 1950 ondertekenden Moskou en Peking een vriendschapsverdrag; een alliantie waarin beide landen elkaar onder meer wederzijdse bijstand beloofden bij agressie van een andere staat.¹⁵

Gesterkt door deze overeenkomst maakte Peking in 1950 plannen voor een invasie van Taiwan om af te rekenen met de Kwomintang. De Koreaanse Oorlog die in juni van dat jaar uitbrak, maakte dit onmogelijk. De Amerikanen stationeerden de Zevende Vloot in de Straat van Taiwan. Chinese troepen konden de oversteek niet maken.¹⁶ De Noord-Koreaanse leider Kim Il-sung was ervan overtuigd dat de VS nooit twee communistische militaire veroveringen zouden toestaan en wilde Korea herenigen voordat de Volksrepubliek China Taiwan zou aanvallen.¹⁷

En zo geschiedde. De Noord-Koreanen vielen Zuid-Korea aan en namen het schiereiland bijna geheel in bezit. Een coalitie van VN-troepen onder leiding van de VS grepen in, maar verloren in het begin van de strijd veel manschappen. Pas na een tactische wending in de havenstad Incheon wisten de VN-troepen de Noord-Koreanen terug te dringen. Peking waarschuwde de VS niet te dicht bij de grensrivier Yalu te komen. Toen VN-troepen toch te dichtbij kwamen, grepen 200.000 Chinese 'vrijwilligers' in en drongen de militairen terug. De VS stonden perplex, want ze hadden niet verwacht dat Peking zich zou bemoeien met de oorlog. In juli 1953 kwamen beide Korea's een wapenstilstand overeen. Een grote overwinning voor Peking: het socialistische regime in Noord-Korea was gewaarborgd.¹⁸

Al om al kun je concluderen dat de militaire confrontatie in Korea tot een verdere vervreemding en

¹³ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 95.

¹⁴ Gordon H. Chang, *Friends and enemies. The United States, China, and the Sovietunion, 1948-1972* (Stanford 1990) 290.

¹⁵ Grant F. Rhode en Reid E. Whitlock, *Treaties of the people's Republic of China, 1949-1978: an annotated compilation* (Colorado 1980) 1,15,17,22.

¹⁶ Roy, *China's Foreign relations*, 18-20.

¹⁷ Henry Kissinger, *On China* (New York 2011) 123, 130.

¹⁸ Roy, *China's Foreign relations*, 18-20.

vijandigheid heeft geleid tussen de VS en de Volksrepubliek China. Bij de Slag om het Chosin-stuwmeer in november 1950 kwamen veel Amerikanen om door Chinees oorlogsgeweld. In de documentaireserie 'Historische Oorlogen Korea en Vietnam' wordt deze hinderlaag 'één van de ergste militaire rampen in de geschiedenis van Amerika' genoemd. Amerikaanse mariniers kwamen om in een 'nachtmerrie van dood en bloedvergieten.' De Chinese veteraan Li Xiao Fei noemde het conflict de 'anti-VS, Help-Koreaoorlog.'

De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles symboliseerde de verstandhouding tussen de VS en de Volksrepubliek China in 1954. Hij weigerde de hand te schudden van de Chinese premier Zhou Enlai tijdens een internationale conferentie over Korea en Indo-China in Genève.¹⁹

De Amerikanen kwamen de Chinezen wederom tegen op het slagveld, nu in de Straat van Taiwan. De nationalisten op Taiwan brachten de Amerikanen na 'Korea' in een lastig parket. Taiwan wilde het Chinese vasteland bevrijden van communisten. De VS dreigden te worden meegezogen in weer een oorlog met de Volksrepubliek China. Dit had maar zo kunnen gebeuren in de eerste crisis in de Straat van Taiwan, augustus 1954, een conflict tussen de communisten en nationalisten over wat rotsachtige eilanden voor de Chinese kust. De Amerikaanse regering begon na deze crisis serieus na te denken over een 'twee China beleid.' De nationalistische regering op Taiwan kon alleen voortbestaan door Amerikaanse steun. Door een 'twee China beleid' (één China, één Taiwan) kon Washington diplomatieke betrekkingen blijven aangaan met Taipei en Taiwan ook vrijhouden van communisten. Er was echter een groot probleem. Peking en Taipei vonden beide dat er maar één China was.²⁰

Kort samengevat ontstond er vijandigheid tussen Washington en Peking door Korea, Taiwan en de Chinese vriendschap met Moskou. Maar die vriendschap bood ook mogelijkheden voor de VS, zoals zal blijken uit de volgende paragraaf.

1.2. De Sovjet-Chinese breuk en de Vietnamoorlog.

Deze paragraaf behandelt onder meer de twee andere belangrijke redenen voor de ontspanning tussen Washington en Peking. De Vietnamoorlog en de gezamenlijke vijand, de Sovjet-Unie.

Na het overlijden van Stalin in 1953 verslechterde de relatie tussen Moskou en Peking. De opvolger van Stalin, Chroesjtsjov, hield op het partijcongres in 1956 een toespraak waar hij de verheerlijking van Stalin openlijk in twijfel trok. Mao was niet op de hoogte van deze redevoering en was not amused. De Volksrepubliek China volgde een Stalinistische koers en verweet Moskou de communistische principes te verraden en aan te schurken tegen kapitalisme. De Chinese leider was ook teleurgesteld in de Sovjet-Unie, omdat Moskou de VS niet wilde uitdagen in Azië. De onafhankelijke communistische koers van Mao daarentegen, stond de Sovjet-Unie niet aan.²¹ De

¹⁹ Chang, *Friends and enemies*, 101.

²⁰ Ibidem 144-149.

²¹ Roy, *China's foreign relations*, 23-24.

relatie vertroebelde en bleef de verdere jaren vijftig en zestig slecht.

Na deze voor Mao teleurstellende verlopen buitenlandse politiek, mislukte ook zijn binnenlandse politiek. Tijdens zijn bewind van 27 jaar stierven naar schatting zeventig miljoen Chinezen een onnatuurlijke dood.²² ‘De Grote Roerganger’ lanceerde in mei 1958 zijn idee van de Grote Sprong Voorwaarts: een radicale economische ontwikkeling waarbij arbeid massaal werd gecollectiviseerd.²³ Van de 650 miljoen Chinezen stierven er tussen 1958 en 1962 45 miljoen, onder meer door hongersnood.²⁴ De Culturele Revolutie ook wel ‘De Grote Zuivering’ genoemd, begon in november 1965 en kostte nog eens miljoenen Chinezen het leven. De Chinese cultuur die een gevaar vormde voor het denken van Mao moest worden vernietigd. De Volksrepubliek China raakte meer en meer in zichzelf gekeerd.²⁵

‘Het imperialistische Amerika’ doemde inmiddels ook op aan de Chinese zuidgrenzen. President Johnson zei in 1963 tegen de Amerikaanse diplomaat Henry Cabot Lodge, dat hij niet de president zou worden die Zuidoost-Azië ging verliezen aan de Volksrepubliek China.²⁶ Om zijn woorden kracht bij te zetten, stuurde hij in dat jaar vijftienduizend Amerikaanse militaire adviseurs naar Zuid-Vietnam om te helpen in de strijd tegen Vietnamese communisten. Peking hoopte dat het conflict in Vietnam zou escaleren en dat er meer Amerikaanse troepen zouden komen. Mao was bang dat de VS nucleaire faciliteiten in de Volksrepubliek zouden bombarderen. De Chinese premier Zhou Enlai noemde de Amerikaanse troepen in Vietnam een ‘levensverzekering’ tegen een mogelijke Amerikaanse kernaanval. ‘Omdat we dan een hoop van hun vlees dicht bij onze nagels hebben.’²⁷

Een rechtstreekse oorlog tussen Washington en Peking had maar zo kunnen uitbreken. Generaal Paul Harkins oud-opperbevelhebber van de Amerikaanse strijdkrachten in Zuid-Vietnam zei in 1964: ‘Het zal de moeite waard zijn een oorlog met China te riskeren om Zuid-Vietnam van het communisme te redden.’²⁸

Een extra reden voor Mao om de VS te zien als meest woeste vijand van alle volkeren op aarde. Taiwan en Japan waren bezet; Zuid-Korea en Zuid-Vietnam omgedoopt tot vazalstaat, en de Laotiaanse neutraliteit werd ondermijnd. De VS wilden ook het gezag in Cambodja omver werpen. Mao dacht dat de VS de Volksrepubliek China aan het omsingelen waren. De steun aan Noord-Vietnam was cruciaal om de VS bij de zuidelijke grenzen weg te houden en zo iets te doen aan de Amerikaanse politiek van containment.²⁹

In juni 1965 begon Peking de hulp aan Noord-Vietnam te intensiveren. De Volksrepubliek zond wapens en andere militaire benodigdheden naar Hanoi. Ook breidde het aantal Chinese logistieke units

²² Jung Chang en Jon Halliday, *Mao. Het onbekende verhaal* (Amsterdam 2005) Fotobladzijde voor 657 en 693.

²³ Roy, *China's Foreign relations*, 24.

²⁴ Frank Dikotter, *Mao's great famine* (Londen 2011) 324.

²⁵ Jung en Halliday, *Mao*, 639, 652, 653, 657-659, 661.

²⁶ Chang, *Friends and enemies*, 254.

²⁷ Jung en Halliday, *Mao*, 615.

²⁸ J.W. van der Meulen, ‘Twintig jaar van hoop en haat’, *NRC Handelsblad*, 17 juli 1971, 7.

²⁹ Qiang Zhai, *China & The Vietnam Wars, 1950-1975* (North Carolina 2000) 140.

en militaire adviseurs uit. Tussen 1965 en 1968 waren er 320.000 Chinese ondersteunende troepen in Noord-Vietnam. Mao was bereid de degens te kruisen met het groeiende aantal Amerikaanse troepen, mochten zij zich aan een invasie wagen van Noord-Vietnam. De Chinese militairen bedienden het luchtafweergeschut, repareerden wegen, bruggen, spoorwegen en bouwden fabrieken.³⁰

De Volksrepubliek liet zelfs een dure vervoerslijn aanleggen in Cambodja om wapens, munitie, voedsel en medische voorraden aan de Vietcong te leveren in Zuid-Vietnam. De Chinese soldaten probeerden niet te verhullen dat ze Hanoi hielpen. Amerikaanse inlichtingendiensten waren van hun aanwezigheid op de hoogte. De soldaten droegen Chinese uniformen en hadden een grote Chinese legerbasis gebouwd in de Vietnamese provincie Yên Bái. De Chinese troepen en basis fungeerden als afschrikking tegen een Amerikaanse invasie. Peking dreigde interveniërend op te treden net als in Noord-Korea. De eerder genoemde John Garver stelt dat deze strategie van dreiging Hanoi geen windeieren heeft gelegd en uiteindelijk heeft bijgedragen aan de overwinning. Noord-Vietnam kreeg zo tijd om zich aan te passen aan de massale Amerikaanse bombardementen en om strategieën te ontwikkelen die de VS frustreerden.³¹

Kort samengevat valt er te concluderen dat de Verenigde Staten indirect een oorlog vochten tegen de Volksrepubliek China. Hanoi wist optimaal te profiteren van het schisma tussen Moskou en Peking. De Vietnamese leider Ho Chi Minh had het liefst gezien dat beide communistische grootmachten de onderlinge relatie hadden hersteld om het communisme verenigd te houden. Door de rivaliteit tussen beide landen kreeg Hanoi van beide bondgenoten maximale hulp in de strijd tegen de VS.³²

Washington was er alles aan gelegen om de Chinese hulp aan Hanoi te stoppen.

Vietnamexpert Harry Summers zou na de Vietnamoorlog stellen dat de VS de verkeerde les van de Koreaoorlog hadden geleerd. De VS zijn de meeste tijd van de oorlog afgebluft door Peking. Summers wijst op de Chinese verwerping van een Russisch verzoek om een gezamenlijke actie uit te voeren tegen Amerikanen in Vietnam. Mao zag hierin een Russisch complot om Peking in oorlog te krijgen met de VS. Summer concludeert dat Mao banger was voor Moskou dan voor Washington.³³ De ironie van de jaren zestig is dat de VS het rode gevaar uit de Volksrepubliek China wilde stoppen in Vietnam, maar dat tegelijkertijd de Sovjet-Unie een groter gevaar vormde voor zowel Peking als Washington.³⁴

De betrekkingen tussen Moskou en Peking verslechterde verder na de invasie van Russische troepen in Tsjecho-Slowakije, augustus 1968. De Brezjnev-doctrine legitimeerde volgens Moskou, een invasie in opstandige socialistische buurlanden. De Russische invasie van Tsjecho-Slowakije overschaduwde voor Peking zelfs de Amerikaanse oorlog in Vietnam. De Volksrepubliek China veroordeelde Moskou

³⁰ Qiang, *China & The Vietnam Wars*, 135.

³¹ Ibidem 137-138.

³² Ibidem 87, 151.

³³ Ibidem 155.

³⁴ Chang, *Friends and enemies*, 293.

op grove wijze. Brezjnef was de nieuwe tsaar in Chinese ogen, de nieuwe Hitler.³⁵

Peking besloot het heft in eigen handen te nemen. In maart 1969 liepen Russische grenswachten in een Chinese hinderlaag op het eiland Zhenbao. Beide landen claimden dit gebied.³⁶ Dertig Russische grenswachten kwamen om. De gevechten verergerden met de inzet van artillerie en tanks.³⁷

De Chinese regering lanceerde vrij snel na de gevechten een nieuwe ‘anti-Russische campagne’ onder de bevolking. Het viel de Nederlandse zaakgelastigde in Peking op dat de in alle bioscopen en op televisies de documentaire ‘Anti-China wreedheden van de nieuwe Tsaren’ werd getoond. In de film was te zien hoe Russische patrouilleboten Chinese vissers natspotten met ‘hogedruk-water slangen.’ En een ‘amusement scene’ waarin Chinese vissers door Russische grenswachten in het water werden geduwd. Vanuit het water probeerden de Chinezen de Russen nat te spatten.³⁸

In 1969 zou het nog vierhonderd keer tot gewelddadige confrontaties komen tussen de communistische grootmachten. De Chinese leiders waren zich er echter van bewust dat de Slavische buurman op technologisch en strategisch vlak superieur was.³⁹ Mao werd extreem nerveus van het idee dat Moskou een nucleaire aanval zou uitvoeren op China en bracht zijn land in hoogste staat van paraatheid van een mogelijke Russische invasie.⁴⁰

De Sovjet-Unie reageerde woedend. ‘We maken die gele klootzakken af!’, riep de Russische ambassadeur Yakov Malik, tijdens een vergadering van de Verenigde Naties.⁴¹ Moskou nam de Chinese dreiging uiterst serieus en vreesde eveneens ‘een nachtmerrie’: de invasie van miljoenen Chinezen.⁴² Begin jaren zeventig waren er 41 divisies (één miljoen Russische soldaten) gestationeerd langs de noordelijke grens met China.⁴³

Mao realiseerde zich hoe geïsoleerd zijn land er voor stond. Van de buurlanden was alleen Pakistan een vriend.⁴⁴ De geïsoleerde Mao had zijn ook zijn binnenlandse politiek zien mislukken. Hij had nog een reden om de banden met de VS aan te halen. De communistische leider zag zijn invloed in de wereld afnemen. Het was zijn ambitie om de wereld te verenigen onder het maoïsme met de Volksrepubliek en zijn grote bevolking als leider. De verheerlijking van Mao in de wereld was uitgebreid met wisselend succes. ‘De verbreiding van het Denken van Mao Zedong’, was de centrale taak van de Chinese buitenlandse politiek. In het Westen namen veel mensen het Rode Boekje van Mao bloedserieus. De Franse filosoof Jean Paul Sartre was één van hen. Niettemin wisten maoïstische

³⁵ Chang, *Friends and enemies*, 287-288.

³⁶ Qiang, *China & The Vietnam wars*, 181.

³⁷ Macmillan, *Seize the hour*, 136.

³⁸ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 462. Brief over ‘Chinees-Russisch grensconflict’ van zaakgelastigde Jaap Derksen aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 22 april 1969.

³⁹ Qiang, *China & The Vietnam wars*, 181.

⁴⁰ Macmillan, *Seize the hour*, 138-141.

⁴¹ Chang, *Friends and enemies*, 285.

⁴² Macmillan, *Seize the hour*, 137.

⁴³ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 10527. Memo ambassadeur Croin aan minister van Buitenlandse Zaken, Tokio 3 maart 1972.

⁴⁴ Macmillan, *Seize the hour*, 4-5.

groeperingen nergens ter wereld echt de macht te grijpen.⁴⁵

In die tijd kwam Mao dus meer en meer alleen te staan. ‘De Grote Roerganger’ had twee grootmachten als vijand én zijn macht in de wereld was tanende. Maar ook Noord-Vietnam probeerde de hulp van China terug te dringen. Noord-Vietnamese autoriteiten probeerden de invloed van de aanwezige Chinezen in de oorlog te minimaliseren. Chinese medische teams die Vietnamese burgers wilde helpen werden nu en dan geweerd. Het was voor Vietnamezen zelfs verboden om brochures van Mao aan te nemen en op te spelden. Vietnamese media herinnerden de bevolking aan de vele Chinese invasies van Vietnam in het verleden.⁴⁶

Volgens Halliday en Jung was er nog een motief om Nixon uit te nodigen. Volgens hen was het Mao niet te doen om zich te verzoenen met de VS. De Chinese partijvoorzitter wilde de banden met de VS aanhalen om ‘een nieuwe plaats voor zichzelf op het internationale toneel vinden.’⁴⁷ Het bezoek van Nixon bood Mao misschien de mogelijkheid Amerikaanse kernwapens te bemachtigen.⁴⁸

1.3. De Nixon-doctrine en balance of power

Nixon zou in 1967, twee jaar voor zijn presidentschap, stellen dat zonder Amerikaanse inmenging in Vietnam, Azië er heel anders had uitgezien.⁴⁹ Waarschijnlijk hetzelfde als na de val van Saigon in 1975. Maar dan met miljoenen doden minder. Nixon blikte in zijn artikel ‘Asia after Vietnam’ vooruit naar de Nixon-doctrine, waarin bondgenoten hun eigen verantwoordelijkheid moesten nemen. De ‘Vietnamisering’ van de oorlog in Vietnam was daar een mooi voorbeeld van.⁵⁰ Zuid-Vietnamese troepen moesten het alleen gaan opnemen tegen Vietnamese communisten met militaire en economische steun uit Washington. ‘De rol van Amerika als politieagent van de wereld wordt in de toekomst beperkt’, stelde Nixon.⁵¹

In het artikel is een ommezwaai waarneembaar in het Amerikaanse beleid jegens Azië en dan met name de Volksrepubliek China. Nixon meende dat de VS niet om de Volksrepubliek heen konden. Hij zinspeelde niet direct op diplomatieke erkenning en het opnemen van de Volksrepubliek in de Verenigde Naties. Nixon had wel in de gaten dat de vele honderden miljoenen Chinezen niet voor altijd buiten de ‘familie van naties’ konden worden gehouden, waar ze ‘fantasieën tot leven doen komen, haat laten ontkiemen en een bedreiging vormen voor buurlanden.’ De wereld kon volgens Nixon veilig worden als China zou veranderen. Nixon wilde die verandering bewerkstelligen door Peking te overtuigen dat het moest veranderen, en de imperiale ambities (lees: het maoïsme

⁴⁵ Chang en Halliday, *Mao*, 717, 722, 723.

⁴⁶ Qiang, *China & The Vietnamwars*, 152.

⁴⁷ Chang en Halliday, *Mao*, 732.

⁴⁸ Ibidem 743.

⁴⁹ Richard Nixon, ‘Asia after Vietnam’, *Foreign Affairs* (1967-1968) 111-125, 111.

⁵⁰ Qiang, *China & The Vietnamwars*, 181.

⁵¹ R. Nixon, ‘Asia after Vietnam’, 114.

verspreiden) overboord moest zetten.⁵²

Nixon vreesde dat Peking binnen vijf jaar over een nucleair arsenaal zou beschikken en buiten non-proliferatieverdragen zou vallen met alle gevolgen van dien. De Chinese communisten zouden andere revolutionaire bevrijdingslegers elders ter wereld nucleair kunnen steunen. De Aziatische kolos moest bij de internationale gemeenschap betrokken worden. Nixon noemde het ‘containment zonder isolatie.’ De VS hadden een positief beleid nodig van druk uitoefenen en overtuiging om zowel de vrede te bewaren en de gedachten van Mao van het venijnige gif te ontdoen.⁵³ Het artikel van Nixon werd in Peking in de hoogste gelederen met buitengewone interesse gelezen.⁵⁴

Door de nieuwe buitenlandse politiek van Nixon stopten de VS in 1969 met spionagevluchten boven de Volksrepubliek China en trok Washington een deel van de Zevende Vloot terug uit de Straat van Taiwan.⁵⁵ Nixon beseftte ook dat de Amerikaanse betrokkenheid in Vietnam moest eindigen. De oorlog was een ‘bone in the nations throat’ geworden, een verdeeldheid zaaiende kracht die het land in stukken had gescheurd, en een sta in de weg was voor een constructieve benadering van binnenlandse en buitenlandse problemen.⁵⁶

De VS konden er niet omheen dat de oorlog in Vietnam een soort van burgeroorlog creëerde binnen eigen grenzen. Protesten tegen de oorlog namen toe waarbij burgerslachtoffers vielen.⁵⁷ In november 1969 namen zelfs 300.000 mensen deel aan een protestmars in Washington.⁵⁸ Nixon reageerde verontwaardigd op de massale protesten tegen de oorlog in Vietnam. De Amerikaanse president kon een internationaal succesje goed gebruiken.

De oorlog in Vietnam kostte de VS ook veel dollars en zorgde voor ‘overstretch.’ Een bipolair systeem van twee machtsblokken was financieel niet meer op te brengen. Eind jaren zestig was de tijd rijp voor een nieuwe strategische afstemming van de wereldorde. Nixon en Kissinger bedachten de visie van ‘grand design’: een multipolaire wereld waarin de driehoeksverhouding Verenigde Staten, Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China een dominante rol zouden spelen. Kissinger had dit intellectuele frame bedacht na het bestuderen van het balance of power systeem uit Europa van de negentiende eeuw.

Nixon en Kissinger kregen het idee om de banden aan te halen met zowel de Sovjet-Unie als met de Volksrepubliek China. In deze driehoeksdiplomatie hadden de VS betere verhoudingen met Moskou en Peking dan beide communistische landen met elkaar.⁵⁹ De ruzie tussen Moskou en Peking bood Washington een niet te missen kans dit plan uit te voeren.

⁵² R. Nixon, ‘Asia after Vietnam’, 121.

⁵³ Ibidem 123.

⁵⁴ Tad Szulc, *The Illusion of Peace* (New York 1978) 112.

⁵⁵ Anonieme auteur, ‘Nationalistisch China sinds 1943’, *NRC Handelsblad* 28 februari 1972, 5.

⁵⁶ George Herring, *America’s longest war. The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York 2002) 273.

⁵⁷ Ibidem 261.

⁵⁸ Rimko van der Maar, *Welterusten meneer de president. Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973* (Amsterdam 2007) 126.

⁵⁹ Chang, *Friends and enemies*, 288-289.

Nixon zou later in een interview zeggen dat ‘de wereld veiliger zou worden als de VS, Europa, Sovjet-Unie, China en Japan, economisch sterk en gezond zouden zijn en elkaar in balans houden.’⁶⁰ De toenadering tot de Volksrepubliek China en détente met de Sovjet-Unie hoorden bij het plan de status quo van de VS te handhaven, maar tegen veel lagere kosten. De binnenlandse en internationale schade door de oorlog in Vietnam kon zo geprepareerd worden.⁶¹

De spreiding van macht over de vijf genoemde machtscentra kon tot meer stabiliteit leiden in de wereld. De VS konden niet meer voor alle niet-communistische landen garant staan. Nixon en Kissinger sloten communistische machtscentra niet meer uit om verder verval van de VS te voorkomen. Washington zag in dat het onmogelijk was om zowel oorlog te voeren in Vietnam als zich mengen in andere brandhaarden ter wereld om Amerikaanse belangen te verdedigen. De relaties van de VS werden onder de loep genomen en geanalyseerd op nuttigheid. Hierdoor verloren West-Europa en Japan de centrale machtspositie in de Amerikaanse buitenlandse politiek aan de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China.⁶²

Washington besloot de ‘China card’ te spelen. De Chinese leiders vroegen bijna tegelijkertijd af waarom ze op hun beurt niet de ‘America card’ zouden spelen. Chinese strategen zagen in dat zowel Moskou als Washington hen vijandig gezind waren. Ze vroegen zich af of er geen mogelijkheid was om tussen de concurrerende grootmachten in te manoeuvreren. Mao vertelde het volgende probleem aan zijn dokter. ‘We hebben de Sovjet-Unie in het noorden en westen, India in het zuiden en Japan in het oosten. Als al onze vijanden zich zouden verenigen en China zouden aanvallen; wat zouden we dan moeten doen? De dokter zei dat hij dan een nederlaag zou leiden. ‘Denk nog een keer na’, zei Mao. ‘Voorbij Japan vind je de VS. Waren het niet onze voorouders die voorstelden om te onderhandelen met landen op afstand en te vechten met je burens?’⁶³

Al om al hadden de VS en de Volksrepubliek China belangen om nader tot elkaar te komen: de kwestie Taiwan, de Vietnamoorlog, de gezamenlijke vijand de Sovjet-Unie, en de veranderende wereldorde. Maar beide landen hadden ook binnenlandse politieke problemen en konden een internationaal succesje gebruiken.

⁶⁰ Earl C. Ravenal, *Large-scale foreign policy change: The Nixon Doctrine as history and portent* (Berkeley 1989) 56-57.

⁶¹ Ibidem 76, 79.

⁶² Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 42.

⁶³ Macmillan, *Seize the hour*, 142-144.

Hoofdstuk 2: Nederland en de betrekkingen met de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China voor 1972.

Dit hoofdstuk behandelt de positie van Nederland na de Tweede Wereldoorlog én de betrekkingen met zowel de Verenigde Staten als de Volksrepubliek China. Ik wil een antwoord geven op de vraag of de betrekkingen van Nederland en de Volksrepubliek China van invloed zijn geweest op de waardering van de toenadering tussen Washington en Peking. Met welk land had Nederland betere diplomatieke betrekkingen begin jaren zeventig? Met de VS of de Volksrepubliek China?

2.1. Nederland in de wereld na 1945

Wat voor land was Nederland na 1945? Toen de kruitdampen van de Tweede Wereldoorlog waren opgetrokken wisten Haagse politici al dat de neutraliteitspolitiek van voor de oorlog een gepasseerd station was. Minister van Buitenlandse Zaken Eelco Nicolaas van Kleffens verklaarde zelfs al in 1941 de neutraliteitspolitiek ‘morsdood.’⁶⁴

Vrij snel na de nederlaag van Nazi-Duitsland werd Europa opgedeeld in twee machtsblokken: het kapitalistische vrije Westen en het communistische Oosten. Nederland wist dat een Atlantische verbinding met de Verenigde Staten met het oog op de veiligheid onontbeerlijk was. Een aantal zaken waren voor Nederland eind jaren veertig van groot belang: de goede relatie met de VS handhaven, economisch herstel van Duitsland -de motor van de Nederlandse economie- en het behouden van de kolonie Nederlands-Indië.⁶⁵

Nederland was een land met een koloniaal verleden en wilde het koloniale rijk in de Indonesische archipel graag heroveren na het uitroepen van de onafhankelijke Republiek Indonesië op 17 augustus 1945. Nederland stuurde 200.000 militairen naar de archipel om Java en Sumatra onder controle te krijgen. Na jaren strijd kwam Den Haag politiek geïsoleerd te staan. Nederland had pech dat Indonesische strijdkrachten een communistische opstand in Oost-Java de kop in wisten te drukken. De Amerikaanse staatssecretaris Robert Lovett concludeerde dat de Republiek Indonesië, de enige Aziatische regering had die bereid was de strijd aan te gaan met het communisme. In december 1948 wisten Nederlandse troepen tijdens de tweede politionele actie nog wel het republikeinse bolwerk Djokjakarta te veroveren en nationalistische leiders gevangen te nemen. Onder zware Amerikaanse druk staakte Nederland de strijd. Den Haag droeg de soevereiniteit over op 27 december 1949.⁶⁶

Minister van Buitenlandse Zaken Dirk Stikker was niet te spreken over de vijandige houding van de VS en twijfelde of het NAVO-verdrag wel moest worden ondertekend.⁶⁷ Het verlies van Indië sloeg een diepe wond in het Nederlandse bewustzijn. Niet voor niets sprak men over ‘Indië verloren,

⁶⁴ Duco A. Hellema, *Dutch foreign policy. The role of the Netherlands in world politics* (Dordrecht 2009) 96.

⁶⁵ Bob de Graaff (ed.), *De Nederlandse buitenlandse politiek in de twintigste eeuw* (Zoetermeer 2003) 21-22.

⁶⁶ Jos van der Lans en Herman Vuijsje, *Lage landen hoge sprongen* (Wormer 2003) 259. En: Hellema, *Dutch foreign policy*, 120.

⁶⁷ Hellema, *Nederland in de wereld*, 156.

rampspoed geboren.’ Den Haag vreesde de economische gevolgen van het verlies, maar ook de status van koloniale mogendheid stond op het spel.⁶⁸

Nederland moest dus de koers van de buitenlandse politiek wijzigen. Reeds in maart 1948, toen er nog werd gevochten in Indonesië, sloot Nederland zich aan bij het Verdrag van Brussel.⁶⁹ In april 1949 ondertekenden Nederland, de VS, Groot-Brittannië, Canada, Frankrijk, België en Luxemburg een Amerikaans-West-Europese militaire alliantie: het Noord-Atlantische Verdrag. Twee jaar later werd het verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en staal getekend. Tussen 1948 en 1952 ontstond een machtsstructuur met de NAVO, de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEES) en de Europese integratie als paraplu voor de Nederlandse veiligheid. Den Haag accepteerde de hegemonie van de VS, maar niet direct op alle punten. De Atlantische focus was niettemin een breuk in de buitenlandse politiek van Nederland.⁷⁰

De neutraliteitspolitiek was vaarwel gezegd. Niettemin probeerde Nederland met één been in Azië te blijven. Den Haag vond het moeilijk om op stel en sprong de koloniale veren af te schudden. Op 27 maart 1950 besloot Nederland om de Volksrepubliek China te erkennen. Nederland had nog bedrijven en onderdanen in Indonesië alsook de soevereiniteit over Nieuw-Guinea.

Door de Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië zou toenadering tot de Volksrepubliek China onvermijdelijk zijn, was de gedachte. De hoeksteen van het Nederlandse buitenlandse beleid was in 1950 gericht op de diplomatieke banden met landen in Azië en dan in het bijzonder de betrekkingen met Indonesië. Nederland plaatste dan ook vraagtekens bij het Amerikaanse beleid van confrontatie toen de oorlog in Korea uitbrak.⁷¹

Den Haag zat hier enigszins in een spagaat. Nederland vocht mee in Korea onder druk van de VS, maar bleef koloniale gedachten houden in Azië. Het heeft er alle schijn van dat Nederland van twee walletjes probeerde te eten, want de erkenning van het communistische China in 1950 was een opmerkelijke stap. Volgens historicus Jacco Pekelder was er eind jaren veertig ‘een groeiende behoedzaamheid en vijandigheid jegens het communisme en de Communistische Partij in Nederland (CPN)’ waarneembaar. Minister Stikker zei tegen de Tweede Kamer op 23 november 1949 dat hij het eveneens communistische Duitse Democratische Republiek (DDR) voorlopig niet zou erkennen. De reden was dat de regering in Oost-Berlijn niet democratisch was gekozen.⁷²

Het communistische regime van Mao was echter ook niet democratisch gekozen. Hier prefereerde dus het Nederlandse eigenbelang boven ideologie. Nederland is hier te scharen in het neorealisme: staten handelen hoofdzakelijk uit eigenbelang.

De Nederlandse angst voor het communisme was groot halverwege de jaren vijftig toen er een korte periode van ‘vreedzame coëxistentie’ was tussen de VS en de Sovjet-Unie. Nederland was hier niet

⁶⁸ Friso Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw* (Amersfoort 2009) 233.

⁶⁹ De Graaff, *De Nederlandse buitenlandse politiek in de twintigste eeuw*, 21-22.

⁷⁰ Hellema, *Nederland in de wereld*, 146-148, 158.

⁷¹ Hellema, *Dutch foreign policy*, 138.

⁷² Jacco Pekelder, *Nederland en de DDR. Beeldvorming en betrekkingen 1949-1989* (Amsterdam 1998) 14, 53.

blij mee. Deze ontspanning was alleen goed voor Moskou, stelden diverse Nederlandse politici en diplomaten. De toenemende invloed van de Sovjet-Unie in Afrika en Azië baarde Nederland zorgen. De Amerikaanse houding tegen de Sovjet-Unie vond Den Haag te amicaal.⁷³ Over de angst voor Peking werd niet gesproken. En dat is begrijpelijk, want het was de Sovjet-Unie die troepen had gelegerd in Oost-Europa.

De Hongaarse Opstand in 1956 was dan ook koren op de molen van politiek Den Haag. Nederland hoopte dat de crisis de Amerikaanse buitenlandse politiek wakker zou schudden. De belangen van West-Europa moesten door de VS worden verdedigd tegen de communisten.⁷⁴ Minister Stikker stelde in een nota over ontwikkelingshulp in de jaren vijftig als doel 'het bevorderen van welvaart en vrede in de laag ontwikkelde gebieden, hetgeen ook de bestrijding van het communisme ten goede zal komen' en ook in een ontwerpnota rond die tijd is een Nederlandse anticommunistische houding waarneembaar.⁷⁵

Deze houding werd met plezier ontvangen in Washington, maar zoals eerder gezegd konden de VS en Nederland elkaar niet in alles vinden. In 1960 ondernam Nederland een koloniale expeditie naar Nieuw-Guinea. Dit gebied van de Papoea's was buiten de soevereiniteitsoverdracht gehouden. Indonesië wilde Nieuw-Guinea begin jaren zestig inlijven. Nederland stuurde troepen naar de archipel, maar na negen gesneuvelde Nederlandse en tweehonderd Indonesische militairen, vertrokken de Nederlandse soldaten wederom onder Amerikaanse druk.⁷⁶

De regering Eisenhower had zich neutraal opgesteld in de Nieuw-Guineakwestie, maar na het aantreden van president John F. Kennedy kalfde de steun snel af. Nederland verloor de soevereiniteit over Nieuw-Guinea op 31 december 1962. Duco Hellema stelt dat de afwikkeling van deze kwestie 'een einde maakte aan het koloniale voorbehoud dat Nederland in de jaren vijftig zo vaak had gemaakt als het ging om het aanvaarden van de Amerikaanse hegemonie. De Atlantisering van de Nederlandse buitenlandse politiek was daarmee definitief geworden.'⁷⁷

Maar wat was dan precies definitief geworden? Secretaris-Generaal van de NAVO Lord Ismay zou het zo omschrijven: 'Keep the Russians out, the Germans down and the Americans in.'⁷⁸ Het zijn dus steeds de Russen die werden genoemd, niet de Chinezen.

Politicooloog Alfred van Staden noemt zes overtuigingen die volgens hem hebben bijgedragen aan de Atlantische houding van Nederland. De eerste overtuiging verklaart waarom de Chinezen niet werden genoemd: de gedachte dat de politiek van de Sovjet-Unie op expansie was gericht. De tweede overtuiging was dat de veiligheid van West-Europa en de VS ondeelbaar waren. Op de derde plaats dat een vredelievende relatie met de Sovjet-Unie alleen mogelijk was als het Westen de spierballen liet

⁷³ Hellema, *Nederland in de wereld*, 191.

⁷⁴ Ibidem 192.

⁷⁵ Ibidem 203.

⁷⁶ Van der Lans en Vuijsje, *Lage landen hoge sprongen*, 259.

⁷⁷ Hellema, *Nederland in de wereld*, 206-207, 209-210.

⁷⁸ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 22.

zien en eensgezindheid toonde. De vierde afweging was dat het kleine Nederland alleen invloed kon uitoefenen op de wereldpolitiek via de NAVO; hieruit volgende dat alle landen binnen de NAVO evenveel macht hadden. Tot slot dat openlijke kritiek op NAVO-bondgenoten het voortbestaan van de organisatie bedreigde.⁷⁹

De jaren zestig waren volgens Hellema ‘de hoogtijdagen van het Atlanticisme.’ In deze periode werd het beleid uitgestippeld voor de Nederlandse buitenlandse politiek dat tot de jaren negentig herkenbaar zou zijn. Volgens Hellema stonden de volgende punten centraal: ‘De handhaving van de Atlantische eenheid onder erkenning de nucleaire verhoudingen zoals die eind jaren vijftig waren ontstaan; binding van de Bondsrepubliek aan de NAVO volgens de in 1955 in werking getreden Verdragen van Parijs. Verbreding en verdieping van de economische integratie in West-Europa; een supranationale en open Europese Economische Gemeenschap (EEG); en ten slotte het tegengaan van directoraatvorming der grote mogendheden, zowel binnen de EEG als binnen de NAVO.’⁸⁰

In de jaren zestig presenteerde Nederland zich als trouwe NAVO-bondgenoot. Minister van Buitenlandse Zaken, Joseph Luns, zag de NAVO als ‘ideaal compensatiemiddel’ voor de traditionele overzeese rol van Nederland. Luns zou ook altijd het Europese beleid toetsen ‘op zijn verenigbaarheid met de Atlantische samenwerking binnen de NAVO.’⁸¹ Dit kwam het best tot uiting in het wantrouwen tegen de as Bonn-Parijs begin jaren zestig. Onder minister Luns zou Nederland hard strijden tegen deze Europapolitiek. Eén van de redenen hiervoor was dat Luns vreesde dat de eenheid binnen de NAVO zou verzwakken en er verwijdering zou optreden tussen Europa en de Verenigde Staten. En die verwijdering kon niet in Luns’ ogen. Ook in de jaren zestig heerste in Nederland de angst voor het ‘communistische blok.’ Door de pro-Amerikaanse koers kreeg Nederland kritiek te verduren, ook in eigen land. Zeker toen de Amerikaanse oorlog in Vietnam werd gesteund. Volgens Hellema is het mogelijk dat de steun van Luns aan de Amerikanen mede kwam doordat de VS optraden in Vietnam zoals Nederland dat eigenlijk ook had willen doen in Nederlands-Indië.⁸² Joseph Luns was een atlanticus in hart en nieren, maar hij kon het ook aan de stok krijgen met ambtsgenoten in Washington. Direct na het aantreden van Nixon maakte de president plannen om naar Europa af te reizen. Nederland kwam niet in de planning voor, tot grote onvrede van Luns. De minister van Buitenlandse Zaken riep de Amerikaanse ambassadeur op het matje en vertelde verontwaardigd dat de VS geen rekening hielden met kleine landen. Washington reageerde geschrokken en nodigde minister president Piet de Jong als eerste buitenlandse regeringsleider uit, om een bezoek te brengen aan het Witte Huis in mei 1969. Luns ging niet meteen akkoord en probeerde het onderste uit de kan te halen door ook te eisen dat uit de gesprekken resultaten zouden komen met betrekking tot meer landingsrechten voor de KLM in de VS en samenwerking op het gebied van technologie voor een

⁷⁹ Alfred van Staden, *Een trouwe bondgenoot. Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap (1960-1971)* (Utrecht 1974) 232.

⁸⁰ Hellema, *Nederland in de wereld*, 214.

⁸¹ Ibidem 218, 221.

⁸² Ibidem 222, 239, 241, 252,253.

nucleaire onderzeeër. Luns wilde iets terugzien voor de vele loyale jaren aan de VS.⁸³

Een knappe diplomatieke overwinning van Luns, want President Nixon en zijn nationaal veiligheidscoördinator Henry Kissinger verergerden volgens Van der Wijngaart de spanningen tussen de VS en de West-Europese bondgenoten. Nixon en Kissinger stonden bekend als ‘kille Realpolitiker.’⁸⁴ In 1969 trad de Franse president Charles de Gaulle af en ging Europa meer samenwerken. Van der Wijngaart noemt deze periode ‘Europees reveil.’⁸⁵ Het was niet meer vanzelfsprekend dat West-Europa zich blind staarde op de VS.

Nederland veranderde ook van binnenuit. De turbulente jaren zestig kenmerkte zich door secularisering en ontzuiling. Het ‘establishment’ had het zwaar te verduren. Protesterende jongeren gingen met de politie op de vuist en universiteiten werden bezet. De welvaart steeg en rond 1970 was Nederland een land met een hoog loonniveau. Ook in de politiek gebeurde van alles. Het buitenlandse beleid werd zwaar bekritiseerd door links, hoewel de Atlantische samenwerking wel centraal bleef staan. Begin jaren zeventig namen de protesten tegen de oorlog in Vietnam toe.⁸⁶

De goede betrekkingen tussen Washington en Den Haag waren dus plotseling niet vanzelfsprekend meer. In mei 1970 was Nederland nog wel het enige NAVO-land dat voorstander was van uitbreiding van het conflict in Vietnam naar buurland Cambodja. Minister-president Piet de Jong was de enige regeringsleider die in het openbaar zei ‘begrip’ te hebben voor de Amerikaanse aanvallen op Cambodja. Historicus Rimko van der Maar concludeert in zijn proefschrift *Welterusten meneer de president. Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973*, dat Den Haag altijd achter de Amerikaanse Vietnampolitiek heeft gestaan.⁸⁷ Hoewel Van der Maar ook een kanttekening maakt bij het jaar 1972 zoals zal blijken op de volgende pagina.

In Nederland werd inmiddels met andere ogen gekeken naar de communistische wereld. Het beeld van de Russische dreiging veranderde in 1970. Dit kwam door de ‘vreedzame coëxistentie’ met als doel het voorkomen van een nucleaire oorlog tussen de VS en de Sovjet-Unie. Volgens Van der Wijngaart was de bindende factor binnen het Atlantische samenwerkingsverband altijd de gemeenschappelijke communistische vijand geweest: de Sovjet-Unie en Oost-Europa. Door de ontspanning veranderde het vijandbeeld in het Westen. Dit zorgde voor spanning bij Westerse bondgenoten. De VS en de Sovjet-Unie spraken met elkaar zonder dat Washington overlegde met West-Europa. Ook economisch ging het dit deel van Europa voor de wind. West-Europa kende een periode van economische groei, terwijl de Amerikaanse economie sputterde begin jaren zeventig door het geldverslindende conflict in Vietnam. De Europese Gemeenschap begon een concurrent te worden van de VS waardoor de Atlantische verhouding verder onder druk kwam te staan.⁸⁸

⁸³ Hellema, *Nederland in de wereld*, 60.

⁸⁴ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 23.

⁸⁵ Ibidem 27.

⁸⁶ Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw*, 235-236.

⁸⁷ Van der Maar, *Welterusten meneer de president*, 125, 197.

⁸⁸ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 10, 26, 27, 33.

De VS boetten rond die tijd aan macht in, onder meer door het uitzichtloze conflict in Vietnam. De Atlantische verhouding had zwaar te lijden onder die oorlog. De VS hadden van de 380.000 militairen in Europa er 80.000 teruggetrokken. In 1971 werd in de Amerikaanse senaat zelfs een voorstel ingediend om dit aantal te halveren tot 150.000. De Westerse bondgenoten waren niet gerust om hun veiligheid. Het voorstel haalde het niet, maar de toon was gezet.⁸⁹

Tussen 1971, het jaar dat Norbert Schmelzer minister van Buitenlandse Zaken werd, en 1973 veranderde de visie van Nederland over enkele hete hangijzers in de buitenlandse politiek. Den Haag onderzocht de mogelijkheid om diplomatieke betrekkingen aan te gaan met Hanoi, terwijl de VS nog in oorlog verkeerde met Noord-Vietnam. Nederland stuurde in december 1971 een diplomatieke missie naar Noord-Vietnam. De erkenning van het communistische land volgde op 9 april 1973. Een teken dat Den Haag koos voor een onafhankelijker koers. Misschien dat de kerstbombardementen op Noord-Vietnam vier maanden eerder de erkenning hebben versneld. Politiek Den Haag reageerde verontwaardigd op deze zware bombardementen. Minister Schmelzer sprak in het openbaar over dit 'onacceptabele kerstbombardement' en dat hij die boodschap zou overbrengen aan zijn Amerikaanse ambtgenoot.⁹⁰

Schmelzer verweet Washington het imago van de NAVO in West-Europa te grabbel te gooien. De regering Nixon was niet gediend van de kritiek van de Nederlandse minister, en stelde dat zijn publiekelijke protest juist het imago van de NAVO schaadde. Volgens Van der Maar was 1972 het jaar waarin de betrekkingen tussen de VS en Nederland een 'verzakelijking' ondergingen.⁹¹

De oorlog in Vietnam had voor Schmelzer op een nog grotere politieke rel kunnen uitdraaien. In 1972 was de kans groot dat Nixon een bezoek zou brengen aan Nederland. Schmelzer bracht koningin Juliana op de hoogte van een mogelijke ontmoeting met de Amerikaanse president. Hare Majesteit vond dit prima, maar zei: 'Staat u me dan tenminste toe één maal héél snel 'Nixon moordenaar!' te zeggen.' Omdat dit politiek onaanvaardbaar was, besloot ze het niet te doen, mocht Nixon naar Nederland komen.⁹² De uitspraak van de koningin laat zien hoe er tegen de VS werd aangekeken. Den Haag steunde ook een resolutie waarin de rechten van de Palestijnen werden erkend in een vredesregeling in het Midden-Oosten. Saillant detail: de VS en Israël steunden deze resolutie niet. Nog een voorbeeld dat Nederland niet zomaar achter de VS aanliepen. Schmelzer was ook meer georiënteerd op Europa, dan zijn voorganger Luns.⁹³

Al om al kun je concluderen dat Nederland een trouwe bondgenoot was van de Verenigde Staten, maar dat het land soms ook koos voor een eigen koers, zeker toen Schmelzer Luns verving in 1971. Het beste voorbeeld is de erkenning van de Volksrepubliek China in 1950 puur uit eigenbelang, terwijl

⁸⁹ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 36, 46.

⁹⁰ Hellema, *Nederland in de wereld*, 266.

⁹¹ Van der Maar, *Welterusten meneer de president*, 199.

⁹² Norbert Schmelzer, *Herinneringen van een politiek dier* (Amsterdam 2004) 173-175.

⁹³ Hellema, *Nederland in de wereld*, 267-269.

Washington Peking niet erkende. Nederland zou nog een keer een andere beslissing maken over de Volksrepubliek China waar de VS niet blij mee waren in oktober 1971.

2.2: Nederlands-Chinese betrekkingen sinds de zeventiende eeuw.

Deze paragraaf behandelt globaal de betrekkingen tussen Den Haag en Peking van de zeventiende eeuw tot 1972. De opvallende koerswijziging van Nederland in oktober 1971 komt ook aan bod toen er voor de Volksrepubliek China werd gestemd in de Verenigde Naties ten koste van de Republiek China (Taiwan).

‘De draak en de honingbijen’ is de Japanse vertaling van het boek *China en de Nederlanders* dat de geschiedenis beschrijft van de Nederlands-Chinese betrekkingen tussen 1600 en 2007. De honingbijen waren de Nederlanders die graag wilde profiteren van de Chinese markt.⁹⁴

De relatie tussen Den Haag en Peking is dus al vier eeuwen oud. Niettemin wist het Koninkrijk der Nederlanden pas in 1863 formele betrekkingen aan te gaan met het keizerlijk hof in China. De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) bedreef al rond 1600 handel met provinciale Chinese autoriteiten in zuidoostelijke kustprovincies. De handelsgeest is geworteld in beide volkeren en dat viel ook Duitse en Franse schrijvers op. Zij noemden Nederlanders ‘de Chinezen van Europa’. Deze geuzennaam stond symbool voor ondernemingslust.⁹⁵

Eén van de opvallendste details in de betrekkingen tussen China en Nederland is de aanwezigheid van de VOC in de zeventiende eeuw (1624-1662) op Formosa, het veelbesproken huidige Taiwan. Hier hadden de Nederlanders hun hoofdkwartier in het Verre Oosten gestationeerd. Het eiland tussen China en Taiwan is volgens sinoloog Leonard Blussé, ‘lange tijd een niemandsland gebleven tussen China en Japan.’⁹⁶

Formosa lag bijna honderd mijl van het Chinese vasteland. Europeanen en autochtone bewoners gingen hun eigen gang. In 1895 verloor China Formosa aan Japan. Het eiland lag eigenlijk te ver van de kust en was te wild om onderworpen te worden aan vreemde mogendheden. De historische claim van Peking dat Taiwan beschouwt als een ‘afvallige provincie’ is zeker dubieus te noemen.⁹⁷

Formosa was 37 jaar de handelspost van de VOC. In die 37 jaar bouwden de Nederlanders de infrastructuur van het eiland op: waterwerken, polders, bruggen en wegen werden aangelegd. En ook het Nederlandse onderwijs heeft zijn sporen nagelaten. Tot in de negentiende eeuw bleven de eilandbewoners Formosaanse talen schrijven met krullerig zeventiende-eeuws Nederlands handschrift. De Chinese veldheer Koxinga verjoeg met zijn troepen de VOC in 1662. De VOC vertrok ‘met opgeheven hoofd, met voll geweer, vliegende vaandels, brandende londt, kogels in de mont en slaende

⁹⁴ Blussé en Van Luyn, *China en de Nederlanders*, 7.

⁹⁵ Ibidem 11-12.

⁹⁶ Ibidem 55.

⁹⁷ Macmillan, *Seize the hour*, 241.

trommelen.⁹⁸

Het duurde ruim anderhalve eeuw voordat Den Haag en Peking hechtere economische banden aangingen. Koning Willem I stelde in 1838 een handelsconsul aan in Kanton: het Nederlandsch Commercieel Agentschap in China. De Indische regering en de directie van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in Amsterdam besloten in 1843 een verkenningsmissie naar China te sturen om de handelsmogelijkheden te observeren en nieuwe havens te bezichtigen. Het doel van de missie luidde: 'het onderzoek naar de mogelijkheden voor de Nederlandse handel en nijverheid in China.' Blussé stelt dat het bovenal een commerciële onderneming was en dat de Nederlanders niet de indruk mochten wekken dat het om een diplomatieke opdracht ging.⁹⁹

Na de oorlog tegen Japan in 1894-1895 was China overgeleverd aan de Westerse mogendheden. In de tweede helft van de negentiende eeuw exporteerde Nederland het christendom naar 'het heidense China.' De missiedrang naar dit land met een enorme miljoenenbevolking was groot.¹⁰⁰

Nederlandse bestuurders kwamen ook op een andere manier in aanraking met de Chinese bevolking en autoriteiten. In de Indonesische archipel woonden ver voor de komst van Europeanen Chinese gemeenschappen. In 1860 was de populatie Chinezen gegroeid tot 222.000, waarvan tweederde woonde op Java.¹⁰¹ Nederlands-Indië was een kolonie met veel etnische minderheden. Historica Mary Somers Heidhues schetst de koloniale samenleving als een piramide waar een paar honderdduizend Europeanen de macht bezaten, een groot aantal Chinezen de middenpositie innamen, en de veelal arme inheemse bevolking op de laatste plaats stond.¹⁰²

Het Chinese Keizerrijk begon het belang van de overzeese Chinezen in te zien en gaf financiële en politieke steun. Daardoor opende de Chinese organisatie THHK (*Tiong Hoa Hwee Koan*) de eerste Chinese school in de Nederlandse kolonie in 1901. Dit aantal liep op tot 54 in 1908. Het koloniale bestuur probeerde de Chinese bemoeienis in te dammen door ook een speciale school voor Chinezen op te richten, de Hollandsch-Chineesch School (HCS). In 1915 kregen 8060 Chinese kinderen Nederlands onderwijs.¹⁰³

Tussen 1860 en 1930 steeg de Chinese immigratie explosief. De Nederlanders kregen meer en meer grip op de archipel met als gevolg een intensievere exploitatie van de hulpbronnen. In 1930 woonden er ruim 1,2 miljoen Chinezen in Nederlands-Indië.¹⁰⁴

Nederlandse bedrijven zochten in China naar arbeiders om de werkzaamheden in Indië op te knappen. In 1907 bijvoorbeeld haalde 'de Holland-China-Handelscompagnie 247 Chinese koelies' naar Pangkalpinang. De resident van Banka sprak over de koelies alsof het beesten waren. 'Bij hun eten gedroegen zij zich al onordelijk door zonder behoorlijk af te wachten groenten en visch weg te nemen

⁹⁸ Blussé en Van Luyn, *China en de Nederlanders*, 82, 84.

⁹⁹ Ibidem 159.

¹⁰⁰ Blussé en Van Luyn, *China en de Nederlanders*, 166.

¹⁰¹ Charles Koppel, *Indonesian Chinese in crisis* (Kuala Lumpur 1983) 1-2.

¹⁰² Mary Somers Heidhues, *Southeast Asia's Chinese minorities* (Victoria 1974) 18.

¹⁰³ Leo Suryadinata (ed.), *The Chinese minority in Indonesia. Seven papers* (Singapore 1978) 5-9.

¹⁰⁴ Koppel, *Indonesian Chinese in crisis*, 1-2.

en na het eten ruw met de schotels om te gaan en neer te smijten. Het bleken niet de goede solide koelies te zijn die wij vroeger jaren vanuit de binnenlanden van Zuid-China betrokken maar een mengsel van kosmopolitische Chinezen.’¹⁰⁵ Een bewijs dat Nederland al langere tijd Chinese werknemers zocht in China.

Het groeiend aantal Chinezen in de koloniale maatschappij zorgde voor spanningen met de oorspronkelijke bewoners. De Nederlandse koloniale autoriteiten moesten soms ingrijpen als ‘eene bende Chinezen tegenover eene bende Arabieren’ kwamen te staan. Het koloniale bestuur organiseerde bijeenkomsten ‘om een einde te maken aan doodslag en mishandeling die zich onder die personen van beide rassen hebben voorgedaan.’¹⁰⁶

De Republiek China kwam op voor haar Chinese onderdanen. De Chinese politieke partijleider Sun Yat Sen klaagde dat ‘den laatsten tyd vele gevallen van onrechtvaardige behandeling van Chinezen door ambtenaren van het Nederlandsch Indisch Gouvernement ter oore waren gekomen.’¹⁰⁷ Hieruit blijkt dat het moederland zich bemoeide met overzeese Chinezen in de Nederlandse kolonie.

Ten tijde van de Indonesische Revolutie (1945-1949) kreeg het koloniale bestuur ook met Peking te maken. Na de eerste politionele actie werd in China en door de Chinezen in Batavia zelfs de wens geuit om Chinese oorlogsschepen of vliegtuigen naar Indonesië te sturen om de Chinezen aldaar te beschermen. De Nederlandse autoriteiten reageerden furieus door te stellen dat ‘dit overbodige vlaggenvertoon moest worden tegengegaan.’¹⁰⁸

De Nederlandse zaakgelastigde in Chungking schreef dat het Chinese vraagstuk in Nederlands-Indië hoofdzakelijk een buitenlands karakter droeg, omdat de stuwende kracht uit China kwam. In het verleden, maar ook in het heden was de Chinese regering volgens hem maar op één ding uit: ‘De Chinezen buiten China, politiek, economisch en militair dienstbaar maken aan China en zijn penetratie in Oost-Azië.’ De ambassadeur noemde de overzeese Chinezen, ‘Moeder der Revolutie.’ Omdat veel Chinezen in Indië in welstand leefden, financierden zij de Chinese revolutie.¹⁰⁹

Na de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië in 1949 waren de overzeese Chinezen niet meer het probleem van de koloniale autoriteiten. Nederland erkende de Volksrepubliek China zoals eerder opgemerkt in maart 1950, omdat betrekkingen met Peking op den duur onvermijdelijk waren en Den Haag het koloniale gebeuren niet wilde opgeven. Nederland en de Volksrepubliek wisselden geen

¹⁰⁵ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging te China (Peking, Chungking, Nanking), (1862) 1872-1954, toegangsnummer 2.05.90, inventarisnummer 518. Brief van de resident Banka aan Consul-Generaal der Nederlanden in Hong Kong, Muntok 21 november 1907.

¹⁰⁶ NL-HaNA, Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging te China 1872-1954, 2.05.90, inv.nr. 534. Brief assistent-resident voor de politie, L.J Schippers, aan gezantschap Peking, Soerabaja 2 november 1912.

¹⁰⁷ Ibidem inv.nr. 535. Brief gouverneur-generaal aan gezant in Peking, Buitenzorg 15 juni 1917.

¹⁰⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken / Code-Archief 1945-1954, toegangsnummer 2.05.117, inventarisnummer 22018. Telegram Van den Berg aan ministerie van Buitenlandse Zaken Den Haag, 13 augustus 1947.

¹⁰⁹ Ibidem inv.nr. 22017. Brief Nederlandse zaakgelastigde China aan minister van Buitenlandse Zaken, 10 april 1946.

ambassadeurs uit. Den Haag had dit wel gewild, maar Peking vond steeds argumenten om niet over te gaan tot uitwisselen van ambassadeurs: de oorlog in Korea waar Nederlandse troepen meevochten, een incident in het kantoor van de Chinees zaakgelastigde in Den Haag en de kwestie Taiwan in de VN. Peking en Den Haag gingen over tot het benoemen van zaakgelastigden in 1954. De relatie raakte volgens Hellema in het slop en bleef de hele jaren zestig slecht.¹¹⁰

Hellema gaat wel voorbij aan de handelsbetrekkingen tussen Nederland en de Volksrepubliek. Die waren verre van slecht. In mei 1963 bezocht een Chinese handelsmissie Nederland en een jaar later vertrok een grote groep Nederlanders naar de Volksrepubliek met als doel het Nederlandse bedrijfsleven inzicht bieden over import en export van goederen. Eén van de gespreksonderwerpen was het verstevigen van de handelsbetrekkingen. Ook het isolement waarin de Volksrepubliek toen verkeerde, werd besproken. De handelsdelegatie probeerde de Chinezen bij te staan ‘in het zoeken naar nieuwe wegen welke naar het Westen gericht zijn. Men kan een kwart van de wereldbevolking nu eenmaal niet alleen laten op deze planeet’, schreef de auteur van het verslag. De verslaggever van de economische missie stelde dat ‘handel de beste en gemakkelijkste weg was om contacten te leggen en elkaar te begrijpen.’¹¹¹

De Nederlandse economische missie is opvallend, omdat de grote hongersnood (1958-1962) in de Volksrepubliek net achter de rug was. Een vermoedelijk christelijke krant reageerde zo: ‘Argeloze krantenlezers, nasoezend over dit nieuwe staaltje van vaderlandse pioniersgeest en echt Hollands koopmanschap, vroegen zich af, of dan zelfs in de internationale handel geen fatsoen meer gold. Nederland erkende in 1950 als eerste de Chinese reus en nu moesten ze ervaren dat hun land nog handel met de goddelozen dreef ook.’¹¹²

In 1965 ontstond een diplomatiek conflict tussen Den Haag en Peking toen een Chinese raketingenieur na een congres in Delft van drie hoog uit het raam was gesprongen. De Chinees werd zwaargewond overgebracht naar een ziekenhuis, maar een delegatie Chinezen ontvoerde de man naar de Chinese ambassade waar hij kwam te overlijden. Het conflict leidde er toe dat de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiger in Peking bijna zes maanden zat opgesloten in zijn kantoor. Hij werd pas vrijgelaten toen collega’s van de overleden Chinees na verhoor op Schiphol huiswaarts waren gekeerd.¹¹³

Volgens Van Staden veranderde rond die tijd het beeld van het communistische ‘Sino-Sovjet blok.’ De breuk tussen Peking en Moskou werd als nieuw element gezien in de internationale betrekkingen. De vrees voor Moskou nam door het schisma niet af. De Sovjet-Unie was in de communistische wereld nu een concurrent geworden van de Volksrepubliek China. Deze positie zou een nieuwe

¹¹⁰ Hellema, *Nederland in de wereld*, 242.

¹¹¹ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 151. Uit verslag Missie naar China Centrale Kamer van Handelsbevordering.

¹¹² Ibidem, Uit krantenartikel onbekende krant bij verslag Missie naar China Centrale Kamer van Handelsbevordering.

¹¹³ Blussé en Van Luyn, *China en de Nederlanders*, 201.

moeilijkheidsgraad hebben die overwonnen moest worden. De spanningen aan de grenzen van de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China werden door Nederlandse beleidsmakers niet als voordeel gezien. Nabij Siberië waren dan wel veel extra Russische troepen gelegerd, maar Den Haag dacht dat dit niet ten koste was gegaan van het Rode Leger aan de Oostgrenzen in Europa. Nederland was ervan op de hoogte dat Moskou geen concessies zou doen aan het Westen vanwege het conflict met Peking.¹¹⁴

Het is daarom opmerkelijk dat minister Joseph Luns in 1969 fel anti-Chinees reageerde op de grensoorlog tussen Moskou en Peking. Volgens Luns waren er 31 doden en dertien gewonden gevallen. ‘Enkele gewonden waren door Chinese bandieten afgemaakt en op gruwelijke wijze verminkt.’ Na het incident is het personeel van de Russische ambassade in Peking gemolesteerd door ‘een wilde menigte Chinezen’, aldus Luns. Volgens Luns heeft Moskou van grote zelfbeheersing blijk gegeven. Luns sprak zijn ‘persoonlijk leedwezen’ uit dat zoveel Russische grenswachten waren gedood.¹¹⁵

Deze pro-Russische en anti-Chinese reactie van Luns is opvallend. Een mogelijke verklaring is het jaar 1969. Historicus John Lewis Gaddis omschrijft 1969 als omslagpunt in de geschiedenis van de Koude Oorlog. Moskou bereikte toen het ultieme doel met Washington: ‘strategische pariteit.’ In 1969, ‘the era of negotiations’, begonnen de Amerikaans-Russische besprekingen over het terugdringen van kernwapens.¹¹⁶ Het is aannemelijk dat Luns de VS volgde in de détente met Moskou. Deze anti-Chinese reactie van Luns roept de vraag op hoe Nederlandse diplomaten en regering een jaar later de ontspanning tussen de VS en de Volksrepubliek zouden beoordelen en waarderen.

Luns was boos op Peking, maar de Volksrepubliek China was ook niet blij met Nederland, dat binnen de Verenigde Naties steun bleef geven aan ‘de bandietenkliek van Chiang Kai-shek, die met hulp van het Amerikaanse imperialisme Taiwan onwettig occupeert’, aldus de Chinese zaakgelastigde die namens zijn regering in januari 1971, onder begeleiding van een tolk, zijn beklag kwam doen op het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag.¹¹⁷

Het heeft er ook alle schijn van dat Nederland in het conflict tussen de Volksrepubliek China en Taiwan van twee walletjes probeerde te eten. Enerzijds erkende Nederland de Volksrepubliek, anderzijds was het voorstander van Taiwan als permanent lid van de Veiligheidsraad in de VN en het buitensluiten van de Volksrepubliek in de volkerenorganisatie.

De Nederlandse Consul-Generaal Kneppelhout kwam door dit Nederlandse standpunt de Volksrepubliek niet binnen ten tijde van de pingpongdiplomatie in april 1971. Kneppelhout ergerde zich dat Peking onderscheid maakte tussen regeringen en volken. ‘De Amerikaanse politiek is perfide-

¹¹⁴ Van Staden, *Een trouwe bondgenoot*, 50-52.

¹¹⁵ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 462. Brief Joseph Luns aan ambassade Moskou en zaakgelastigde in Peking, Den Haag 17 maart 1969.

¹¹⁶ Jan Hoffenaar (ed.), *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989* (Den Haag 2004) 22, 24.

¹¹⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 426. Brief ‘Demarche Chinese tijdelijk zaakgelastigde’, Den Haag januari 1971.

doch de pingpongers uit de VS zijn welkom.’ Zo was het ook met de Nederlandse professoren Wertheim en De Haas en twee zakenlieden. De vier Nederlanders waren welkom in de Volksrepubliek om de Canton Beurs te bezoeken. Kneppelhout die werkzaam was in Hong Kong mocht niet komen. De Chinese regering kon volgens hem zo ‘misnoegen met onze, in Chinese ogen thans halfslachtige houding in de kwestie van de representatie van China in de VN kenbaar maken.’¹¹⁸ De betrekkingen tussen Den Haag en Peking waren hier dus niet optimaal.

Een omslagpunt in de relatie kwam met het aftreden van Joseph Luns in juli 1971. De minister van Buitenlandse Zaken was het boegbeeld geworden van loyaliteit aan de NAVO en de VS. Het kabinet-Biesheuvel trad aan, Norbert Schmelzer werd de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken. De relatie met Peking verbeterde toen de Nederlandse regering in 1971 instemde met toelating van de Volksrepubliek China als permanent lid van de Veiligheidsraad in de Verenigde Naties ten koste van Taiwan.¹¹⁹ De steun voor Taiwan in de Veiligheidsraad brokkelde al af in de jaren zestig. Ieder jaar werd onder leiding van Albanië een resolutie ingediend om de Volksrepubliek China in de VN te krijgen in plaats van Taiwan.¹²⁰

In oktober 1971 werd er wederom gestemd over de Albanese resolutie om de Volksrepubliek China de permanente zetel in de Veiligheidsraad te geven ten koste van Taiwan. Volgens Kim van der Wijngaart is het Nederlandse standpunt over de Volksrepubliek China en de zetel in de VN te zien als ‘een uiting van ombuiging.’ Washington wilde Taiwan echter niet laten vallen om geopolitieke redenen en binnenlands verzet. Met een laatste strohalm probeerde Washington het idee van dubbele vertegenwoordiging (dual representation) op tafel te krijgen: een voorstel om zowel Taiwan als de Volksrepubliek China in de VN op te nemen. Een voorstel dat door veel weerstand gedoemd was te mislukken.¹²¹

Schmelzer stemde op 25 oktober 1971 tegen de Amerikaanse resolutie om Taiwan niet uit te sluiten in de VN en vervolgens voor de Albanese resolutie. Schmelzer zag deze koerswijziging als een breuk ten aanzien van het beleid van zijn voorganger Luns. De minister van Buitenlandse Zaken zou later in een interview verklaren ‘dat een dergelijk groot land met een dergelijke grote bevolking zijn plaats op het politieke wereldtoneel niet geweigerd kon worden.’ En hij zei ook ‘dat uit volkenrechtelijk oogpunt de Chinese Volksrepubliek recht had op een VN-zetel.’¹²²

Net als de VS betreurde Nederland dat Taiwan niet naast de Volksrepubliek China in de Verenigde Naties kon blijven. Tijdens het China-debat in de Algemene Vergadering verklaarde Nederland ‘dat het grote problemen had met de consequentie, dat 14 miljoen Taiwanese in feite niet langer in de

¹¹⁸ Ibidem, Brief Consul-Generaal J. Kneppelhout ‘Chinese berekening’ aan minister van Buitenlandse Zaken, Hong Kong 23 april 1971.

¹¹⁹ Hellema, *Nederland in de wereld*, 242.

¹²⁰ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 95. Het binnenlandse verzet in de VS voor steun aan Taiwan kwam van de ‘China Lobby’, zie Paul Gordon Lauren (ed), *Force and Statecraft*, 186.

¹²¹ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 95-96.

¹²² Ibidem 99.

Verenigde Naties zouden zijn vertegenwoordigd.’¹²³

Maar Schmelzer stelde dat ‘reeds in de troonrede de regering heeft doen weten, dat zij het voor de politieke ontspanning in de wereld onmisbaar achtte, dat de Chinese Volksrepubliek aan het overleg in de VN zou gaan deelnemen.’ De belangrijkste factor volgens Schmelzer was de erkenning geweest van de Volksrepubliek in 1950. ‘Daarmede heeft zij die regering als de jure regering van geheel China erkend onder gelijktijdige verbreking van de betrekkingen met Taiwan.’¹²⁴ Schmelzer verklaarde niet waarom Nederland in de jaren vijftig en zestig de voorkeur gaf aan Taiwan in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties in plaats van de Volksrepubliek China. Luns had zich altijd van stemming onthouden.¹²⁵

De relatie tussen Den Haag en Peking verbeterde snel. Beide landen wisselden in mei 1972 ambassadeurs uit. Peking stelde als eis dat Nederland zou erkennen dat Taiwan een Chinese provincie was. Nederland respecteerde dit standpunt en erkende Peking als wettig gezaghebber over China.¹²⁶ In 1973 vertrok een Nederlandse parlementaire missie naar de Volksrepubliek China met onder andere Hans Wiegel (VVD), Hans van Mierlo (D’66) en Ed van Thijn (PvdA). Het bezoek was ‘een onverdeeld succes,’ volgens ambassadeur Vixseboxse.¹²⁷ Vier jaar later volgde het hoogtepunt toen koningin Beatrix en prins Claus een bezoek brachten aan de Volksrepubliek.¹²⁸

Het is lastig om een eenduidig antwoord te geven op de vraag of de diplomatieke betrekkingen tussen Den Haag en Peking van invloed zijn geweest op de waardering van de détente tussen de VS en de Volksrepubliek. Nederland erkende de Volksrepubliek in 1950 en was niet onbekend met het Chinese volk zoals bleek uit deze paragraaf. In de jaren zestig had Nederland alleen een economische relatie met Peking. Joseph Luns reageerde in 1969 heftig anti-Chinees tijdens de grensoorlog met de Sovjet-Unie. Er leek pas echt verandering te komen in de betrekkingen toen de meer pro-China georiënteerde Norbert Schmelzer minister van Buitenlandse Zaken werd. Het is interessant om te kijken hoe Nederlandse diplomaten en pers reageerden op de toenadering. Was dit Anti-Chinees zoals Luns deed of meer pro-China zoals Schmelzer?

¹²³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 571. Brief Norbert Schmelzer aan Nederlandse ambassade New York, Den Haag 12 november 1971.

¹²⁴ Ibidem, brief Norbert Schmelzer aan Nederlandse ambassade New York, Den Haag 26 november 1971.

¹²⁵ Van der Wijngaart, *Bondgenootschap onder spanning*, 99.

¹²⁶ Blussé en Van Luyn, *China en de Nederlanders*, 202.

¹²⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 520. Uit documentatiemateriaal parlementaire missie naar China, 18-25 augustus 1973.

¹²⁸ Blussé en Van Luyn, *China en de Nederlanders*, 202.

Hoofdstuk 3: Nederland en de Amerikaans-Chinese toenadering 1970-1972

‘They are doing what they can to be as impossible as possible’, aldus een teleurgestelde Nixon nadat in 1969 een ontmoeting tussen Amerikaanse en Chinese diplomaten in Warschau was afgelast wegens de toon die de Chinezen aansloegen. Volgens de Nederlandse ambassadeur in Washington had Nixon besloten ‘hen dan voorlopig maar in hun vet te laten gaarkoken.’¹²⁹

Dit hoofdstuk behandelt de reactie van de Nederlandse pers (*NRC Handelsblad*, *De Telegraaf* en *Het Parool*) en Nederlandse diplomaten op de toenadering tussen Washington en Peking tot aan het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek. Ik zal hiervoor een aantal ijkmomenten nemen en die behandelen in verschillende paragrafen. De belangrijkste momenten in de ontspanning die ik ga bespreken zijn achtereenvolgens de Amerikaans-Chinese gesprekken in de Chinese ambassade in Warschau in januari 1970, de pingpongdiplomatie in april 1971 en het geheime bezoek van Kissinger aan de Volksrepubliek China in juli 1971. Het bezoek van Nixon en Kissinger aan de Volksrepubliek in februari 1972 komt in het volgende hoofdstuk aan bod. Het was ondoenlijk om de hele periode 1970-1972 bij de kranten te onderzoeken en ik heb daarom gekozen voor de bovengenoemde momenten. Bij de diplomaten is toch vooral gekeken wat ze in de hele periode van 1970 tot 1972 hadden te melden. Zij hoefden niet iedere dag stukken in een krant te publiceren en schreven meer incidenteel.

3.1. Amerikaans-Chinese gesprekken in Chinese ambassade Warschau

134 ontmoetingen tussen Amerikaanse en Chinese diplomaten in de Chinese ambassade in Warschau waren op niets uitgelopen. Maar de 135^e ontmoeting op 20 januari 1970 verliep anders. Kissinger gebruikte dit gesprek om door te geven dat Washington bereid was een Amerikaans afgevaardigde naar Peking te sturen. Het was ook Kissinger die Nixon had geadviseerd Peking duidelijk te maken dat de VS ‘een nieuwe start wilde maken en dat de VS niet zouden deelnemen aan een Anti-Chinees pact met Moskou. De VS wilden onderhandelen op basis van gezamenlijke belangen in plaats van ideologie.’¹³⁰

De *NRC* was hiervan niet op de hoogte en schreef dat het ‘nuttige’ gesprek maar een uur had geduurd. Resultaten waren volgens de krant niet geboekt. ‘Het enige belangrijke is dat de ontmoeting had plaatsgehad.’¹³¹ De liberale krant was dus op de hoogte van de gesprekken, maar niet van de inhoud. De commentator van *Het Parool* wist er ook vanaf. Hij citeerde een Poolse tv-journalist die verklaarde dat Peking het er om te doen is ‘de ontspanning in Europa en het Midden-Oosten te verhinderen en op die wijze de Sovjet-Unie te verzwakken.’ De commentator dacht het nut van de gesprekken toch vooral met de Vietnamoorlog had te maken. ‘Geen van beide landen verlangde er naar door enig

¹²⁹ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 26685. Codebericht ambassadeur Schurmann aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington 5 juni 1969.

¹³⁰ Henry Kissinger, *The White House Years* (Londen 1979) 686.

¹³¹ Le Monde, ‘Geen datum voor nieuw gesprek VS-China’, *NRC Handelsblad*, 21 januari 1970, 3.

incident of door gemis aan kennis omtrent wederzijdse bedoelingen kans te lopen met elkaar in botsing te komen.’ De auteur wees ook op de driehoeksdiplomatatie waarbij de VS wisten wat er tussen Moskou en Peking afspeelde, terwijl China belangstelling had voor de détente tussen Washington en Moskou.¹³² De commentator oordeelde juist over de beweegredenen van Washington en Peking. In *De Telegraaf* is niets te vinden over de gesprekken in Warschau.

De Nederlandse ambassadeur in Washington, Baron van Lynden, wist dat collega’s in Warschau spraken met elkaar. Hij analyseerde de beweegredenen van China. ‘Het is de wens van Peking om de Sovjet-Unie onder druk te zetten over de grensgeschillen. Doch ook de vrees voor het opkomende Japan en de Amerikaans-Japanse politieke samenwerking in Azië, welke door de overwinning van het Sato regime was bestendigd.’ De Japanse minister-president Eisaku Sato onderhield nauwe banden met Taiwan en was pro-Amerikaans. Peking was ook uiterst bezorgd over de Nixon-doctrine, die in Chinese ogen betekende dat de VS beoogde zijn eigen fysieke militaire terugtrekking van het Aziatische continent te vervangen door een Japans militair-politieke presentie, hetgeen herinneringen oproep aan 1937 (het jaar dat Japan China binnenviel).’ Peking verdacht de VS er zelfs van Taiwan uit te leveren aan Japan.¹³³ Van Lynden nam de gesprekken in dit stadium al serieus en noemde enkele geopolitieke redenen (angst voor Sovjet-Unie, Japan en kwijtraken Taiwan) voor de toenadering. Dit oordeel van de ambassadeur was uitermate correct zoals zal blijken uit de gesprekken tussen Zhou Enlai en Henry Kissinger in paragraaf 3.3. Eenzelfde anti-Chinese houding als Luns is niet waarneembaar.

Ambassadeur Van Lynden merkte maanden later een kentering op in de Chinese buitenlandse politiek in Washington. ‘Chinese ambassadeurs beginnen beleefdheidsbezoeken af te leggen en diners en recepties te geven die een normaal verloop hebben. Reeds zes maal waren Chinese militaire attachés zich komen voorstellen aan Amerikaanse collega’s.’ De Chinezen meden gevoelige onderwerpen, volgens Van Lynden.¹³⁴ Het is te begrijpen waarom de Nederlandse ambassadeur de beleefdheidsbezoeken opvallend vond. Bedenk wel dat de Volksrepubliek toentertijd een internationale paria was met een ongetraind diplomatiek korps, een land dat maling had aan internationale normen en zich afzette tegen Moskou en Washington.¹³⁵

Volgens de tijdelijk zaakgelastigde in Washington, Maclaine Pont, hadden de Chinese onderhandelaars een zakelijke houding aangenomen. ‘Dit bleek uit hun toon van spreken, de zakelijke organisatie aan hun kant van de tafel en vooral het uitblijven van de voorheen traditionele tirades en scheldpartijen.’ Maclaine Pont stelde dat men zich aan Amerikaanse zijde afvroeg waar die constructieve houding vandaan kwam. Het werd toegeschreven aan de breuk tussen Moskou en

¹³² Anonieme commentator, ‘Weer Amerikaans-Chinees overleg’, *Het Parool*, 23 januari 1970, 4.

¹³³ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 25685. Codebericht ‘Amerikaanse Chinese besprekingen in Chinese ambassade Warschau’, ambassadeur Van Lynden aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington 15 januari 1970.

¹³⁴ Ibidem, Codebericht ambassadeur Van Lynden aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington 31 maart 1970.

¹³⁵ Lauren, *Force and statecraft*, 126.

Peking, maar ‘de Volksrepubliek had ook indrukwekkende andere diplomatieke initiatieven ontwikkeld. Los van het conflict tussen de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek, was er een zwenking in de Chinese buitenlandse politiek gekomen, gericht op normaliseren van de betrekkingen met het buitenland en wel op basis van ‘government to government level’, aldus de zaakgelastigde.¹³⁶

De zaakgelastigde noemde geen voorbeelden van deze diplomatieke initiatieven, maar duidelijk is dat de toenadering in dit stadium al serieus werd genomen. Het is opvallend dat de reacties van de Nederlandse diplomaten alleen uit de VS komen. Archiefstukken van Nederlandse diplomaten in Peking en Warschau over de toenadering zijn niet te vinden. De gesprekken waren geheim, maar het is bijna niet voor te stellen dat ze niet op de hoogte waren. De Amerikaans-Chinese gesprekken in Warschau eindigden nadat de Vietnamoorlog zich uitbreidde naar Cambodja in mei 1970. De Chinese regering veroordeelde het schenden van de Cambodjaanse soevereiniteit door Amerikaanse en Zuid-Vietnamese troepen en schortte de besprekingen op.¹³⁷

3.2. Pingpongdiplomatie april 1971

De onvriendelijkheden tussen Peking en Washington gingen in 1970 en 1971 gewoon door. Begin 1971 gaf de Volksrepubliek China ‘een ernstige waarschuwing af aan de VS vanwege het schenden van het Chinese luchtruim en Chinese territoriale wateren.’ Het viel tijdelijk zaakgelastigde Van Oordt in Peking op dat deze berichten toenamen: ‘Een Syrische collega sprak van speldenprikken om de Chinese reacties te testen.’¹³⁸

De VS en de Volksrepubliek China kregen hulp van de Chinese tafeltennisser Zhuang Zedong. Mao had het Chinese tafeltennisteam in 1971 naar Japan gestuurd om deel te nemen aan het Wereld Kampioenschap tafeltennis. De Chinese pingpongers mochten in Japan geen contact maken met de Amerikaanse tafeltennissers. De Amerikaan Glenn Cowan had echter de spelersbus gemist en kreeg een lift van de Chinese spelers. Zhuang deed Cowan een zijden sjaal cadeau en wist met behulp van een tolk een gesprek aan te gaan. Het voorval haalde wereldwijd de media.¹³⁹ Het Amerikaanse team werd uitgenodigd om demonstratiewedstrijden te komen spelen in de Volksrepubliek China. De Amerikanen gingen hier op in en arriveerden op 10 april 1971 in de Volksrepubliek. Sindsdien spreekt men over pingpongdiplomatie.¹⁴⁰

In de drie Nederlandse kranten was geen negatief woord te horen over de pingpongdiplomatie. *De Telegraaf* schreef dat ‘Een team van zeven journalisten onder wie vier Amerikanen naar Peking reisde

¹³⁶ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 25685. Brief tijdelijk zaakgelastigde H.C Maclaine Pont aan minister van Buitenlandse Zaken, Washington 11 maart 1970.

¹³⁷ Qiang, *China & The Vietnam Wars* 191.

¹³⁸ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Brief H.J van Oordt aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 24 februari 1971.

¹³⁹ Bettine Vriesekoop, ‘De man die Mao deed smelten’, *NRC Handelsblad*, 26 juli 2008.

¹⁴⁰ Hans Moleman, ‘Pingpongballetje brachten dooi tussen China en de VS’, *de Volkskrant*, 8 april 2011.

om de tafeltennisontmoeting tussen de VS en China te verslaan.’¹⁴¹ ‘De ontvangst in Peking ter gelegenheid van de aanwezigheid van de tafeltennistteams uit Amerika, Engeland, Nigeria en Colombia kenmerkte zich door glimlachen, handen schudden en een en al vriendelijkheid. Zhou was volgens de Westerlingen zijn 73 jaar niet aan te zien. Zijn uiterlijk, bewegen en scherpte van geest deden hem twintig jaar jonger lijken.’¹⁴²

Ook *NRC Handelsblad* klonk optimistisch: ‘De Amerikaanse regering voelt zich sterk aangemoedigd door de plotselinge tekenen van dooi die optreden in de Amerikaans-Chinese relaties.’¹⁴³ Het valt op dat de krant geen foto’s publiceerde van de tafeltennissers. Daarentegen werden wel drie foto’s afgedrukt van de ‘grootste niet-nucleaire bom’ die op Noord-Vietnam werd ‘uitgeworpen.’ Twee ‘zeven tons bommen’ waren aan parachutes gedropt. De schrijver van het bericht maakt duidelijk hoe ‘met behulp van de bom een landingsplaats voor helikopters wordt uitgezet.’¹⁴⁴ Nixon intensiverde de bombardementen op Noord-Vietnam vanaf 1970. Het is te verklaren waarom *NRC Handelsblad* meer aandacht schonk aan de ‘zeven tons bommen’ dan aan het bezoek van de Amerikaanse tafeltennissers. Volgens de buitenlandcommentator van *NRC Handelsblad* hoefden we niet teveel te verwachten van de pingpongdiplomatie. ‘Ook de vriendschappelijke geste van Washington jegens China, zoals het voorstel tot hervatting van de handelsbetrekking, zullen in Peking niet veel weerklank vinden zolang de VS hun militaire en politieke belangen in Azië niet opgeven.’ Het bezoek van de Amerikaanse tafeltennissers moet niet overschat worden, stelde de commentator. Peking maakte volgens hem nu eenmaal onderscheid tussen de volkeren en regeringen van landen.¹⁴⁵ De commentator klonk pessimistisch. Het commentaar was realistisch, want het verschil tussen de volkeren en regeringen van landen was een reactie die meerdere malen was te horen.

Het Parool kwam niet verder dan een spotprent van een tafeltennissende Nixon en Mao met daarnaast een bedenkelijk kijkende Brezjnev en Chiang van Taiwan. ‘Communistisch China lijkt bezig zijn langdurige politieke isolement te doorbreken via een verrassend staaltje pingpongdiplomatie.’ Zhou sloeg een ‘Nieuwe bladzijde’ om, terwijl Nixon de handel en toeristenverkeer met China eenvoudiger maakte.¹⁴⁶

Nixon had inderdaad enkele dagen na het bezoek van de Amerikaanse pingpongers aangekondigd dat hij de controle van de handel en reizen tussen de VS en de Volksrepubliek zou versoepelen. Nixon vroeg telefonisch aan Kissinger hoe de media hadden gereageerd op de concessies. Kissinger antwoordde: ‘it has been a tremendous thing on television, it has been the lead item on every television thing.’ Nixon: ‘You mean rather than Vietnam for a change.’ Kissinger: ‘Yeah, it’s gone on, and on

¹⁴¹ Van een bijzondere correspondent, ‘Amerikaanse pers welkom in Peking’, *De Telegraaf*, 13 april 1971.

¹⁴² Reuter, ‘Nixon nader tot Peking’, *De Telegraaf*, 15 april 1971, 1,9.

¹⁴³ Reuter, ‘Dooi in de relatie tussen China en de VS’, *NRC Handelsblad*, 13 april 1971, 5.

¹⁴⁴ Anonieme auteur, ‘Amerikanen werpen zeven tons bom – de grootste niet-nucleaire- op Noordvietnamezen’, *NRC Handelsblad*, 13 april 1971, 5.

¹⁴⁵ Chr. Roll, ‘China doorbreekt met succes zijn isolement’, *NRC Handelsblad*, 16 april 1971, 4.

¹⁴⁶ Reuter, ‘Toenadering China-Amerika’, *Het Parool*, 15 april 1971, 9.

and on.’¹⁴⁷ Uit dit gesprek blijkt hoe belangrijk Nixon en Kissinger de publieke opinie vonden in hun land, waar zoals eerder opgemerkt de afkeer van de oorlog in Vietnam toenam. Nixon was bereid concessies te doen aan de Volksrepubliek China om de publieke opinie ten goede te doen keren. Nixon beseftte dat hij iets moest doen aan ‘the Taiwan thing’ om de ‘China card’ te kunnen spelen. Het is zorgwekkend, zei Nixon, maar er is geen ‘damned thing’ aan te doen. Kissinger was het met hem eens. ‘Het is een tragedie voor Chiang Kai-shek (leider van Taiwan) dat hij dit aan het einde van zijn leven nog moet meemaken. Maar hier moeten we koel in zijn.’ Nixon zei dat zijn regering Taiwan niet liet stikken: ‘We’re trying to hold their position as best we can.’ Kissinger: ‘For every reason we have got to have a diversion from Vietnam in this country for a while.’ Nixon: ‘That’s the point isn’t it, yeah. And we need it for our game with the Soviets.’¹⁴⁸ Volgens Warner waren Nixon en Kissinger zich bewust van de meesterlijke zet om Moskou klem te zetten.

Achter de schermen klonk bij enkele Nederlandse diplomaten een sceptisch geluid. Tijdelijk zaakgelastigde in Peking H.J van Oordt was kritisch over de pingpongdiplomatie en de Amerikaans-Chinese toenadering. ‘Het bezoek heeft elders meer stof doen opwaaien dan in Peking zelf’, constateerde hij. Van Oordt noemde de onbenullige details in de media: ‘De Amerikaanse tafeltennissers aten hun Chinese maaltijden met stokjes, maar hun ontbijt (ham en eieren) met mes en vork.’ Maar belangrijker: Zhou Enlai had gezegd: ‘Jullie bezoek aan de Volksrepubliek China heeft de deur geopend voor vriendelijk contact tussen de mensen van beide landen.’ Van Oordt had tussen de mensen onderstreept in zijn brief aan de minister van Buitenlandse Zaken. ‘Kortom, het heeft er de schijn van dat China tot nu toe geen haarbreed is afgeweken van de reeds lang bekende politieke lijn: bestrijding van het Amerikaanse imperialisme hetgeen de vriendschap tussen de volkeren niet in de weg hoeft te staan.’¹⁴⁹ De tijdelijk zaakgelastigde gaf dus hetzelfde oordeel als de buitenlandcommentator van de *NRC*.

Zaakgelastigde Jaap Derksen liet later zien dat er nog niet veel was veranderd. De hetze in de Chinese media tegen de VS ging gewoon door. ‘Saluut aan het Amerikaanse volk dat dapper strijd voert’, luidde de kop van het hoofdartikel in het *Volksdagblad* van 27 april 1971. Het artikel ging over demonstraties in de VS tegen de oorlog in Vietnam. Het ‘ontwaken’ van het Amerikaanse volk genoot belangstelling van de Chinese autoriteiten, volgens Derksen. De ‘revolutionaire’ betekenis werd door Derksen naar het rijk der fabelen verwezen. ‘De Chinese regering tast mis omtrent de ware betekenis van de onderhavige manifestaties.’¹⁵⁰ Derksen nam het hier op voor de VS en ging serieus in op de ‘revolutionaire’ betekenis van demonstraties in de VS. Dit zegt iets over de tijdsgeest. Het is nu achteraf niet voor te stellen dat Peking in 1971 nog geloofde dat er een revolutie zou uitbreken in de VS.

¹⁴⁷ G. Warner, ‘Nixon, Kissinger and the rapprochement with China’, 767.

¹⁴⁸ Ibidem 768.

¹⁴⁹ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Brief H.J van Oordt aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 19 april 1971.

¹⁵⁰ Ibidem, zaakgelastigde Jaap Derksen aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 1 mei 1971.

3.3. Geheime bezoek Kissinger aan Volksrepubliek China juli 1971 en aanloop bezoek Nixon en Kissinger 1972.

Op 9 juli 1971 vertrok Kissinger op geheime missie naar Peking. De rechterhand van Nixon kreeg als instructies mee 'enigszins raadselachtig' te blijven over Taiwan. Hij moest niet suggereren dat de VS hun steun aan Taiwan zouden opzeggen 'totdat het nodig zou zijn dit te doen.' Kissinger moest met de Chinese delegatie bespreken wat Nixon zou moeten doen als de patstelling in Zuid-Vietnam continueerde, en over de Russische en Japanse dreiging waar de Volksrepubliek China mee te kampen had. Als Peking een topontmoeting met Nixon wilde, dan moesten ze alle Amerikaanse krijgsgevangenen vrijlaten die waren neergeschoten tijdens spionagevluchten en welwillend zijn bij een oplossing in Vietnam. Kissinger suggereerde nog dat de VS konden voorstellen een hotline in te stellen tussen Washington en Peking.¹⁵¹

Kissinger en Zhou spraken tijdens de eerste ontmoeting twintig uur met elkaar. Volgens Warner is één van de opvallendste uitspraken van Kissinger dat hij uitlegde aan Zhou dat de Amerikaanse houding tegenover de Volksrepubliek anders was dan in 1954, toen John Foster Dulles, hem de hand weigerde in Genève. 'Dulles geloofde dat het de missie was van de VS om overal ter wereld het communisme te bestrijden', zei Kissinger. Nixon had een andere filosofie. 'Hij dealt niet met het communisme in het bijzonder, maar met specifieke communistische staten gebaseerd op hun specifieke actie richting ons.' Warner stelt dat met deze zinnen het grote verschil duidelijk wordt tussen ideologie en realpolitik.¹⁵² De Chinese premier gaf het woord aan Kissinger en zei dat hij zelf mocht kiezen welke kwestie hij als eerste wilde bespreken: Taiwan of Vietnam. Zhou zei dat hij ze ook tegelijk kon spreken, omdat Kissinger misschien dacht dat ze verbonden waren. Kissinger zei dat hij inderdaad dacht dat ze in zekere mate met elkaar te maken hadden.¹⁵³

De regering Nixon wilde dat Peking Hanoi vatbaar maakte voor Amerikaanse onderhandelingen om de oorlog te beëindigen. Kissinger probeerde daar het oplossen van de kwestie Taiwan tegenover te zetten. Kissinger vertelde Zhou dat de VS de oorlog wilde beëindigen door te onderhandelen en dat Washington een tijdschema aan het opstellen was voor het terugtrekken van Amerikaanse troepen. Hij zei ook dat Washington graag een 'eerbare oplossing' wilde om de prestige van de VS te behouden. De gezant van Nixon maakte duidelijk dat als de oorlog in Vietnam over was, tweederde van de Amerikaanse soldaten, gestationeerd op Taiwan, huiswaarts zouden keren. De Chinese premier reageerde door te stellen dat het bij de VS altijd om prestige en eer gaat. 'De grootste eer en glorie zouden de VS ten deel vallen als alle strijdkrachten Indo-China zouden verlaten', zei hij. Zhou maakte Kissinger duidelijk dat zijn regering Noord-Vietnam zou blijven steunen alsook Cambodja en Laos. De Communistische Partij van China was bezorgd om de ontwikkelingen in Japan. Zhou beschuldigde de Amerikanen van het herbewapenen van Japanse militaristen. De economische

¹⁴³ Macmillan, *Seize the hour*, 185-186.

¹⁵² G. Warner, 'Nixon, Kissinger and the rapprochement with China', 769.

¹⁵³ Kissinger, *On China*, 249.

expansie aldaar zou volgens Zhou leiden tot Japanse militaire expansie mogelijk in Korea, Taiwan, Vietnam en het Chinese vasteland. Maar tegelijkertijd wilde Zhou ook dat de VS hun troepen terugtrokken uit Japan, Vietnam, Korea en Taiwan. Kissinger kon deze paradox niet begrijpen en zei dat de defensieve relatie tussen Washington en Tokio en de Amerikaanse troepen in Japan, de Japanners er juist van weerhielden een agressief beleid te voeren. Zhou kwam toen met een nog alarmerender doemscenario op de proppen. De premier had het idee dat het vasteland van China in de toekomst mogelijk werd opgedeeld door een bondgenootschap van de VS, Sovjet-Unie en Japan. Kissinger stelde hem gerust dat de VS dit niet van plan waren.¹⁵⁴

De woorden van Zhou worden aardig overeen met de analyse van De Nederlandse ambassadeur in Washington, R.B. baron van Lynden in paragraaf 3.1. Van Lynden noemde al in januari 1970 de Chinese angst voor de Sovjet-Unie, Japan en het kwijtraken van Taiwan. De ambassadeur nam de ontspanning toen al zeer serieus en was goed op de hoogte van de geopolitieke ontwikkelingen.

Kissinger en Zhou spraken veel over Taiwan. Zhou zei dat voor het normaliseren van de betrekkingen alle Amerikaanse troepen en militaire installaties in een bepaald tijdsbestek Taiwan moesten verlaten.¹⁵⁵ Kissinger stelt zelf in *On China* dat het vertrek van de Amerikanen uit Taiwan afhankelijk werd gemaakt aan de afwikkeling van de oorlog in Vietnam. Zhou vertelde Kissinger dat Washington de Volksrepubliek China moest erkennen als legitieme regering van China en dat Taiwan een onvervreemdbaar deel was van de Volksrepubliek. Peking erkende ook het defensieverdrag tussen de VS en Taiwan niet en wilde dat het ongedaan gemaakt werd.¹⁵⁶

Nixon gaf na het bezoek van Kissinger aan Peking er blijk van weinig vertrouwen te hebben in het normaliseren van de relatie met Peking. 'We're doing the China thing to screw the Russians and help us in Vietnam and to keep the Japanese in line, get another ball in play. And maybe way down the road to have some relations with China.'¹⁵⁷

Op 15 juli maakte Nixon de geheime ontmoeting wereldkundig. De drie kranten schreven pas hierna over de toenadering. De reis van Kissinger was goed geheim gebleven. Commentator J. G. Heitink van *De Telegraaf* sprak over de directe consequenties voor de oorlog in Vietnam en de kwestie Taiwan en over de 'merkwaardige driehoeksverhouding Moskou-Peking-Washington.' 'De Russen weten heel goed dat een bondgenootschap tussen het kapitalistische Amerika en het communistische China niet valt te verwachten. Maar zij zijn waarschijnlijk het meest bevreesd, dat het uit zijn isolement gekomen China zowel in de VN als elders de Russische politiek nog actiever zal dwarsbomen.'¹⁵⁸

Het commentaar van Heitink is realistisch, want het dwarsbomen van de Russische politiek zou uitkomen een jaar na het historische bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek China. Mao wilde een

¹⁵⁴ G. Warner, 'Nixon, Kissinger and the rapprochement with China', 770-771.

¹⁵⁵ Macmillan, *Seize the hour*, 249.

¹⁵⁶ Kissinger, *On China*, 249-250.

¹⁵⁷ G. Warner, 'Nixon, Kissinger and the rapprochement with China', 771.

¹⁵⁸ J. G. Heitink, 'China definitief uit isolement', *De Telegraaf*, 17 juli 1971, 9.

blok vormen rondom de Sovjet-Unie waar alle buurlanden van Moskou bij betrokken waren. Mao rekende op de steun van de VS als tegenwicht. Nixon en Kissinger konden tevreden vaststellen dat de 'China card' succesvol was geweest: de Russen in gareel houden en de Chinezen in het Amerikaanse kamp zien te krijgen.¹⁵⁹

De commentator van *Het Parool* vond de aankondiging van de reis van Nixon, gepresenteerd als 'feit van het jaar, lichtelijk voorbarig.' Dat de normalisatie van de betrekkingen niet eerder was verbeterd, wijdde de commentator aan de Culturele Revolutie van Mao. 'Nu deze lugubere culturele storm lijkt te zijn uitgewoed en Peking blijk geeft weer in contact met de buitenwereld te willen komen, is zo'n verbetering van de betrekkingen tot de reële mogelijkheden gaan behoren.' De krant temperde de verwachtingen van de ontmoeting door te verwijzen naar de ontmoeting tussen Eisenhower en Chroesjtsjov in Camp David. Een andere 'met veel publiciteit omgeven spectaculaire reis' zonder 'werkelijke politieke betekenis.' De commentator noemde ook een tactische reden voor Nixon om naar Peking te gaan: de presidentsverkiezingen van 1972. 'Een reis naar China kan de positie van Nixon als de Grote Strever naar Wereldvrede alleen maar versterken.' De commentator sloot af dat 'we een interessante tijd tegemoet gaan al is het nog te vroeg om te kunnen beoordelen of werkelijk historische beslissingen voor de deur staan.'¹⁶⁰

In een opiniërend stuk van commentator Paul van 't Veer in *Het Parool* is een anticommunistische houding waarneembaar. De auteur vroeg zich af wat de overeenkomst was tussen Franco-fascisten in de Spaanse Burgeroorlog en die van de communisten in de Chinese Burgeroorlog? 'De feestelijke herdenking wordt opgeluisterd door de aanwezigheid van de Amerikaanse president of zijn plaatsvervanger.' Hij oordeelde hard over Nixon en Kissinger: 'Hun flexibiliteit is die van zakenlieden die met elke geschikte partner zakendoen, als er maar wat te verdienen valt.' Van 't Veer wuifde ook het Amerikaanse optimisme in de VS weg. 'Het is of al Amerika's Aziatische problemen wegsmelten in de zon van Mao's glimlach.'¹⁶¹

De *NRC* dacht dat Washington en Peking zeker afspraken hadden gemaakt over een oplossing in Vietnam. De VS hadden volgens de krant ook een knoop doorgehakt wat betreft Pekings lidmaatschap van de VN. En Nixon had Moskou gedwongen hem eerder uit te nodigen om naar de Sovjet-Unie te komen voor een gesprek over 'defensieve nucleaire wapens.' En ook met het verkiezingsjaar 1972 voor de boeg heeft hij 'door een keiharde smash meer dan alleen een pingpongwedstrijd met Peking gewonnen.'¹⁶²

Een dag later waarschuwde de liberale krant: 'Indien deze diplomatieke coup van Nixon wordt gevolgd door een Amerikaanse nederlaag in Vietnam, dan zou wel eens de storm van rechts kunnen

¹⁵⁹ Macmillan, *Seize the hour*, 314.

¹⁶⁰ Anonieme commentator, 'De reis van Nixon', *Het Parool*, 16 juli 1971, 3.

¹⁶¹ Paul van 't Veer, 'En dan zeggen ze nóg dat Nixon zo star is', *Het Parool*, 21 juli 1971, 4.

¹⁶² E.G Lachmann, 'Peking wil nieuw Indo-Chinaoverleg', *NRC Handelsblad*, 16 juli 1971, 1, 5.

losbarsten.' Maar niets kon op dat moment in de weg staan van de 'politieke home run' van Nixon.¹⁶³ Het ging volgens *NRC* Nixon 'om het scheppen van een stabiele driehoeksverhouding waarin degene die een vriend is van de VS nog niet de vijand hoeft te worden van de ander. De Chinese overweging is dat het technisch onderontwikkeld is en dat het de status van wereldmacht slechts kan bereiken indien het zijn deuren opent voor Amerikaanse bedrijven.'¹⁶⁴ De correspondent dacht dat Nixon alleen maar uit was op herverkiezing, omdat de VS al vele andere mogelijkheden had gehad om de banden aan te halen met Peking.¹⁶⁵

Commentator van *De Telegraaf*, Heitink, was het opgefallen dat Peking een opmerkelijke gelukswens had gedaan aan Europa over de toetreding van Engeland tot de EEG. 'De vooruitgang op het gebied van de Europese eenheid is een gelukswens waard, want zij moet de VS en de Sovjet-Unie hinderen in hun politiek die de hegemonie over Europa beoogt', klonk het uit de Volksrepubliek. Heitink legde dit uit als een sneer naar Moskou. Heitink ergerde zich aan het ontbreken van Europa terwijl er een 'diplomatieke krachtmeting' plaatsvond tussen Washington, Moskou en Peking. 'Opa Europa slaapt.'¹⁶⁶

De Nederlandse zaakgelastigde in Peking, Derksen, had zich verbaasd over de oorlogsretoriek in een hoofdartikel van het Chinese Volksdagblad rond het bezoek van Kissinger aan Peking. 'De verraderlijke bezetting van de Chinese provincie Taiwan', schreef de krant. Ook andere waarnemers in Peking waren hier verbaasd over, 'omdat Washington en Tokio zich opmaakten voor een wijziging van beleid met betrekking tot de Volksrepubliek China.' Derksen concludeerde dat dit vanuit Chinees standpunt is te begrijpen. 'Er zijn gevoeligheden bij bevriende landen. Noord-Korea en Noord-Vietnam moeten zolang mogelijk worden ontzien.'¹⁶⁷ Een strategische reactie van Peking dus om de diplomatieke relaties met bevriende buurlanden niet te schaden, een reactie die inhoudelijk ook correct was. De Chinese premier vertrok na het bezoek van Kissinger naar Hanoi om Noord-Vietnam te verzekeren dat Peking de voorkeur gaf aan het vertrek van alle Amerikaanse troepen uit Zuid-Vietnam, dan de zetel over te nemen van Taiwan in de VN. Hanoi was overtuigd dat Peking de betrekkingen met Washington belangrijker vond dan de revolutionaire eenheid met Noord-Vietnam.¹⁶⁸ Hanoi vond dat Mao en Zhou een 'reddingsboei gooiden naar een verdrinkende Nixon.'¹⁶⁹

Voor tijdelijk zaakgelastigde H.J. van Oordt in Peking kwam het geheime bezoek van Kissinger aan de Volksrepubliek China, en het aangekondigde bezoek van Nixon 'als een volslagen verrassing.'¹⁷⁰ In een brief van zeven kantjes probeerde hij de toenadering te verklaren. Hij dacht dat China een einde

¹⁶³ E.G. Lachman, 'Succes van Kissinger', *NRC Handelsblad*, 17 juli 1971, 5.

¹⁶⁴ E.G. Lachman, 'Nixon's Chinareis geeft hem tijdwinst', *NRC Handelsblad*, 21 juli 1971, 7.

¹⁶⁵ E.G. Lachman, 'China dient Nixon', *NRC Handelsblad*, 21 juli 1971, 7.

¹⁶⁶ J.G. Heitink, 'Boeiend pokerspel VS-Rusland-China', *De Telegraaf*, 21 juli 1971, 7.

¹⁶⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Brief Jaap Derksen aan minister van Buitenlandse Zaken: '21ste verjaardag Koreaanse oorlog', Peking 25 juni 1971.

¹⁶⁸ Qiang, *China & The Vietnam Wars*, 196.

¹⁶⁹ Macmillan, *Seize the hour*, 200.

¹⁷⁰ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Codebericht Van Oordt aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Peking 17 juli 1971.

wilde maken aan het 'samenspannen en strijden tussen de twee grootmachten.' Een geopolitieke reden dus om van de twee vijandige grootmachten er met één bevriend te raken. Van Oordt wist hoe geïsoleerd de Volksrepubliek ervoor stond. Van Oordt schreef dat de Chinese troepensterkte aan de Mongoolse grens 800.000 man sterk was, in de provincie Fukien (tegenover Taiwan) 400.000, aan China's zuidgrenzen 300.000. Van Oordt dacht dat door ontspanning met de VS de troepen uit het zuiden konden verhuizen naar het noorden om een eventuele invasie van de Russen op te vangen. Van Oordt dacht dus ook aan een militair strategische reden. Een interessante analyse van de zaakgelastigde, hoewel ik me niet kan voorstellen dat Peking de zuidelijke grenzen onbewaakt zou laten. Wat hem verder opviel, was dat in de Chinese pers 'een strikt stilzwijgen' was waar te nemen over de ontdooiing. De aanvallen op het 'Amerikaanse imperialisme' waren toegenomen. 'China heeft deze retoriek en propaganda thans dubbel hard nodig om te bewijzen dat met de VS vanuit een krachtspositie zal worden onderhandeld.'¹⁷¹ Hij oordeelde hier juist over de tactiek van Peking. In de volgende paragraaf wordt duidelijk dat Peking wilde doen voorkomen dat het de VS waren die de ontspanning het hardst nodig hadden.

De Nederlandse regering verklaarde in juli 1971 'voldaan' te zijn met het ingenomen bezoek van Nixon.¹⁷²

In de aanloop naar het bezoek van Nixon bleven diplomaten stukken schrijven. De chef der Directie Oosten J. Rookmaaker schreef in september 1971: 'Enerzijds is in Washington blijkbaar het besef gerijpt dat het Chinese gevaar wellicht toch minder groot was dan men in vroegere jaren had aangenomen en dat in elk geval een geleidelijke accommodatie met deze grote mogelijkheid op langere termijn vermoedelijk meer vruchten zou afwerpen dan containment door middel van een keten van anticommunistische regimes en militaire bases welke de kans op Chinese interventie en daarmee gepaard gaande uitbreiding van Chinese invloed eerder groter dan kleiner leek te maken.'

Rookmaaker schreef dat het naderende bezoek van Nixon 'gepaard ging met een wijziging in de Chinese externe betrekkingen: een terugkeer naar meer 'normale' diplomatieke relaties met andere landen, een intensiveren en normaliseren van contacten op regeringsniveau.' Rookmaaker nam de toenadering uiterst serieus en sloeg de spijker op zijn kop door te stellen dat in Washington het besef was gekomen dat ontspanning met Peking meer vruchten zou afwerpen dan containment. Ook bij de Nederlandse diplomaten was het besef doorgedrongen dat je één van de grootste landen ter wereld niet voor altijd kunt negeren. Opvallend ook dat Rookmaaker de contacten op regeringsniveau noemde. De Volksrepubliek maakte zoals eerder opgemerkt onderscheid in volkeren en regeringen.

Rookmaaker wist niet of 'de gewijzigde opstelling van de Volksrepubliek ook heeft geleid tot vermindering van feitelijke steunverklaringen aan bevrijdingsbewegingen.' Peking steunde namelijk de regering in Islamabad, terwijl er ook verzetsbewegingen waren in Oost-Pakistan (het huidige

¹⁷¹ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Vertrouwelijke memo Van Oordt aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 27 juli 1971.

¹⁷² Anonieme auteur, 'Aantal landen was tevoren ingelicht', *NRC Handelsblad*, 16 juli 1971, 1.

Bangladesh). Rookmaker concludeerde dat deze buitenlandse politiek te maken had met twee vijandige buurlanden (Sovjet-Unie en India). ‘Deze motieven wegen zwaarder dan het ideologisch motief van steun aan bevrijdingsbewegingen.’¹⁷³

Dit is wederom een prima analyse van Rookmaker die liet zien de politiek van de Volksrepubliek te begrijpen. Rookmaaker liet het woord neorealisme niet vallen, maar het zou hier op zijn plaats zijn geweest. Peking steunde de verzetsbewegingen in Oost-Pakistan niet, terwijl het had gezegd alle volkeren te steunen die vochten voor hun vrijheid. In dit geval vond Peking de relatie met Pakistan belangrijker om de vijandige buurman India in toom te houden. Een klassiek geval dat de eigenbelangen van een staat prefereren boven ideologie.

Het viel zaakgelastigde Derksen op dat Kissinger tijdens een persconferentie op 30 november 1971 stelde dat ‘de toekomstige verhouding van China en Taiwan als kwestie omschreef waarover de twee betrokken hoofdsteden zelf moesten overleggen.’ Derksen vond dit interessant om te zien, omdat er tot dan toe altijd werd gesproken over twee China’s. Het had er alle schijn van dat de VS de kwestie Taiwan hier dus al zagen als een binnenlandse aangelegenheid.¹⁷⁴ Derksen had een scherp oog voor detail. Het grote pijnpunt in de gesprekken tussen Kissinger en Zhou enkele maanden daarvoor was ook de kwestie Taiwan. Derksen wist dat hier nog niet, maar de beleidswijziging over de kwestie Taiwan was hier al zichtbaar.

Derksen deed meer interessante uitspraken over de nieuwe machtsverhoudingen in Azië na de détente tussen Washington en Peking. ‘Het vraagstuk Japan zal in een nieuw licht komen te staan. Evenzeer de kwestie van de Amerikaanse nucleaire paraplu boven de regio.’ Derksen sloot niet uit dat ‘de bescherming van de regio tegen aanvallen met kernwapens te zijner tijd een gecombineerde Sino-Amerikaanse verantwoordelijkheid wordt.’¹⁷⁵ Derksen nam de ontspanning dusdanig serieus dat hij enkele maanden voor het bezoek van Nixon een soort van bondgenootschap verwachtte tussen Washington en Peking. De zaakgelastigde zou weer gelijk krijgen. Ruim een jaar na het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek ontstond er een ‘quasi-alliantie’ tussen Washington en Peking. De Chinese leiders probeerden vanaf 1973 de Amerikaanse macht niet meer in te perken, maar te gebruiken als tegenwicht in hun rivaliteit met Moskou.¹⁷⁶

De enige keer dat een Nederlandse krant en diplomatie elkaar kruisten gebeurde een maand voor het historische bezoek. Correspondent Lambert van Beers van *De Telegraaf* wist de boel op scherp te zetten. Zijn artikel lokte een reactie uit van minister van Buitenlandse Zaken Schmelzer. Van Beers interviewde zaakgelastigde Derksen telefonisch vanuit Tokio over het bezoek van Nixon. Van Beers publiceerde op 15 januari 1972 een artikel waarin hij Derksen citeerde. Buitenlandse kranten kregen

¹⁷³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 533. Chef der Directie Oosten J. Rookmaaker aan zaakgelastigde Peking. Rapport ‘Machtsverhoudingen in Azie’, Den Haag 29 september 1971.

¹⁷⁴ Ibidem, inv.nr. 488. Codebericht zaakgelastigde Jaap Derksen aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Peking 2 december 1971.

¹⁷⁵ Ibidem, inv.nr. 533. Zaakgelastigde Jaap Derksen in brief over ‘Machtsverhoudingen in Azie’ aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 20 oktober 1971.

¹⁷⁶ Kissinger, *On China*, 276.

hier zelfs hoogte van. *The Star* uit Hong Kong schreef: 'Nixon visit 'useless' says Dutch envoy.' En ook de *South China Morning Post* schreef negatief: 'Nixon's visit useless.'¹⁷⁷

In het gewraakte artikel schreef Van Beers dat volgens Derksen 'de wereld zich absoluut geen illusies behoeft te maken in verband met president's Nixon aanstaande reis naar de Volksrepubliek China.' Van Beers stelde dat Derksen verbaasd was over de beschouwingen in de internationale pers die allemaal zouden schrijven dat de reis van grote betekenis zou zijn in de internationale betrekkingen tussen de Volksrepubliek en de rest van de wereld. Van Beers citeerde Derksen: 'Er zou op verbetering mogen worden gehoopt, indien Amerika bereid zou zijn hiervoor de prijs te betalen. Die prijs is iedereen overbekend: De VS moeten hun steun aan Taiwan opzeggen, omdat Nixon echter Taiwan wil blijven steunen, hoeft niemand iets van zijn besprekingen met de Chinese leiders te verwachten.' De correspondent schreef verder dat de Chinese leiders geen concessies zullen doen en dat ze 'het nut van Nixon's bezoek dan ook helemaal niet inzien.' De Amerikaanse delegatie hoefde volgens het artikel geen rode lopers te verwachten. 'Zowel binnenskamers als buiten bereidt de Chinese regering helemaal niets voor. Men is bereid om Nixon te ontvangen, omdat deze zo graag wilde komen, maar met welk nut is voor elke Chinees een groot vraagteken', aldus Derksen in *De Telegraaf*. Minister Schmelzer had het artikel gelezen en stuurde de tekst door naar Peking met de vraag welke afspraken Derksen had gemaakt over zijn naam in de publicatie.¹⁷⁸

Schmelzer was overduidelijk niet blij met het verhaal. Derksen reageerde geïrriteerd en ontkende de uitspraken te hebben gedaan. Derksen schreef dat hij Van Beers off the record had verteld 'niet te verwachten dat de betrekkingen zouden verbeteren, tenzij Amerika de bekende prijs daarvoor: erkenning kwestie Taiwan als interne Sinokwestie, zou betalen.'¹⁷⁹ Derksen noemde hier het grootste probleem voor Peking tot normalisatie van de betrekkingen: Taiwan. Een correcte weergave zoals later zou blijken. Derksen had verder aan Van Beers verteld dat er in de straten van Peking tot dusverre geen voorbereidingen waren getroffen voor het bezoek. In de Chinese pers waren ook geen voorbeschouwingen te lezen. 'Politieke leuzen werden overgeschilderd en vervangen, maar die keuze lag op binnenlandse politiek gebied.' Derksen besloot zijn brief door te stellen dat 'Het artikel is geheel aan eigen brein ontsproten.'¹⁸⁰

Derksen was zoals eerder opgemerkt best optimistisch over de toenadering. Het behoorde volgens de zaakgelastigde tot de mogelijkheden dat Washington en Peking gezamenlijk de veiligheid van Azië zouden garanderen tegen mogelijke kernaanvallen. In het verhaal is een anticommunistische houding waarneembaar bij Lambert van Beers. Derksen noemde eerder al dat Taiwan de sleutel was van de normalisatie tussen beide landen. Het heeft er alle schijn van dat Van Beers de citaten zwaar heeft

¹⁷⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Krantenknipsels (respectievelijk 18 en 19 januari 1972 uit *The Star* en *South China Morning Post*).

¹⁷⁸ Ibidem, memo van minister van Buitenlandse Zaken Norbert Schmelzer aan zaakgelastigde Jaap Derksen, Den Haag 17 januari 1972.

¹⁷⁹ Ibidem, codebericht Jaap Derksen aan Norbert Schmelzer Den Haag, Peking 19 januari 1972.

¹⁸⁰ Ibidem.

aangedikt. Van Beers was de correspondent van *De Telegraaf* in Japan, een land dat pro-Amerikaans en pro-Taiwan was. Het is aannemelijk dat hij een vooringenomen houding had. Ik kom hier in de volgende paragraaf op terug.

Zaakgelastigde Jaap Derksen liet zich niet kisten en ging door met brieven schrijven naar zijn ministerie. Derksen schetste enkele weken voor het bezoek van Nixon in een geheim bericht de historische achtergrond van het naderende bezoek. De gedachte van een ontdooiing tussen Peking en Washington was allerm minst een nieuwe zaak, stelde hij. ‘De eerste sporen daarvan kwamen reeds in 1960 na het einde van de ‘special relations’ met de Sovjet-Unie. De kwestie bleef jarenlang in de portefeuille, omdat volgens Chinese analyses de situatie in Amerika niet rijp was, en ten tweede omdat de Culturele Revolutie in China gedurende enige jaren tot een vrijwel volledige opschorting van actieve buitenlandse politiek leidde.’ Derksen kende de situatie van haver tot gort. Hij noemde de geopolitieke reden, de breuk tussen Peking en Moskou, en in de Chinese binnenlandse politiek noemde hij de Culturele Revolutie.

Voor Derksen hoefde het geen betoog dat de kwestie Taiwan ‘de sleutel is tot Sino-Amerikaanse toenadering. Mocht de president in zijn gesprekken met de Chinese leiders doen blijken dat hij gereed is Taiwan als een Chinese aangelegenheid beschouwen, hetgeen na een eerdere opmerking van Kissinger niet ondenkbaar is, dan opent zich de weg naar bilaterale normalisatie.’ Dit was wederom uitstekend gezien van de zaakgelastigde zoals zal blijken uit de volgende paragraaf.

Derksen waarschuwde ook wat er stond te gebeuren als Nixon deze ‘magische woorden’ niet ging uitspreken. ‘De Chinese gastheren zullen zich met al hun hoffelijkheid van hun meest onhandelbare kant laten zien en er toe bijdragen om van het bezoek „the non-event of the century” te maken.’ De binnenlandse politiek in de Volksrepubliek China zou dat vereisen, schreef Derksen. ‘Het beleid van Mao en Zhou jegens Amerika vergt veel verbeeldingskracht van een gemiddelde ideologisch doordrenkte Chinese intellectueel.’¹⁸¹

¹⁸¹ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 25685. Codebericht Jaap Derksen aan minister van Buitenlandse Zaken Norbert Schmelzer, Peking 14 februari 1972.

Hoofdstuk 4: ‘De week die de wereld veranderde.’

Op maandag 21 februari 1972 landde Air Force One in Peking met aan boord onder andere Richard Nixon, Henry Kissinger én Amerikaanse journalisten. Op het vliegveld stond geen enthousiaste menigte om de Amerikaanse president te verwelkomen. Een Chinees idee om het machtigste land ter wereld te laten voelen dat de Volksrepubliek niet onder de indruk was van het bezoek. Ter vergelijking: Haile Selassie bezocht Peking een jaar eerder. De keizer van Ethiopië werd vermaakt met dansers, wuivende schoolkinderen en arbeiders. 250.000 Chinezen stonden de keizer zwaaiend met Ethiopische vlaggen op te wachten langs de weg.¹⁸² Zaakgelastigde Derksen concludeerde eerder al dat Peking dit deed om vanuit een krachtspositie te onderhandelen.

Mao wilde Nixon direct ontmoeten na aankomst. En aldus geschiedde. Nixon wilde al vrij snel ter zake komen en Taiwan, Vietnam en Korea bespreken. Mao wilde niet over al die ‘problematische zaken’ praten dus bleef het gesprek aftastend oppervlakkig.¹⁸³

Hoe schreven de onderzochte Nederlandse kranten over de week (21-28 februari 1972) die volgens Nixon de wereld veranderde? De eerste paragraaf bespreekt de berichtgeving van *De Telegraaf*, *Het Parool* en *NRC Handelsblad*. Hoe luidde het oordeel van de kranten en wat kregen ze allemaal mee van de besprekingen in China? In de tweede paragraaf komende de reacties aan bod van Nederlandse diplomaten op het gezamenlijke communiqué.

4.1. Bezoek Nixon en Kissinger aan Volksrepubliek China februari 1972

De Telegraaf deed verslag van het sobere welkom en dat Nixon ‘een groot aantal anti-Amerikaanse leuzen kon zien die niet waren weggehaald.’ De Franse schrijver André Malraux, een goede vriend van Mao, wenste de president geluk. ‘Nixon is begonnen aan het meest riskante avontuur van zijn loopbaan.’¹⁸⁴ *De Telegraaf* maakte gebruik van de diensten van twee Amerikaanse verslaggevers die rechtstreeks verslag deden vanuit Peking. Stanley Karnow van *The Washington Post* en David Kraslov van *Los Angeles Times*.

Het Parool maakte ook gebruik van twee Amerikaanse journalisten: Max Frankel van *New York Times* en Henry Bradsher van *Washington Star*. De krant wist te melden dat er nauwelijks aandacht is geschonken aan de ontspanning in de Chinese pers sinds Kissinger zijn geheime bezoek bracht aan China. ‘1647 woorden zijn er aan besteed. Niettemin zijn de meeste Chinezen wel op de hoogte van de leider der imperialistische papieren tijgers.’ De verslaggever wist ook te melden dat zakenlieden uit Hong Kong met de Chinese nationaliteit ‘hun minst proletarische auto’s –Mercedessen- naar Kanton hebben gereden waaruit ze naar Peking zijn gevlogen om dienst te doen bij het vervoer van Nixon. In het presidentiële vliegtuig is champagne geladen die Nixon gaat aanbieden tijdens het banket. Piloot

¹⁸² Macmillan, *Seize the hour*, 23-24.

¹⁸³ Ibidem 67,74.

¹⁸⁴ Stanley Karnow, ‘Nixon in Peking sober onthaald’, *De Telegraaf*, 21 februari 1972, 5.

Albertassie zal zich met tafeltennis tevreden moeten stellen, wil hij aan sport doen. Het kapitalistische golfspel is er in China niet bij.’¹⁸⁵ De krant publiceerde informatieve details over het bezoek die je in de literatuur niet tegenkomt al spelen natuurlijk niet alle piloten het ‘kapitalistische golfspel.’

NRC opende eveneens met het koele ontvangst. ‘Chinese voetgangers keken niet eens om toen de Amerikaanse stoet in Peking passeerde. Op het vliegveld applaudisseerden wat Chinese hoge functionarissen.’ Het viel de auteur op dat Zhou Enlai niet meeklapt. De focus lag op het ‘ernstige maar openhartige’ gesprek tussen Nixon en Mao.¹⁸⁶

Op de buitenlandpagina ging het verhaal verder onder het kopje ‘Kritische geluiden over Nixon van China’s bureu.’ *NRC* bedoelde de Sovjet-Unie, Noord-Korea en Noord-Vietnam. *Radio Moskou* haalde hard uit door te beweren dat het bezoek alleen was bedoeld om ‘de communistische wereldbeweging te verdelen.’ *De Prawda* drukte een persbericht af waarin het eiland Guam werd genoemd als laatste stop van Nixon naar Sjanghai, maar ook als basis waarvan de vliegtuigen vertrokken om Indo-China te bombarderen. *Radio Moskou* ging nog verder: ‘In feite met oogluikende goedkeuring van Peking.’ Het belangrijkste Noord-Koreaanse dagblad schreef dat Nixon de eerste is om ‘met een witte vlag in de ene hand en een bedelaarsnap in de andere een bedelreis te maken om de crisis in zijn eigen land op te lossen.’ Noord-Vietnam zei door te vechten tot de ‘definitieve overwinning’ en noemde Nixon een ‘meedogenloze agressor.’¹⁸⁷ De *NRC* liet als enig dagblad goed de andere kant van de medaille zien.

Een dag later prijkte de foto van de handenschuddende Nixon en Mao op de voorpagina van *De Telegraaf*. ‘Dit is de werkelijkheid die niemand nog maar een jaar geleden mogelijk achtte’, was te lezen in het fotobijschrift. ‘Twee mannen die hun halve leven scherp tegenover elkaar hebben gestaan reiken elkaar glimlachend de hand. Nixon sprak tijdens het feestbanket over een „lange mars” zij het langs gescheiden wegen naar hetzelfde doel: wereldvrede. Zhou zei dat de poort naar vriendelijke contacten eindelijk was opengezet.’ ‘Zhou bracht Nixon en zijn vrouw persoonlijk naar hun auto, een eer die in Peking bijna nooit een bezoekend staatshoofd te beurt valt.’¹⁸⁸ Het artikel is één en al rozengeur en maneschijn. De wat gebruikelijke schreeuwerige journalistiek van de krant is nergens te bekennen. Het optimisme is te verklaren door een enthousiaste Amerikaanse verslaggever, maar ook het gegeven dat Westerse verslaggevers al ruim twintig jaar geen verslag deden vanuit de Volksrepubliek China. Alles lijkt dan mooi, lief en aardig te zijn. Het is opmerkelijk dat in de week van het bezoek van Nixon alle drie de onderzochte kranten gebruik maakten van Amerikaanse journalisten. Peking liet Westerse journalisten alleen bij hoge uitzondering het land binnen zoals later zal blijken.

De Amerikaanse journalisten slikten de clichés van Nixon voor zoete koek: ‘Laat ons in de komende

¹⁸⁵ Peter Michielsen, ‘Een hoffelijk onthaal voor De Papieren Tijgers’, *Het Parool*, 19 februari 1972, 2.

¹⁸⁶ Reuter, UPI, AP, AFP, ‘Nixon in Peking koel ontvangen’, *NRC Handelsblad*, 21 februari 1972, 1.

¹⁸⁷ Reuter, ‘Kritische geluiden over Nixon van China’s bureu’, *NRC Handelsblad*, 21 februari 1972, pagina buitenland.

¹⁸⁸ Stanley Karnow, ‘Nixon breekt het ijs’, *De Telegraaf*, 22 februari 1972, 1.

vijf dagen beginnen aan de lange mars, die ons, zij het langs gescheiden wegen, naar hetzelfde doel moet voeren: een vreedzame wereld waarin grote en kleine naties het recht hebben hun eigen toekomst te bepalen.’ De opmerking van de lange mars viel bij de Chinese aanwezigen in goede aarde, merkte de auteur op. ‘De meest beroemde en heroïsche episode uit de Chinese communistische revolutie, waarbij in 1935 Mao en de zijnen aan het leger van ‘Tsjang Kai-tsjek’ ontsnapten. Maar Nixon ging nog verder toen hij één van de beroemdste citaten uit Mao’s Rode Boekje aanhaalde. Dit is het uur. Dit is de dag voor onze beide volken zich te verheffen naar de grootheid waar wij een nieuwe en betere wereld kunnen bouwen.’ Volgens journalist Karnow was er ‘in communistische jargon geen overeenstemming bereikt. Het gesprek verliep ernstig en openhartig. Normaal worden gesprekken tussen Mao en bezoekende staatshoofden als vriendelijk betiteld.’¹⁸⁹

De Amerikaanse verslaggever schreef alsof hij een communicatiemedewerker was van het Witte Huis. Zo maar wat uitspraken: ‘Het voortreffelijke Chinese eten.’ ‘Zhou bood mevrouw Nixon lekkere hapjes aan, een bewijs van speciale hoogachting.’ ‘President Nixon en zijn vrouw weigerden de Westerse tafelattributen te gebruiken en wisten zich vlot te bedienen met de eetstokjes, tot groot genoegen van de gastheren.’ ‘Nixon was getroffen door de bekwaamheid waarmee de band (vijftig militaire musici die Amerikaanse volksliedjes speelden) speelde dat hij naar de dirigent toeliep en hem complimenteerde.’ ‘Enkele uren voor Nixon’s aankomst op het vliegveld van Peking brak de zon door. De zevende dag van het nieuwe Chinese maanjaar. Zon op deze dag betekent, aldus de Chinezen, een voorspoedig jaar voor heel de mensheid.’¹⁹⁰

Het Parool noemde eveneens de metafoor van de ‘Lange Mars’, waarbij het opviel dat Nixon zei: ‘geen van beiden strekken we onze handen uit om de wereld te beheersen’, aldus de president die Amerikaanse troepen had gelegerd in Japan, Zuid-Vietnam, Taiwan en Europa. Naast het artikel is een foto afgedrukt van Pat Nixon ‘ die laat zien dat ze met Chinese eetstokjes kan omgaan.’¹⁹¹ Deze details over Chinees eten zie je veel terugkomen. Bijvoorbeeld in een beschouwend artikel in de rubriek ‘Chinees Dagboek.’ Het bood een inkijkje hoe en waar vandaan Amerikaanse functionarissen naar de Chinezen keken. ‘Ten minste sommige hoge functionarissen echter betrapten zichzelf op grote verbazing nu ze aan tafel zaten met mannen die hun hele beroepsleven lang slechts namen op bestudeerde lijsten en dossiers waren geweest, lijsten en dossiers die waren opgesteld tijdens de pijnlijke jaren van het „China-kijken” vanuit Hong Kong. Bij de namen in de dossiers bleken gezichten en een glimlach en ambities en een houding te horen. Ze kwamen niet direct met staatsgeheimen op de proppen, maar ze stouwdde de borden van de Amerikanen, die worstelden met hun eetstokjes vol paddenstoelen en mosterdgroen.’¹⁹² Na het lezen van dit verhaal vraag je je af of de

¹⁸⁹ Stanley Karnow, ‘Nixon: „Samen op mars naar de vrede”, *De Telegraaf*, 22 februari 1972, 9.

¹⁹⁰ David Kraslov, ‘Speciale hapjes voor mevrouw Nixon op banket’, *De Telegraaf*, 22 februari 1972, 9.

¹⁹¹ Max Frankel en Henry Bradsher, ‘Nixon tot Peking: ‘Op weg naar de vrede’, *Het Parool*, 22 februari 1972, 9.

¹⁹² Max Frankel, ‘Leiders van China te oud’, *Het Parool*, 22 februari 1972, 9.

Amerikaanse journalist zelf ook in de watten is gelegd met Chinees eten. Het kritische geluid uit juli 1971 van de Nederlandse commentator van *Het Parool* lijkt verdwenen.

De berichtgeving van *NRC* ging iets meer de diepte in. ‘Netelige problemen als de Amerikaanse interventie in Indo-China, de kwestie Taiwan en de groeiende macht van Japan’, kwamen ter sprake.¹⁹³ *NRC* werkte met de Amerikaanse journalist Joseph Kraft. Alle drie de kranten moesten dus vertrouwen op Amerikaanse verslaggevers. Kraft schreef minder gekleurd dan zijn collega’s, maar dat heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de kwaliteitskrant waar hij voor schreef. ‘Klassieke Chinese en buitenlandse boekwerken zijn voor het eerst sinds de Culturele Revolutie weer in de etalages van de boekhandel verschenen.’ Een nuttig detail dat niet is te lezen in de twee andere dagbladen. Volgens Kraft was de ontvangst van Nixon volledig in scene gezet. ‘Het vereiste een grondige operatie om in een land met 700 miljoen inwoners de bedroevend kleine groepjes op te trommelen die Nixon’s aankomst en rit gadesloegen.’ De Volksrepubliek had er een slim politiek spel van gemaakt. Dit bleek ook in het verwijderen van anti-Amerikaanse leuzen in de straten van Peking. De slogans werden niet allemaal verwijderd. Op het vliegveld was een pamflet te lezen: ‘Resolute steun aan de revolutionaire strijd van de volken in Azië, Afrika en Latijns-Amerika.’ Kraft concludeerde dat Peking vastbesloten was zich niet voor het Amerikaanse karretje te laten spannen. De Chinezen wilden geen ‘platform leveren voor een doeltreffende politieke triomf van Nixon.’¹⁹⁴ Een uiterst correcte analyse van de Amerikaanse verslaggever.

Correspondent E.G Lachman liet een positiever geluid horen vanuit Washington. Tachtig miljoen Amerikanen zagen, volgens Lachman, de president de eerste stappen doen in China wat een politiek maanlandschap was geworden. Nixon had voor vertrek de vergelijking gemaakt met de tocht naar de maan. De correspondent schreef dat de belangstelling op tv even groot was. Het viel Lachman eveneens op dat de Amerikanen koel waren ontvangen. Premier Zhou Enlai had de arm van Nixon een seconde lager vastgehouden om te laten zien dat de ‘kapitalistische Mohammed naar de revolutionaire berg was gekomen en niet omgekeerd. Door de aankomst ten overstaan van de wereld correct en gedempt te houden konden de Chinese leiders tonen dat de verandering bij Nixon en in de VS lag en niet bij hen.’¹⁹⁵ Een prachtig metafoor van Lachman, een politiek maanlandschap, en ook een correcte analyse dat het Peking er alles aan was gelegen dat de VS de ontspanning harder nodig hadden dan zij. Lachman toonde zich kritisch over enkele uitspraken van Nixon tijdens het staatsdiner. De Volksrepubliek China en de VS zouden beide niet de wereld willen veroveren. ‘Ofschoon iedereen weet dat hij nog twaalf jaar geleden in de verkiezingsstrijd tegen Kennedy over China het tegendeel beweerde.’ De Amerikaanse pers kwam zoals eerder gezegd superlatieven te kort voor de reis van Nixon. De *New York Times* drukte, volgens Lachman, zelfs gedichten van Mao af op de opiniepagina. De republikeinse presidentskandidaat Mc Kloskey noemde de reis van Nixon een ‘verkiezingstruc’.

¹⁹³ Joseph Kraft, ‘Vandaag „hard” overleg in Peking’, *NRC Handelsblad* 22 februari 1972, 1.

¹⁹⁴ Joseph Kraft, ‘Peking toont zich nu op zijn paasbest’, *NRC Handelsblad* 22 februari 1972, 7.

¹⁹⁵ E. G Lachman, ‘Begrip in VS voor koelheid in Peking’, *NRC Handelsblad* 22 februari 1972, 5.

Naast kritische opmerkingen is er ook ruimte voor humor, over uiteraard het Chinese eten. ‘De Amerikanen beschouwden het als een meevaller dat de zeeslakken tijdens het Chinese staatsbanket niet werden geserveerd.’¹⁹⁶

Op dinsdag 21 februari kraakten Nixon en Zhou enkele harde noten. De Amerikaanse president had een kattenbel geschreven aan zichzelf: ‘1. Taiwan most crucial. 2. Vietnam most urgent.’¹⁹⁷ De aantekeningen van Nixon spraken boekdelen. De president wilde dat beide landen elkaar tegemoet kwamen.

Taiwan- Vietnam = tradeoff.

1. Your people expect action on Taiwan.

2. Our people expect action on Vietnam.

Neither can act immediately – But both are inevitable.

Let us not embarrass each other.¹⁹⁸

Nixon somde vijf punten op over Taiwan tijdens het gesprek met de Chinese premier. Er was maar één China. Taiwan was deel van dat China. De VS steunden geen onafhankelijkheidsbewegingen op Taiwan. De VS zouden hun invloed gebruiken om Japan weg te houden van Taiwan en de Kwomintang ervan weerhouden het Chinese vasteland aan te vallen. De VS zouden een vreedzame resolutie om de kwestie Taiwan op te lossen ondersteunen. Nixon stuurde aan op het normaliseren van de betrekkingen tussen Washington en Peking en was bereid om alle Amerikaanse troepen terug te trekken van Taiwan, maar hij zei dat laatstgenoemde niet kon worden vastgelegd in een communiqué. Dat zou zijn tegenstanders bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen een stok geven om mee te slaan. Nixon zei naar Washington te willen terugkeren zonder dat er geheime overeenkomsten waren gesloten over Taiwan. Als Nixon zou worden herkozen, dan hadden beide landen vier jaar om de doelstellingen te bereiken. Het grote probleem over Taiwan was volgens Nixon hoe het te verwoorden in het gezamenlijke communiqué om de Chinezen gerust te stellen, zonder Amerikaanse tegenstanders te alarmeren.¹⁹⁹

Het probleem is niet wat we gaan doen, zei Nixon, maar het probleem is wat we er over gaan zeggen. Nixon wilde voorkomen dat zijn tegenstanders konden zeggen dat Nixon Taiwan had verkocht. Het Amerikaanse probleem was volgens de president de juiste taal te vinden om de Volksrepubliek tegemoet te komen zonder slapende honden wakker te maken die het initiatief tussen Washington en Peking konden torpederen.²⁰⁰

Nixon bewees een sluwe havik te zijn. Hij stelde dat als de VS Vietnam zouden verlaten en bondgenoot zouden worden met een voormalige Chinese vijand, maar een andere bondgenoot Zuid-Vietnam zouden laten vallen, de geloofwaardigheid van de VS voorgoed zou zijn vernietigd. Geen

¹⁹⁶ E. G Lachman, ‘Begrip in VS voor koelheid in Peking’, *NRC Handelsblad* 22 februari 1972, 5.

¹⁹⁷ G. Warner, ‘Nixon, Kissinger and the rapprochement with China’, 776.

¹⁹⁸ Macmillan, *Seize the hour*, 239.

¹⁹⁹ Ibidem 253-254.

²⁰⁰ G. Warner, ‘Nixon, Kissinger and the rapprochement with China’, 776-777.

natie zou de VS nog vertrouwen. Nixon wilde onderhandelen over een militaire oplossing in Vietnam en een politieke overeenkomst bewerkstelligen voor de Zuid-Vietnamese president Nguyen Van Thieu. Nixon waarschuwde Zhou dat als Noord-Vietnam bleef doorvechten, de VS hard zouden ingrijpen.²⁰¹

Zhou die er blijk van gaf een uitstekende diplomaat te zijn, was over de oorlog in Vietnam glashelder. De Chinese premier vond het jammer dat de Amerikanen Noord-Vietnam nog steeds aan het bombarderen waren, terwijl Nixon en Kissinger op Chinees grondgebied waren. Volgens Zhou hadden de Amerikanen de Sovjet-Unie de kans geboden te zeggen dat de welkomstmuziek in Peking werd overschaduwd door het geluid van explosies in Noord-Vietnam.²⁰²

Nixon en Kissinger hadden echter goede hoop dat door de détente met de Volksrepubliek, de VS Noord-Vietnam onder druk konden zetten aan de onderhandelingstafel in Parijs. Quid pro quo: jullie helpen ons in Vietnam, dan helpen wij jullie in Taiwan. De Amerikaanse staatsmannen kwamen bedrogen uit. Zhou ontkende dat het oplossen van het conflict in Vietnam voor Peking belangrijk was. Een exemplarisch voorbeeld was dat de VS ervan op de hoogte waren dat de Vietnamese diplomaat en onderhandelaar in Parijs, Le Duc Tho, gelijktijdig in de Volksrepubliek China was. Een Amerikaanse diplomaat had een verzoek naar Peking gestuurd of Nixon en Le Duc Tho elkaar konden ontmoeten. De reactie van de Chinezen: de Amerikanen en Vietnamezen moesten hun eigen zaken regelen.²⁰³

Nixon drukte Zhou op het hart dat hij en de Republikeinen in de VS in de problemen zouden komen als ze wel concessies deden over Taiwan, maar daar niets voor terugkregen met betrekking tot Vietnam. Zhou wilde niet onderhandelen over binnenlandse zaken van de volkeren van Indo-China. 'We hebben niet het recht om voor hen te onderhandelen', zei hij. Nixon kwam tot de conclusie dat het koppelen van kwesties, zoals Taiwan en Vietnam, niet altijd werkte. 'De premier vertelt ons dat hij ons niet kan helpen in Vietnam', zei Nixon. Het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek was echter wel voldoende om Zhou in maart 1972 naar Hanoi te doen vliegen en hem te laten zeggen dat als het conflict in Indo-China niet zou worden opgelost, het normaliseren van de betrekkingen tussen Washington en Peking niet van de grond zou komen.²⁰⁴

Nixon kreeg wel persoonlijk iets voor elkaar. De president vroeg Zhou John Downey vrij te laten. Downey was een medewerker van de CIA die was neergeschoten boven de Volksrepubliek China in 1952. De moeder van Downey was oud en ziek, volgens Nixon. Zhou zei dat Downey zich de laatste tijd goed had gedragen.²⁰⁵ In maart 1973 werd Downey na 21 jaar gevangenschap vrijgelaten samen met twee andere Amerikaanse militairen. 'De vrijlating is een vriendschappelijk gebaar richting de VS.'²⁰⁶

²⁰¹ G. Warner, 'Nixon, Kissinger and the rapprochement with China', 777.

²⁰² Macmillan, *Seize the hour*, 254.

²⁰³ Ibidem 256-259.

²⁰⁴ Ibidem 262-263.

²⁰⁵ Ibidem 279.

²⁰⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 488. Naamloos archiefstuk, Peking 21 maart 1973.

De gemeenschappelijke vijand, de Sovjet-Unie, kwam uiteraard ook aan bod. Zhou deed Nixon en Kissinger uitgebreid verslag van de grensoorlog met Moskou. Kissinger gaf een gedetailleerd analyse van Amerikaanse inlichtingendiensten over de sterkte van de Sovjet-Unie aan de Chinese grenzen. Nixon beloofde de Chinese premier niet te onderhandelen over de Volksrepubliek tijdens de top in Moskou later dat jaar zonder Zhou op de hoogte te stellen.²⁰⁷

De drie Nederlandse kranten waren inhoudelijk niet op de hoogte van de gesprekken. *De Telegraaf* schreef dat het Volksdagblad van Peking grote foto's afdruckte van Nixon en Mao. 'De Chinezen werden duidelijk gemaakt dat Mao Nixon al op diens eerste dag in China heeft ontvangen, een eer die bijna nooit iemand te beurt valt. De massa van het volk wordt blijkbaar voorbereid op een periode van vriendelijke betrekkingen met de voormalige „imperialistische agressor" Amerika.' En nog een zeer positieve alinea over de echtgenote van Mao, Tsjang Tsjing. Zij begeleidde Nixon en zijn vrouw naar een voorstelling in de Volkshal. 'Zij geldt als één van de felste links-radicalen figuren in China. Haar bezoek wordt gezien als een verder bewijs dat het bezoek van Nixon ook de goedkeuring van de ultralinkse vleugel van de communistische partij heeft.'²⁰⁸ De Amerikaanse verslaggever van de krant schreef wederom uiterst positief.

Een kritischer geluid kwam van 'Van Beers uit Tokio.' In zijn rubriek schreef de commentator dat 'Tokio zich grote zorgen maakt om de toekomst. Sinds de ontgooijing in de verhouding tussen Washington en Peking inzette, werd Japan weer China's staatsvijand nummer een, en dat terwijl Tokio juist zo graag betere betrekkingen wil met het grote buurland. „Het Taiwan-vraagstuk is ons door Amerika opgedrongen", is een vaak in Japan gehoorde klacht.' Van Beers stelde dat de Japanse politiek en economie zo met Taiwan zijn verweven dat het beëindigen van de relatie onmogelijk is geworden.²⁰⁹ Het is opvallend dat wederom Van Beers zoals eerder al een ander geluid liet horen. De reden hiervan komt nog aan bod.

De *NRC* liet de kant zien van de Sovjet-Unie. 'Moskou maakt zich toenemende zorgen dat de hartelijke toon zal leiden tot een overeenstemming ten koste van de Sovjet-Unie.'²¹⁰ Volgens het bericht probeerde Moskou in alle macht alle Oost-Europese landen achter zich te krijgen en werd de steun aan Noord-Vietnam opgevoerd met anderhalf miljard gulden en wapens uit de Sovjet-Unie, Tsjecho-Slowakije en Oost-Duitsland. Het Hongaarse persbureau MTI viel het op dat het persbureau Nieuw-China de term VS-imperialisme niet meer gebruikte en in de berichtgeving over Vietnam de Amerikanen geen vijanden meer werden genoemd.²¹¹

NRC meldde net als *De Telegraaf* en *Het Parool* dat het Chinese Volksdagblad binnen twee uur was uitverkocht. Sommige Chinezen kochten wel vijf kranten met daarin tekst en foto's van Nixon en Mao. Verder schonk de auteur aandacht aan het bezoek van Nixon aan het revolutionaire ballet. De

²⁰⁷ G. Warner, 'Nixon, Kissinger and the rapprochement with China', 779.

²⁰⁸ Stanley Karnow, 'Pers in China vol van Nixon', *De Telegraaf*, 23 februari 1972, 13.

²⁰⁹ Lambert van Beers, 'Zorgen', *De Telegraaf*, 23 februari 1972, 13.

²¹⁰ UPI, AP, 'Moskou diep geschokt', *NRC Handelsblad* 23 februari 1972, 1.

²¹¹ Ibidem.

Amerikaanse president moest lachen toen de nationalistische leider Tsjiang Kai-sjek als schietschijf op het toneel verscheen. 'De gebruikelijke anti-Amerikaanse leuzen had men bij deze voorstelling, die zeer ontspannen verliep achterwege gelaten.'²¹²

NRC besprak ook een andere vermeende vijand van Peking. 'Japan wil blijk geven van een zekere onafhankelijkheid van Washington.' Tokio erkende Bangladesh zonder te wachten tot de VS dit deden en Japan zocht contact met Noord-Vietnam en Noord-Korea. Verder knoopte Japan diplomatieke betrekkingen aan met Mongolië, ondanks dat Taiwan hier tegen was. 'Daaruit blijkt dat Japan zich voorbereidt op de periode na de beëindiging van de oorlog in Indo-China.' Japan haalde ook de banden aan met de Sovjet-Unie.²¹³ De berichtgeving uit *NRC* laat zien dat de krant goed had nagedacht over de mogelijke gevolgen van de ontspanning. *NRC* was inhoudelijk niet precies op de hoogte van de gesprekken, maar deze nieuwsanalyse maakt een hoop goed.

Het Parool deed verslag van de 'Nixon avond' in de Grote Hal van het Volk. De Amerikaanse delegatie ging volgens de verslaggever kijken naar de theatervoorstelling 'De triomf over de honden van het kapitalisme en de nationalistische Chinezen.'²¹⁴

De Telegraaf volhardde in randzaken. 'Pat Nixon bezoekt glasfabriek en brengt groeten van Amerikaanse kinderen over aan Chinese kinderen.' 'Zhou en de Nixon's keken ruim twee uur naar gymnastiekoefeningen en demonstratiepartijen badminton en tafeltennis. Zhou zat tussen Nixon en zijn vrouw in en legde van tijd tot tijd bepaalde gymnastiekfiguren uit. De Nixons applaudisseerden na ieder nummer enthousiast.'²¹⁵ De Amerikaanse verslaggever bracht al eerder vrij optimistisch verslag uit. Minister van Buitenlandse Zaken Rogers werd wel geciteerd. Hij zei dat de gesprekken tot dan 'buitengewoon nuttig zijn geweest voor beide partijen waar het gaat om herstel van de contacten en het uitzoeken van gemeenschappelijke belangen.' Nixon hoopte dat 'jonge Amerikanen spoedig in staat zouden zijn door China te reizen en dat Chinezen de Verenigde Staten zouden kunnen bezoeken.'²¹⁶

De Telegraaf en *Het Parool* schreven beide over het bezoek van Nixon aan de Grote Chinese Muur. Nixon pleitte voor een 'Open wereld. Laten we de muren tussen de volkeren afbreken. Muren mogen mensen, ongeacht hun ideologie of filosofie, niet scheiden.'²¹⁷ 'Duizend Chinezen zijn de hele nacht in de weer geweest om de toegangswegen naar de muur sneeuwvrij te maken.'²¹⁸ Dat er in deze week hoofdzakelijk over randzaken werd geschreven is goed te begrijpen. 'Een mededeling zou alles kapot maken', aldus perschef Ziegler binnenin *Het Parool*.²¹⁹ Maar Nixon onderhield ook een

²¹² Reuter, DPA, AFD, UPI, 'Sfeer in Peking steeds hartelijker', *NRC Handelsblad* 23 februari 1972, 1.

²¹³ Nieuwsdienst Le Monde, 'Reis Nixon lokt diplomatiek offensief Japan uit in Azië', *NRC Handelsblad* 23 februari 1972, 1.

²¹⁴ Max Frankel, 'Nixon en revolutionairen klappen voor elkaar', *Het Parool*, 23 februari 1972, 9.

²¹⁵ Stanley Karnow, 'Geheimhouding sleutel tot succes in Peking', 24 februari 1972, 9.

²¹⁶ Stanley Karnow, 'Blijvend contact Amerika-China', *De Telegraaf*, vrijdag 25 februari 1972, 9.

²¹⁷ David Kraslov, 'President wil nog best een maandje blijven', *De Telegraaf*, vrijdag 25 februari 1972, 9.

²¹⁸ New York Times, 'Nixon zou praten met leiders in Hanoi', *Het Parool*, 24 februari 1972, 3.

²¹⁹ New York Times, 'Nixon zou praten met leiders in Hanoi', *Het Parool*, 24 februari 1972, 3.

incestueuze band met de Amerikaanse pers die erg ongezond aanded. Nixon verexcuseerde zich tegenover hen dat er zo weinig werd losgelaten en dat zij hun werk niet naar behoren konden doen. Nixon zou hun bazen bellen en hen verzoeken de journalisten opslag te geven. Nixon ging met iedere Amerikaanse journalist afzonderlijk op de foto.²²⁰ Deze ongezone relatie van Nixon met de pers kan de verslaggeving hebben beïnvloed.

Het *NRC* zocht als enige kwaliteitskrant wel de diepte op. Op dezelfde dag dat de lezers van *De Telegraaf* en *Het Parool* het moesten doen met clichés over randzaken en Chinees eten, gaf de krant een analyse over de interne zwakheden van Peking. De Volksrepubliek koos eind jaren zestig voor een actievere buitenlandse politiek, aldus correspondent Lachmann, en zag het aantal ambassadeurs stijgen van 1 in 1967 tot dertig in 1972, met als kers op de taart de toetreding tot de VN. De toenadering tot de VS lag volgens Lachmann ook zwaktes bloot. ‘De poging tot contact met de imperialisten komt voor Peking toch in een periode van grote onzekerheid na het voorlopige eind van een politieke aardbeving. Tijdens de Culturele Revolutie leek het drie jaar lang of de revolutie van 25 jaar eerder zou ondergaan in totale anarchie.’²²¹

Een tweede zwakte die de auteur noemde van de ‘politieke dooi’ was het feit dat ondanks de Culturele Revolutie er weer Westerse boeken onder andere van Rousseau, Kant en Montesquieu te koop waren. Deze boeken waren eerst verboden en tonen ‘in welk cultureel gekkenhuis de Chinezen nog moeten leven.’ De derde zwakte is dat de Chinese leiders in 1972 allemaal in de zeventig zijn en dat de Chinese premier Zhou Enlai tegen Nixon had gezegd dat ‘de Chinezen nog moeten leren hoe men de regering van een land jong houdt.’²²² Deze analyse is in de andere kranten, maar ook bij de diplomaten niet te vinden. De binnenlandse politiek van de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele Revolutie was faliekant mislukt. Mede hierdoor realiseerde Mao zich hoe geïsoleerd zijn land ervoor stond. De *NRC* wist heel goed wat er aan de hand was.

Het Parool kwam eindelijk met een goed inhoudelijk commentaar over de binnenlandse politiek in de VS. Het commentaar ging over de verschillende senatoren die meededen met de presidentsverkiezingen in november. ‘Als je aan de verkiezingscampagne meedoet, kun je toch maar het beste president zijn. Er is geen verkiezingshoofdkwartier zo machtig als het Witte Huis.’ Wicker schreef in zijn commentaar dat ongeacht de uitkomsten in China, Nixon een voorsprong had.²²³ *Het Parool* noemde hier dus de strategische reden (herverkiezing Nixon) die diverse diplomaten ook lieten horen.

De Amerikaanse verslaggever van *De Telegraaf* liet de simplistische details een dag later ook achterwege. Uit zijn verhaal werd duidelijk dat de Chinese premier wilde dat Nixon Peking erkende als regering van China en niet Taiwan. Nixon wilde Taiwan niet laten vallen met de verkiezingen in de

²²⁰ Macmillan, *Seize the hour*, 299.

²²¹ E.G. Lachman, ‘Nixons bezoek onderstreept de interne zwakheden van Peking’, *NRC Handelsblad* 24 februari 1972, 7.

²²² Ibidem.

²²³ Tom Wicker, ‘Alles draait om Mao in VS’, *Het Parool*, 25 februari 1972, 4.

VS voor de deur, aldus journalist Karnow. Zhou wilde ook dat de Amerikaanse troepen vertrokken van Taiwan en dat Amerika erkende dat ‘de zeggenschap over Taiwan berust bij Peking.’ Zhou zei verder in een tafelspeech dat het ‘de gemeenschappelijke wens is van het Chinese en het Amerikaanse volk om wederzijds begrip en vriendschap tot stand te brengen, die onherroepelijk zullen leiden tot normalisatie van de betrekkingen tussen beide landen. Het Chinese volk en de Chinese regering zullen onwrikbaar naar dit doel streven.’ Het viel de verslaggever op dat de Amerikaanse regering niet werd genoemd. Zhou gaf volgens hem de indruk dat het Chinese en Amerikaanse volk en de Chinese regering, de Amerikaanse regering kunnen dwingen toe te geven aan communistische eisen.²²⁴ Hier valt wederom het verschil op tussen de regeringen en volkeren van landen.

In de *NRC* werd ook vooruit gekeken naar het slotcommuniqué. Over de inhoud van dit document was toen nog niks bekend. Men ging er van uit dat de VS voorstander waren van permanente vertegenwoordiging in Peking om het gesprek open te kunnen houden. Peking zou willen dat Washington zo snel mogelijk overging tot erkenning van de Volksrepubliek. ‘De betrekkingen met Taiwan vormen een onvermijdelijke hinderpaal.’²²⁵

In een opiniërend stuk op de opiniepagina van correspondent Lachman, werden wederom kritische kanttekeningen geplaatst bij de Volksrepubliek. ‘Het bezoek van Nixon komt toch vlak na een zeer ernstige revolutie binnen de revolutie die tweederde van de leiding wegvaagde.’ In de Chinese communistische koers heerste volgens de auteur politieke onzekerheid. Ook de hoge leeftijd van de Chinese leiders moet hen zorgen baren. ‘Ouderdom noopt hen tot haast bij het intekenen van de nieuwe koers. Jongere leiders die zijn opgegroeid met de propaganda tegen de VS en die de teleurstellingen van de Chinese leiders over de Russen niet delen, zouden de koers weer veranderen indien de oudjes deze nu niet duidelijk vastleggen.’ De boodschap van het stuk was toch wel dat Lachman dacht dat niet het ‘bescheiden resultaat’ van de reis niet het belangrijkste is, maar de reis zelf ‘als symbool in de wereldpolitieke verhoudingen.’²²⁶

Twee dagen voor het slotakkoord was er nog niets duidelijk over de kwestie Taiwan en de oorlog in Vietnam. *NRC* meldde dat Nixon duidelijk was gemaakt dat over Vietnam alleen in Parijs onderhandeld kon worden. ‘Dat zou een teleurstelling betekenen voor Nixon die hoop koesterde op een „eervolle oplossing van de kwestie Vietnam.”’²²⁷ *NRC* was hier goed op de hoogte van de problemen. De krant noemde zowel Taiwan als ‘onvermijdelijke hinderpaal’ en dat Nixon kon fluiten naar hulp in Vietnam.

Het Parool citeerde Nixon een dag nadat het communiqué was gepresenteerd. ‘Deze week heeft de wereld veranderd.’ En na 22 jaar vijandschap hebben de beide regeringen: ‘Een brug over de oceaan moeten bouwen.’ De verschillende punten uit het communiqué werden genoemd. ‘De overeenkomst

²²⁴ Stanley Karnow, ‘Gesprek Nixon-Tsjoe in impasse geraakt’, *De Telegraaf*, zaterdag 26 februari 1972, 9.

²²⁵ Reuter, DPA, AFP, UPI, ‘China ook positief over bezoek Nixon’, *NRC Handelsblad* 25 februari 1972, 1.

²²⁶ E. G Lachman, ‘Vriendschap China-VS zal koel zijn’, *NRC Handelsblad* 25 februari 1972, opiniepagina.

²²⁷ DPA, Reuter, AFP, ‘Nixon/Tsjoe bepleiten voortzetting van contacten’, *NRC Handelsblad* 26 februari 1972, 5.

over Formosa maakte volgens waarnemers de kern uit en was het belangrijkste onderwerp tijdens de 15 uur van formele gesprekken.²²⁸

Het Parool berichtte ook dat in Japan met opluchting was gereageerd op het slotakkoord. ‘Premier Sato sprak het parlement toe dat Formosa toebehoort aan de Chinese Volksrepubliek.’ Een hoog lid van de Taiwanese Kwomintang werd geciteerd. ‘Nixon heeft beloofd zijn troepen terug te trekken in ruil voor „lege gebaren” van Peking.’ De vroegere Amerikaanse onderminister van Buitenlandse Zaken Baal noemde de reis „een mislukking.” Alleen Peking had iets gewonnen in zijn ogen.²²⁹

‘Weg van Formosa’, een typische kop van *De Telegraaf* de dag nadat het gezamenlijke communiqué was gepresenteerd. ‘De hoop, die Nixon had gehad dat Peking hem zou helpen bij het vinden van een oplossing in Vietnam, is uitgelopen op een teleurstelling. De Chinezen hebben in het communiqué hun steun aan Noord-Vietnam en de Vietcong onderstreept.²³⁰

Taiwan reageerde verbijsterd op het communiqué, aldus een anonieme verslaggever. De Engelse regering vond dat Nixon meer heeft gegeven dan dat hij er voor heeft terug gekregen. De VS trekken hun troepen terug uit Zuid-Oost Azië en onderschrijven de vijf beginselen van de conferentie van Bandoeng, maar daar staan geen Chinese toezeggingen tegenover.²³¹

Zhou Enlai noemde de Vijf Principes van Vreedzame Coëxistentie al in 1953 in gesprek met een delegatie uit India: wederzijds respect, territoriale integriteit, nationale soevereiniteit, non-agressie, geen inmenging in binnenlandse aangelegenheden en wederzijds voordeel. Dit Chinese idee van vijf beginselen werd beklonken tijdens de Conferentie van Bandoeng in 1955, waar alleen Aziatische en Afrikaanse landen aanwezig waren.²³²

Vanuit Tokio klonken hoopvolle woorden dat de reis van Nixon zou werken als ‘smering voor de Japans-Chinese betrekkingen.’ De Japanse minister van Buitenlandse Zaken Takeo Foekoeda zou graag ook een reis naar Peking maken. De Japanse minister geloofde niet dat het Amerikaanse beleid ten opzichte van Taiwan zou wijzigen.²³³ Deze woorden zijn bijna profetisch te noemen, want de Japanse minister zou gelijk krijgen.

‘Amerika belooft vertrek uit Taiwan’, aldus *NRC*. De punten uit het communiqué werden opgesomd. ‘De VS hebben China beloofd dat het hun einddoel is, alle Amerikaanse strijdkrachten uit Taiwan terug te trekken.’ De troepen worden verminderd naarmate ‘de spanning in het gebied afneemt.’ In het communiqué erkent de Amerikaanse president ‘zonder de militaire garantie aan Taiwan te herhalen, dat Taiwan Chinees is en hij bevestigt de Amerikaanse belangstelling in een vreedzame regeling van de kwestie door de Chinezen zelf.’ De Chinezen daarentegen hebben geen garantie gegeven tegen het gebruik van geweld ‘bij de bevrijding van Taiwan die een binnenlandse kwestie is waarin geen ander

²²⁸ Max Frankel, ‘Nixon: ‘reis veranderde wereld’, *Het Parool*, 28 februari 1972, 1.

²²⁹ Reuter, ‘Verbittering op Formosa’, *Het Parool*, 28 februari 1972, 3.

²³⁰ Stanley Karnow, ‘Weg van Formosa’, *De Telegraaf*, maandag 28 februari 1972, 1.

²³¹ Anonieme auteur, ‘Formosa geschokt door Nixon-Tsjoe’, *De Telegraaf*, maandag 28 februari 1972, 7.

²³² Qiang, *China & The Vietnam Wars*, 54-55.

²³³ Anonieme auteur, ‘Formosa geschokt door Nixon-Tsjoe’, *De Telegraaf*, maandag 28 februari 1972, 7.

land het recht heeft zich te mengen.²³⁴

In haar commentaar toonde de liberale krant zich inhoudelijk niet onder de indruk van het communiqué. De krant vond het bezoek van Nixon aan communistisch China wel wereldschokkend. ‘Wat ook de directe resultaten ervan zullen zijn – alleen al op grond van dat feit zullen bijna alle regeringen ter wereld de premisses van hun politiek aan een heronderzoek moeten overwegen.’ Het bezoek bracht geen spectaculaire successen over de drie kernproblemen, stelde de krant. ‘Geen onmiddellijke wederzijdse erkenning. Geen oplossing voor het conflict in Vietnam, geen regeling voor Taiwan. Beide partijen hebben elkaar weten te overtuigen van hun bereidheid om vreedzame oplossingen te zoeken. De Amerikanen laten de dominotheorie los; de Chinezen zijn bereid de Amerikaanse verklaringen niet meer bij voorbaat te doodverven als imperialistische leugens die alleen maar agressieve bedoelingen moeten verbergen.’ Het commentaar eindigde dat de afgelopen week bevroren fronten in beweging zijn gebracht, ‘en beweging betekent op zich zelf verandering.’²³⁵ Een dag later het onvermijdelijke geluid dat overal doordrong na het bezoek. ‘President Nixon lijkt zich gemakkelijk te kunnen verdedigen tegen beschuldigingen van een uitverkoop van Taiwan aan Peking.’ Nixon stelde dat het terugtrekken van troepen past in de Nixon-doctrine. Uit het artikel werd duidelijk dat het alleen was beloofd in de context van een vreedzame regeling van de kwestie Taiwan door de Chinezen onderling.²³⁶

De Taiwanese ambassadeur in Washington, James Tsjen, ‘was demonstratief afwezig bij Nixon’s terugkeer’, aldus *Het Parool*. Volgens democratische presidentskandidaten Humphrey en Jackson ‘heeft Nixon te veel concessies moeten doen om te weinig terug te krijgen.’ De conservatieve republikeinse senator Buckley vond dat Nixon ‘Formosa in de steek heeft gelaten en is begonnen met de volledige terugtrekking.’ In het artikel was ook een positief geluid te horen van Amerikaanse China-deskundigen. Zij zeggen dat ‘het belangrijkste resultaat van Nixon’s bezoek de stilzwijgende overeenkomst de kwestie-Formosa te laten rusten.’²³⁷ Dit zijn bijzonder wijze woorden gebleken. De kwestie Taiwan is nog steeds ‘niet opgelost.’

In een opiniërend artikel een antwoord op de vraag: ‘Waarom ging Nixon naar Peking?’ ‘Hij ging om de Russen te herinneren aan de verschrikkelijke zweep in zijn hand. Het voornaamste doel van zijn reis is dat de VS de mogelijkheid hebben om met de Chinezen tegen de Sovjet-Unie samen te werken.’ De auteur Paul van ’t Veer vindt dat Nixon wel erg veel concessies heeft gedaan. ‘Amerika krijgt alleen de toezegging van regelmatig contact. Terwille van een meer evenredige machtsverdeling in de wereld en om na Vietnam verdere verstarring in Azië te voorkomen. Het wijst op een verdeling van de wereldmacht volgens een of ander geheim plan.’²³⁸ Dit is één van de beste analyses uit de drie kranten. De auteur had het bij het juiste eind over de Sovjet-Unie. De verdeling over de wereldmacht is

²³⁴ E.G Lachman, ‘Amerika belooft vertrek uit Taiwan’, *NRC Handelsblad*, 28 februari 1972, 1.

²³⁵ Commentaar NRC, ‘Verandering’, *NRC Handelsblad* 28 februari 1972, 7.

²³⁶ Reuter, ‘Nixon krijgt steun voor zijn Chinareis’, *NRC Handelsblad*, 1 maart 1972, 4.

²³⁷ New York Times, ‘Nixon: In Peking geen geheime overeenkomsten’, *Het Parool*, 29 februari, 3.

²³⁸ Paul van ’t Veer, ‘Waarom Nixon Formosa voor schut liet staan’, *Het Parool*, 29 februari, 4.

discutabel, maar in het geheim zijn er wel bepaalde dingen gezegd.

Als je de berichtgeving van de drie kranten op een rijtje zet, dan valt de optimistische berichtgeving van *De Telegraaf* en *Het Parool* op. Dit is op zich wel logisch te verklaren, want beide kranten werkten in de week van het bezoek van Nixon met Amerikaanse journalisten. De Amerikaanse journalist die voor *NRC* schreef was iets kritischer. Waarom stuurde de kranten zelf geen journalisten naar de Volksrepubliek China? Een verslaggever van *De Telegraaf* Lambert van Beers had in 1973 een visa proberen te krijgen om twee maanden verslag te doen vanuit de Volksrepubliek. De ambassadeur in Peking schreef dat dit verzoek weinig kans zou maken om door de Chinese autoriteiten te worden ingewilligd. 'Individuele bezoeken van buitenlandse journalisten worden slechts bij hoge uitzondering toegelaten.'²³⁹ Het hele mediagebeuren rondom het bezoek van Nixon was strak georganiseerd.

De Telegraaf wist wel een wel rel te creëren met Norbert Schmelzer en de Nederlands zaakgelastigde in Peking. Het artikel dat zeer negatief van toon was, was opvallend genoeg geschreven door een Nederlandse verslaggever Lambert van Beers. Van Beers zou bij het aanvragen van het visum zelf zeggen 'dat er een stukje in Vrij Nederland was verschenen over zijn 'zogenaamde anti-Chinese en pro-Taiwanese gevoelens.' De gevoelens van Van Beers die al wel meerdere keren in Taiwan was geweest, waren volgens het stukje aan het veranderen omdat hij nu een aanvraag voor een visum had ingediend voor bezoek aan Peking.²⁴⁰

4.2. De Nederlandse reacties van diplomaten na afloop bezoek Nixon.

Nederlandse diplomaten gingen pas stukken schrijven nadat het gezamenlijke communiqué was gepresenteerd. Dit is logisch, want in tegenstelling tot de drie onderzochte Nederlandse kranten, hoefden zij geen krantenkolommen te vullen. De diplomaten konden het bezoek rustig analyseren na afloop. Uiteraard hielden ze wel de publicaties in de gaten in het land waar ze verbleven.

De Nederlandse ambassadeur in Washington Van Lynden schreef dat toonaangevende politici 'niet zwaar lijken te tillen aan het feit dat de concessies voornamelijk door Amerikaanse zijde gedaan lijken te zijn. Zij worden geminimaliseerd dan wel op zodanige wijze geïnterpreteerd dat ze weinig betekenen. De euforie heerst alom. In sommige republikeinse kringen verbergt men zijn voldoening niet over het feit dat Nixon er in de afgelopen weken in is geslaagd alle overige presidentiële kandidaten van het televisiescherm te verdringen.'²⁴¹

Van Lynden citeerde ook *The New York Times*. Het communiqué was volgens de krant een 'agreement to disagree on many points.' De gematigdheid van ideologische standpunten werd geprezen, maar de

²³⁹ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 9844. Brief over journalist Lambert van Beers van ambassadeur Vixeboxse aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 27 februari 1974.

²⁴⁰ Ibidem, brief Lambert van Beers aan ministerie van Buitenlandse Zaken t.a.v A.D.H Simonsz, Tokio 16 januari 1974.

²⁴¹ Ibidem, inv.nr. 10527. Brief 'reis president Nixon naar China' van ambassadeur Van Lynden aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington 1 maart 1972.

tekst over Taiwan en Indo-China waren vaag. De harde lijn van Peking was gewijzigd in flexibiliteit, viel de ambassadeur op. Het hoofdartikel in de *Washington Post* was kritischer. ‘De flamboyante verpakking dient de magere inhoud te verhullen’, schreef de ambassadeur. Er werd kritiek geleverd op ‘de retoriek, de pracht en praal en de heldenverering. De VS hebben hun verplichtingen tegenover de regering op Taiwan voor te lage prijs verkocht’, luidde het oordeel. Ook is er kritiek op de aanvaarding van de politieke theorie van de Vijf Principes van Vreedzame Coëxistentie. ‘De VS hebben duur betaald voor de excessen van de buitenlandse politiek sinds de Tweede Wereldoorlog.’²⁴²

Zaakgelastigde Derksen was het ook opgevallen dat de VS zijn huid goedkoop had verkocht. ‘De vraag die vele diplomatieke waarnemers bezighoudt, is hoe Nixon aan zijn binnenlandse- en buitenlandse critici zal uitleggen waarom nu China geen enkele concessie van betekenis heeft gedaan, Amerika er twee heeft gedaan, en nog wel zulke ingrijpende als de bereidheid, de vijf beginselen van Bandoeng toe te passen op de wederzijdse Sino-Amerikaanse betrekkingen. En ook de eis van soevereiniteit over Taiwan.’²⁴³ De VS hebben dus een diplomatieke nederlaag geleden is het oordeel van de ambassadeur in Washington en de zaakgelastigde in Peking.

Een andere Nederlandse ambassadeur in de VS, Beelaerts van Blokland, liet een heel ander geluid horen. Hij bespeurde een ‘zekere euforie’ in Amerikaanse kranten na het bezoek van Nixon. De ambassadeur stuurde twee advertenties van luchtvaartmaatschappij Delta, uit *The Washington Post* naar Den Haag om aan te geven hoe de stemming was. ‘You’ll have a trip you wouldn’t trade for all the tea in Chinatown.’ En ‘if your English isn’t quite as good as your Chinese, see translation on page 15.’²⁴⁴ Dit was voorheen ondenkbaar in de VS: een advertentie van een luchtvaartmaatschappij in het Mandarijn.

De euforische stemming in de VS was niet te bespeuren op Cuba. De Nederlandse ambassadeur in Havana stuurde de voorpagina van het belangrijkste dagblad *Granma* naar minister Schmelzer. Het viel ambassadeur Cohen Stuart op dat in het artikel de letter x in Nixon continu was veranderd in een hakenkruis. ‘Daarmede zijn aanleuning tot fascistische ideeën.’²⁴⁵ Of de Cubaanse krant *Granma* echt vond dat Nixon er ‘fascistische ideeën’ op na hield, is twijfelachtig. Maar de reactie van de ambassadeur is begrijpelijk. Cohen Stuart zat in het hol van de leeuw. Hij was werkzaam bij een vijand van de VS waar tien jaar eerder de wereld ontsnapte aan een kernoorlog.

De Nederlandse Consul-Generaal in Hong Kong, Kneppelhout, citeerde een redactioneel commentaar uit *The Asian*. ‘De Nixon van 1953 maakte zijn eerste reis naar Azië als vicepresident van generaal

²⁴² NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 10527. Telexbericht ‘Perscommentaren China-VS communiqué’ ambassadeur Van Lynden aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington 28 februari 1972.

²⁴³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr 488. Zaakgelastigde Jaap Derksen aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Peking 29 februari 1972.

²⁴⁴ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 10527. Memo plus krantenknipsels Beelaerts van Blokland aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington 2 maart 1972.

²⁴⁵ Ibidem, Memo plus krantenknipsels van ambassadeur W. V. Cohen Stuart aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Havana 1 maart 1972.

Eisenhower naar Taipei. Nixon verdeelde toen de wereld in een communistische 'unfree world' en de door de Amerikanen gedomineerde 'free World.' Nixon verdedigde toen de Kwomintang van Taiwan als soevereine heersers van China.' De auteur van het stuk prees de opmerkelijke ommezwaai van Nixon, maar was benieuwd of de frisse wind nog waait na de verkiezingen in november.²⁴⁶ Dit tactische argument, dat de Amerikaanse president alleen op herverkiezing uit was, kwam dus vaker voorbij. De ambassadeur in Warschau, Hagenaar, vond de grootste winst ook voor Nixon zelf. 'Zijn herverkiezing in 1972 was dichterbij dan ooit. Bij een groot deel van de Amerikaanse bevolking heeft de president zijn imago van de grote doortastende staatsman versterkt.' Hagenaar vond de passage van het communiqué 'waarin werd erkend dat Taiwan een deel was van China en dat de Chinezen zelf deze interne kwestie dienden op te lossen en dat de VS stelden als doel te hebben de algehele terugtrekking van troepen en militaire installaties uit Taiwan het meest opvallend.' Hagenaar citeerde de Franse oud-premier Edgar Faure: 'een diplomatieke zege voor Peking.'²⁴⁷ Ambassadeur Croin in Tokio klonk cynisch. Hij vond dat 'de publicitaire campagne tegen China in de afgelopen weken een vrijwel hysterisch hoogtepunt heeft bereikt. Werd het communistische China enige weken reeds op precedentloze wijze vergeleken met 'Hitleriaans militarisme', thans is China opgenomen in de rij van 'imperialisten.' De Sovjet-Unie was hier niet blij mee, constateerde de ambassadeur. Russische diplomaten bedreven 'sinds enige weken jegens geselecteerde Westerse diplomaten alhier een campagne van vergaande verdachtmaking van Peking. China is op wereldverovering uit.'²⁴⁸ De negatieve reactie van de ambassadeur is begrijpelijk. Hij was werkzaam bij de ambassade in een bevriend land van de VS en aartsvijand van de Volksrepubliek China. Hij had lange tijd tussen het verbale wapengekletter ingewoond. En van de één op de andere dag was de publieke opinie helemaal omgekeerd. En daar komt bij dat je als ambassadeur toch vereenzelvigd met het land waar je werkt.

Uit Saigon klonken bijna profetische woorden. De Nederlandse afgevaardigde in Zuid-Vietnam stelde dat de Zuid-Vietnamese regering 'zuinigjes reageerde' op het communiqué. Zij vond dat Nixon een prijs had betaald voor Taiwan. 'De pessimisten vrezen dat Nixon even gemakkelijk Saigon zal laten vallen indien hem dat in breder politiek verband beter voorkomt', schreef de afgevaardigde.²⁴⁹ Saigon zou in 1975 vallen.

Norbert Schmelzer liet in een eerste reactie van de Nederlandse regering weten met 'veel belangstelling kennis te hebben genomen van het communiqué. De resultaten dienen nog nader te worden bestudeerd, doch reeds thans kan worden gesteld dat de in zulk een hartelijke sfeer verlopen toenadering tussen de VS en de Volksrepubliek tussen beide landen een geheel nieuw politiek klimaat

²⁴⁶ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 10527. Brief Consul-Generaal J. Kneppelhout aan minister van Buitenlandse Zaken, Hong Kong 7 maart 1972.

²⁴⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr 488. Ambassadeur H. Hagenaar aan minister van Buitenlandse Zaken, Warschau 1 maart 1972.

²⁴⁸ Ibidem, brief ambassadeur Croin aan minister van Buitenlandse Zaken, Tokio 3 maart 1972.

²⁴⁹ Ibidem, brief Nederlandse afgevaardigde aan minister van Buitenlandse Zaken, Saigon 6 maart 1972.

heeft geschapen en positief moet worden beoordeeld als een belangrijke bijdrage tot normalisatie en stabilisatie van de verhoudingen in het Verre Oosten en tot een vreedzame oplossing van bestaande conflicten.²⁵⁰ De reactie van Schmelzer is begrijpelijk. De minister van Buitenlandse Zaken wilde ook dat de Volksrepubliek China de Chinese zetel kreeg in de Verenigde Naties. Schmelzer wilde dat de Volksrepubliek uit het isolement werd gehaald.

Chef der Directie Oosten Klaus stelde dat ‘het erkennen van Taiwan als deel van de Volksrepubliek onmogelijk is. De VS zouden dan toegeven dat de Amerikaanse militaire presentie op Taiwan onrechtmatig is en dat het bestaand defensieverdrag tussen VS en Taiwan nietig is.’²⁵¹ Klaus gaf hier een technisch argument waarom het communiqué niet zou werken. Wat Klaus hier niet wist was dat defensieverdragen van de VS met Japan, Zuid-Korea en Taiwan bewust buiten het communiqué waren gelaten. In de eerste versie van het communiqué waren wel de verdragen met Japan en Zuid-Korea vermeld, maar was het defensieverdrag met Taiwan door de Amerikanen vergeten te noemen. Na veel gezeur met de Chinese delegatie, wisten de Amerikanen alle verdragen uit het document te halen, omdat er anders wereldwijd vragen zouden komen over Taiwan.²⁵²

De betekenis van het bezoek van Nixon moest volgens Klaus ook niet worden gezocht in het communiqué. ‘Het belang is veeleer daarin gelegen dat in weerwil van grote tegenstellingen zowel op ideologisch als interstatelijk terrein een weg is gevonden om aan de wederzijdse behoefte tot begrip contact en gedachtewisselingen te komen. Het betekent een formele beëindiging van de sfeer van de Koude Oorlog tussen de VS en de Volksrepubliek. Confrontatie maakt plaats voor overleg en ontspanning.’ Klaus was ervan op de hoogte dat de Volksrepubliek de toenadering gebruikte om uit het isolement te komen. Voor de VS was ‘de groeiende rivaliteit met de Sovjet-Unie en tegenstellingen van dit land met de Volksrepubliek een factor voor toenadering.’

De Chef der Directie Oosten stelde dat de Nixon-doctrine en de toenadering met Peking voortkwamen uit eigenbelangen. ‘Een geleidelijke ontscherping van de politieke situatie in Azië waar bij niet uit het oog mag worden verloren dat interne factoren als de oppositie tegen de strijd in Vietnam in Amerika, en groter nadruk op bevordering van het specifiek Amerikaanse eigenbelang in belangrijke mate tot de nieuwe koers in het Amerikaans Azië-beleid heeft bijgedragen.’

Het was Klaus opgevallen dat de Amerikaanse passage in het communiqué over Taiwan in de VS is geïnterpreteerd als ‘een kniebuiging voor Peking.’ Een hoge ambtenaar van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken had tegen de Nederlandse ambassadeur in Washington gezegd dat ‘op de niet eens zo lange duur zou worden toegegeven aan de eisen van Peking.’ Sprekende over de verdragsverplichtingen met Taiwan meende hij dat ook daaraan op den duur niet te zwaar zou worden

²⁵⁰ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 10527. Telexbericht Norbert Schmelzer aan zaakgelastigde in Peking en ambassade in Washington, Den Haag 28 februari 1972.

²⁵¹ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr 488. Samenvatting enkele belangrijke punten Sjanghai-communiqué door Chef der Directie Oosten TH. M. P. Klaus aan zaakgelastigde in Peking, Den Haag 9 maart 1972.

²⁵² Macmillan, *Seize the hour*, 300.

getild. ‘Voor een groep conservatieven in de VS staat het vast dat Nixon te grote concessies heeft gedaan aan Peking en te weinig heeft teruggekregen. Hoewel hij wel zijn positie voor de presidentsverkiezingen heeft verstevigd. Bij een groot deel van de Amerikaanse bevolking heeft hij zijn imago als doortastende staatsman versterkt. De resultaten van zijn reis stellen hem in staat zijn spectaculaire buitenlandse politiek voort te zetten, waardoor hij de aandacht kan afleiden van binnenlandse problemen.’²⁵³ De reactie van Klaus vertelt bijna het complete beeld van de Amerikaans-Chinese toenadering. Het bezoek zelf was belangrijker dan het behaalde resultaat. De Volksrepubliek had de toenadering nodig om uit het isolement te komen, de VS wilden de Sovjet-Unie dwarsbomen en een einde proberen te maken aan de oppositie in eigen land tegen de oorlog in Vietnam. Klaus vond ook dat de VS teveel concessies hadden gedaan aan Peking.

De onvriendelijkheden gingen gewoon door. Op 10 maart 1972 veroordeelde het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken de Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam. ‘Na afloop van het bezoek van de Amerikaanse president is het dus, wat Peking betreft, voorlopig weer ‘business as usual’, schreef de zaakgelastigde in Peking Semeijns de Vries van Doesburgh aan Den Haag.’²⁵⁴

Je kunt de zaakgelastigde geen ongelijk geven in zijn oordeel dat er niet veel is veranderd. De Chinese militaire hulp aan Hanoi ging tijdens en na het bezoek van Nixon gewoon door en werd zelfs opgevoerd. Om een voorbeeld te geven: Het aantal geleverde geweren steeg van 143.100 in 1971, 189.000 in 1972, 233.600 in 1973.²⁵⁵

²⁵³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr 488. Samenvatting enkele belangrijke punten Sjanghai-communiqué door Chef der Directie Oosten TH. M. P. Klaus aan zaakgelastigde in Peking, Den Haag 9 maart 1972.

²⁵⁴ NL-HaNA, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, 2.05.313, inv.nr 10527. Brief zaakgelastigde J.W Semeijns de Vries van Doesburgh aan minister van Buitenlandse Zaken, Peking 20 maart 1972.

²⁵⁵ Zhai, *China & The Vietnam Wars*, 136.

Conclusie

In dit onderzoek is gekeken naar de Nederlandse reactie in waarneming en waardering in diplomatie, regering en pers op de toenadering tussen de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China van 1970 tot 1972. Zowel de drie onderzochte kranten *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf* en *Het Parool*, alsook de diplomatie waren goed op de hoogte van de toenadering tussen Washington en Peking. Reeds in januari 1970 schreven media en diplomaten over de geheime gesprekken in de Chinese ambassade in Warschau.

Allereerst heb ik gekeken of de Nederlandse diplomatieke betrekkingen met de Volksrepubliek China van invloed zijn geweest op de waardering van de détente tussen Washington en Peking. Nederland erkende het communistische China in tegenstelling tot de VS, in een vroeg stadium op 27 maart 1950. Den Haag deed dit vanuit de koloniale gedachte dat door de Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië, toenadering tot de Aziatische kolos onvermijdelijk zou zijn. De betrekkingen kwamen in de jaren vijftig en zestig echter niet uit de verf onder meer door de oorlog in Korea waar Nederlandse troepen meevochten en het Nederlandse stemgedrag in de Verenigde Naties ten nadele van Peking. Nederland onderhield wel handelsbetrekkingen met de Volksrepubliek China in de jaren zestig. Minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns reageerde in 1969 fel anti-Chinees op de grensoorlog tussen de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China. Luns sprak over ‘Chinese bandieten’ en ‘wilde menigte Chinezen.’ Hij sprak zelfs zijn ‘persoonlijk leedwezen’ uit dat Russische grenswachten waren omgekomen. Deze anti-Chinese reactie van Luns stond niet symbool voor de reactie van Nederlandse diplomaten. Zij gaven vanaf het begin een realistisch oordeel over de ontspanning, soms negatief, soms optimistisch. Vanaf de eerste gesprekken in januari 1970 in Warschau wisten Nederlandse diplomaten dat er werd gekeken naar mogelijkheden om de diplomatieke betrekkingen te herstellen tussen Washington en Peking. De diplomaten kenden de geopolitieke redenen van de Volksrepubliek voor toenadering tot de VS: angst voor de Sovjet-Unie, Japans militarisme en het kwijtraken van Taiwan. De Amerikaanse redenen werden opvallend genoeg in dit stadium niet genoemd. Het viel Nederlandse diplomaten toen al op dat Peking in de diplomatieke betrekkingen met landen onderscheid maakte tussen volkeren en regeringen van landen. De politiek van een vijandige staat, hoefde de relatie met het volk niet in de weg te staan.

Het Parool bracht in januari 1970 de beste analyse: ‘China wil de ontspanning in Europa en het Midden-Oosten verhinderen en op die wijze de Sovjet-Unie verzwakken.’ *Het Parool* zag het nut van de gesprekken toch vooral over de oorlog in Vietnam. De commentator wees ook op de driehoeksdiplomatie waarbij de VS wisten wat er tussen Moskou en Peking afspeelde, terwijl China belangstelling had voor de détente tussen Washington en Moskou.

De eerste negatieve reactie kwam van een diplomaat die schreef over het onderscheid dat Peking maakte tussen volkeren en regeringen van landen tijdens de pingpongdiplomatie in april 1971. Hij zei niet teveel te verwachten van de dooi tussen de VS en de Volksrepubliek. Peking was volgens hem

niet afgeweken van de lang bekende politieke lijn: de bestrijding van regeringen hoefde de vriendschap tussen de volkeren niet in de weg te staan. De buitenlandcommentator van de *NRC* sprak in die maand dezelfde woorden.

Joseph Luns stopte in juli 1971 als minister van Buitenlandse Zaken. De meer pro-China gerichte Norbert Schmelzer nam zijn taken over. Niet zonder toeval verklaarde de Nederlandse regering in dezelfde maand 'voldaan' te zijn met het voorgenomen bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek China. Achter de schermen gingen de analyses over de ontspanning door. Een diplomaat had het bij het rechte eind door te stellen dat de Volksrepubliek het Amerikaanse imperialisme met woorden bleef bestrijden om landen zoals Noord-Vietnam en Noord-Korea te vriend te houden, en om vanuit een krachtspositie met de VS te onderhandelen.

Voor een Nederlands zaakgelastigde kwam het geheime bezoek van Kissinger in juli 1971 aan Peking als een volslagen verrassing. Hij zag heel goed dat de Volksrepubliek een einde wilde maken aan het strijden met twee grootmachten. Naast deze geopolitieke reden noemde hij een militair strategisch argument voor de Amerikaans-Chinese dooi. Peking kon mogelijk troepen verplaatsen van het zuiden (grens met Noord-Vietnam) naar het noorden van het Chinese vasteland om een eventuele aanval van Moskou op te vangen.

De commentator van *Het Parool* wijdde de aankondiging van de reis van Nixon in juli 1971 aan de Culturele Revolutie in de Volksrepubliek: 'Nu deze lugubere culturele storm lijkt te zijn uitgewoed en Peking blijk geeft weer in contact met de buitenwereld te willen komen, is zo'n verbetering van de betrekkingen tot de reële mogelijkheden gaan behoren.' De commentator noemde ook de tactische reden van Nixon voor de toenadering die vaker voorbij kwam in pers en diplomatie: de presidentsverkiezingen van 1972. 'Een reis naar China kan de positie van Nixon als de Grote Strever naar Wereldvrede alleen maar versterken.' De commentator vond het te vroeg om te kunnen beoordelen of werkelijk historische beslissingen voor de deur stonden. Een andere commentator van de krant oordeelde hard over Nixon en Kissinger als zakenlieden die met iedereen zaken deden als er maar wat viel te verdienen. Hij verwachtte niets van de toenadering: 'Het is of al Amerika's Aziatische problemen wegsmelten in de zon van Mao's glimlach.'

De commentator van *De Telegraaf* sprak over de directe consequenties voor de oorlog in Vietnam, de kwestie Taiwan en over de 'merkwaardige driehoeksverhouding Moskou-Peking-Washington.' En dat Peking mogelijk de Russische politiek zou gaan dwarsbomen. De conservatieve rechtse krant gaf hier een correct commentaar. De *NRC* dacht dat Washington en Peking zeker afspraken hadden gemaakt over een oplossing in Vietnam. Wat overigens niet klopte. De VS hadden volgens de krant ook een knoop doorgehakt wat betreft Pekings lidmaatschap van de VN. Dit klopte in dit stadium ook niet. *NRC* schreef ook over het verkiezingsjaar 1972: door een keiharde smash had Nixon meer dan alleen een pingpongwedstrijd met Peking gewonnen. Niets kon de 'politieke home run' van Nixon in de weg staan, meende de liberale krant. Verder schreef de *NRC* dat de Volksrepubliek technisch onderontwikkeld was en dat het de status van wereldmacht slechts kon bereiken indien het zijn deuren

opende voor Amerikaanse bedrijven. De krant gaf hier blijk van goed op de hoogte te zijn van de binnenlandse problemen.

In september 1971 klonk het positieve oordeel van een diplomaat dat Washington was gaan inzien dat toenadering tot de Volksrepubliek China meer vruchten zou afwerpen dan containment. Een zaakgelastigde stelde dat het niet was uit te sluiten dat de bescherming van Azië tegen aanvallen met kernwapens uit de Sovjet-Unie, te zijner tijd een gecombineerde verantwoordelijkheid zou worden van Washington en Peking. Hij verwachtte een soort van bondgenootschap tussen beide landen en had dit ook heel goed gezien. In 1973 wilde Mao een blok vormen rondom de Sovjet-Unie met Amerikaanse hulp. De zaakgelastigde wist ook te vertellen dat de sleutel tot normalisatie het eiland Taiwan was. Nederland wist mede dankzij minister van Buitenlandse Zaken Norbert Schmelzer de betrekkingen met de Volksrepubliek te normaliseren. Schmelzer stemde op 25 oktober 1971 voor de Volksrepubliek China als permanent lid van de Veiligheidsraad in de Verenigde Naties ten koste van Taiwan. Dit was een koerswijziging ten aanzien van het beleid van Luns die zich altijd van stemming had onthouden. Schmelzer zou later verklaren 'dat een dergelijk groot land met een dergelijke grote bevolking zijn plaats op het politieke wereldtoneel niet geweigerd kon worden.' De belangrijkste factor volgens Schmelzer was de erkenning geweest van de Volksrepubliek in 1950. 'Daarmede heeft zij die regering als de jure regering van geheel China erkend onder gelijktijdige verbreking van de betrekkingen met Taiwan.'

Deze koerswijziging verklaart ook de positieve reactie van de Nederlandse regering op het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek China. Woorden als 'nieuw geschapen politiek klimaat' en 'belangrijke bijdrage tot normalisatie en stabilisatie van de verhoudingen', 'vreedzame oplossing van bestaande conflicten', passeerden de revue. Een realistisch oordeel, de Nederlandse regering was overduidelijk blij met de ontspanning, en had zelfs in de troonrede van 1971 doen weten dat zij het voor de politieke ontspanning in de wereld onmisbaar achtte dat de Chinese Volksrepubliek in de VN werd opgenomen. Na het wereldkundig maken van het gezamenlijk communiqué in februari 1972 waren de Nederlandse reacties minder positief. De Nederlandse ambassadeur in Tokio ergerde zich aan het feit dat de pers standaard negatief schreef over de Volksrepubliek China, maar plotseling na het bezoek van Nixon heel positief. 'Van Hitleriaans militarisme naar opname in rij imperialisten.' De zaakgelastigde in Peking vond dat de VS zijn huid goedkoop had verkocht. Hij kon niet begrijpen dat Washington zulke ingrijpende concessies had gedaan als de bereidheid de vijf beginselen van Bandoeng toe te passen op de Chinees-Amerikaanse betrekkingen en ook de soevereiniteit over Taiwan was weggegeven. Ook een andere diplomaat verbaasde zich hierover alsook het terugtrekken van Amerikaanse troepen en militaire installaties van Taiwan. Het erkennen van Taiwan als deel van de Volksrepubliek China was ook onmogelijk, klonk het in het Nederlandse kamp. De VS zouden dan toegeven dat de Amerikaanse militaire presentie op Taiwan onrechtmatig was en dat het defensieverdrag tussen de VS en Taiwan de prullenmand in kon, luidde het oordeel.

Maar meerdere diplomaten waren het er over eens: Nixon had zijn reputatie als doortastend staatsman

waargemaakt en zou zeker worden herkozen in 1972. Zij benadrukten sterk het tactische argument voor de toenadering: de herverkiezing. Er moest volgens ene Nederlands zaakgelastigde niet teveel worden verwacht van de ontspanning. Peking veroordeelde in maart 1972 Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam. 'Wat Peking betreft is het voorlopig weer 'business as usual.'

De waarneming en waardering van de Nederlandse diplomaten over de Amerikaans-Chinese toenadering was uitstekend. Ze hadden goed in de gaten wat er afspeelde en waren over het algemeen optimistisch en realistisch. De reactie van de Nederlandse regering was ook positief.

De enige keer dat de diplomatie en krant elkaar kruiste, botste het gelijk. Correspondent Lambert van Beers van *De Telegraaf* had een artikel geschreven in januari 1972 waarin hij zaakgelastigde Jaap Derksen citeerde. Volgens Van Beers stelde Derksen dat de wereld niets hoefde te verwachten van het bezoek van Nixon. De zaakgelastigde ontkende de uitspraken te hebben gedaan.

In de week van het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek maakten alle drie de onderzochte kranten gebruik van Amerikaanse journalisten. Journalisten van andere nationaliteiten kwamen alleen bij hoge uitzondering de Volksrepubliek binnen. Het is te verklaren waarom de verslaggeving optimistisch van aard was en gekleurd deed overkomen. De kritische blik en dan in het bijzonder van *Het Parool* verdween naar de achtergrond. De Amerikaanse verslaggevers waren extra enthousiast, omdat Westerse journalisten al ruim twintig jaar niet hadden geschreven vanuit de Volksrepubliek China. De Amerikaanse verslaggever van *NRC Handelsblad* schreef wel de meest diepgravende stukken. *NRC Handelsblad* is toch een kwaliteitskrant. Zo wist de krant heel vroeg te melden dat Peking vastbesloten was zich niet voor het Amerikaanse karretje te laten spannen. De Chinezen wilden geen 'platform leveren voor een doeltreffende politieke triomf van Nixon.' Een juiste analyse die niet was terug te vinden bij *De Telegraaf* en *Het Parool*. *NRC* benoemde ook de binnenlandse politieke problemen van de Volksrepubliek China. Het meest kritische geluid van *De Telegraaf* kwam tot twee keer toe van Lambert van Beers, een journalist met 'anti-Chinese en pro-Taiwanese' gevoelens, bleek achteraf. Bij Van Beers was een anticommunistische houding te bespeuren.

De gesprekken tussen beide kampen verliepen uiterst geheim. Vandaar dat de berichtgeving bijna de hele week ging over randzaken als Nixon die citeerde uit het boekje van Mao, Nixon die sprak over de Lange Mars, Nixon die at met Chinese eetstokjes en Zhou Enlai die mevrouw Nixon lekkere hapjes aanbood, een bewijs van speciale hoogachting. Nixon had de Amerikaanse pers ook ingepalmd door lachend met iedere verslaggever afzonderlijk op de foto te gaan toen de journalisten niets te schrijven hadden. Dat duidt in wezen op een ongezonde relatie en als je de artikelen van *Het Parool* en *De Telegraaf* bestudeert, kun je bijna niets anders dan concluderen dat dit toch wel invloed heeft gehad op de berichtgeving. De kwaliteitskrant *NRC Handelsblad* heeft hier geen last van gehad. Het mooiste voorbeeld uit de berichtgeving is wel dat *NRC* schreef dat Japan druk bezig was met het aanhalen van de diplomatieke banden met de Sovjet-Unie, Noord-Vietnam en Noord-Korea, terwijl de Amerikaanse verslaggevers van *De Telegraaf* en *Het Parool* een hosannastemming hadden waargenomen bij Japan na het bezoek van Nixon aan de Volksrepubliek. De kranten en diplomatie waren het er verder over

eens dat de reis van Nixon belangrijker was geweest dan het bescheiden resultaat in het slotcommuniqué. En volgens de kranten en diplomatie was het communiqué een overwinning voor Peking en had Nixon veel concessies moeten doen.

Een interessant vervolgonderzoek zou zijn om de diplomatieke betrekkingen tussen Den Haag en Peking te onderzoeken van het jaar van erkenning in 1950 tot het bezoek van koningin Beatrix aan de Volksrepubliek China in 1977. Het vervolgonderzoek zou zich moeten richten op de Nederlandse kranten *NRC Handelsblad*, *Trouw*, *De Volkskrant*, *De Telegraaf* en *Het Parool* en wederom op de diplomatenpost die is te vinden in het Nationaal Archief van 1950 tot 1977. Wellicht zijn er ook archieven te raadplegen in de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China. Het onderwerp zou een proefschrift kunnen opleveren te vergelijken met het besproken boek *Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen 1969-1976* van historica Kim van der Wijngaart.

Literatuurlijst

Secundaire bronnen:

- Blussé, Leonard en Van Luyn, Floris-Jan, *China en de Nederlanders. Geschiedenis van de Nederlands-Chinese betrekkingen 1600-2007* (Zutphen 2008).
- Chang, Gordon, H., *Friends and enemies. The United States, China and the Soviet Union, 1948-1972* (Stanford 1990).
- De Graaff, Bob (ed.), *De Nederlandse buitenlandse politiek in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2003).
- Dikotter, Frank, *Mao's great famine* (Londen 2011).
- Gaddis, John Lewis, *Strategies of containment. A critical appraisal of postwar American national security policy* (New York 1982).
- Hellema, Duco, *Nederland in de wereld. De buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010).
- Hellema, Duco, A., *Dutch foreign policy. The role of the Netherlands in world politics* (Dordrecht 2009).
- Herring, George, *America's longest war. The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York 2002).
- Hoffenaar, Jan, (ed.), *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989* (Den Haag 2004).
- Jung Chang en Jon Halliday, *Mao. Het onbekende verhaal* (Amsterdam 2005)
- Kissinger, Henry, *On China* (New York 2011).
- Kissinger, Henry, *The White House Years* (Londen 1979).
- Koppel, Charles, *Indonesian Chinese in crisis* (Kuala Lumpur 1983).
- Lauren, Paul Gordon, Craig, Gordon A., en George, Alexander L. (ed.), *Force and statecraft. Diplomatic challenges of our time* (New York 2007).
- Macmillan, Margaret, *Seize the hour. When Nixon met Mao* (Londen 2006).
- Pekelder, Jacco, *Nederland en de DDR. Beeldvorming en betrekkingen 1949-1989* (Amsterdam 1998).
- Qiang, Zhai, *China & the Vietnam Wars, 1950-1975* (North Carolina 2000).
- Ravenal, Earl C., *Large-scale foreign policy change: The Nixon Doctrine as history and portent* (Berkeley 1989).
- Rhode, Grant, F., en Whitlock, Reid, E., *Treaties of the people's Republic of China, 1949-1978: an annotated compilation* (Colorado 1980).
- Roy, Denny, *China's foreign relations* (Londen 1998).
- Suryadinata, Leo (ed.), *The Chinese minority in Indonesia. Seven papers* (Singapore 1978).
- Sarotte, M.E., *Dealing with the devil: East-Germany, Détente and Ostpolitik, 1969-1973* (Chapel Hill 2001).
- Schmelzer, Norbert, *Herinneringen van een politiek dier* (Amsterdam 2004).
- Somers Heidhues, Mary, *Southeast Asia's Chinese minorities* (Victoria 1974).

Szulc, Tad, *The Illusion of Peace* (New York 1978).

Van der Lans, Jos, en Vuijsje, Herman, *Lage landen hoge sprongen* (Wormer 2003).

Van der Maar, Rimko, *Welterusten meneer de president. Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973* (Amsterdam 2007).

Van der Wijngaart, Kim, *Bondgenootschap onder spanning. Nederlands-Amerikaanse betrekkingen, 1969-1976* (Hilversum 2011).

Van Staden, Alfred, *Een trouwe bondgenoot. Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap (1960-1971)* (Utrecht 1974).

Watson, Cynthia Ann, *US national security: a reference handbook* (Santa Barbara 2002).

Wielenga, Friso, *Nederland in de twintigste eeuw* (Amersfoort 2009).

Artikelen in tijdschriften:

Warner, G., 'Nixon, Kissinger and the rapprochement with China, 1969-1972', *International Affairs* (2007) 763-781.

Nixon R., 'Asia after Vietnam', *Foreign Affairs* (1967-1968) 111-125.

Artikelen in kranten:

Anonieme auteur, 'Nationalistisch China sinds 1943', *NRC Handelsblad* 28 februari 1972.

Anonieme auteur, 'Geen datum voor nieuw gesprek VS-China', *NRC Handelsblad*, 21 januari 1970.

Anonieme auteur, 'Nederland hielp met China-reis', *De Telegraaf*, 17 juli 1971.

Anonieme auteur, 'Amerikanen werpen zeven tons bom – de grootste niet-nucleaire- op Noordvietnamezen', *NRC Handelsblad*, 13 april 1971.

Anonieme auteur, 'Formosa geschokt door Nixon-Tsjoe', *De Telegraaf*, maandag 28 februari 1972.

Anonieme auteur, 'Hanoi toont vijf gevangen VS-piloten', *NRC Handelsblad*, 21 februari 1972.

Anonieme auteur, 'Aanwijzingen voor verdrag Moskou-Tokio', *NRC Handelsblad*, 5 oktober 1971.

Anonieme auteur, 'Kissinger arriveert in Peking', *NRC Handelsblad*, 20 oktober 1971.

Anonieme auteur, 'Reis Nixon lokt diplomatiek offensief Japan uit in Azië', *NRC Handelsblad* 23 februari 1972.

Anonieme auteur, 'Wat Peking betekent voor West-Europa', *Het Parool*, 22 februari 1972.

Anonieme auteur, 'Nixon zou praten met leiders in Hanoi', *Het Parool*, 24 februari 1972.

Anonieme commentator, 'Weer Amerikaans-Chinees overleg', *Het Parool*, 23 januari 1970.

Anonieme commentator, 'De reis van Nixon', *Het Parool*, 16 juli 1971.

Anonieme commentator, 'Verandering', *NRC Handelsblad* 28 februari 1972.

Frankel, Max, en Bradsher, Henry, 'Nixon tot Peking: 'Op weg naar de vrede'', *Het Parool*, 22 februari 1972.

Frankel, Max, 'Leiders van China te oud', *Het Parool*, 22 februari 1972.

Frankel, Max, 'Ontspannen sfeer in Peking', *Het Parool*, 23 februari 1972.

Frankel, Max, 'Nixon en revolutionairen klappen voor elkaar', *Het Parool*, 23 februari 1972.

Frankel, Max, 'Nixon: 'reis veranderde wereld'', *Het Parool*, 28 februari 1972.

Heitink, J. G., 'China definitief uit isolement', *De Telegraaf*, 17 juli 1971.

Heitink, J. G., 'Boeiend pokerspel VS-Rusland-China', *De Telegraaf*, 21 juli 1971.

Karnow, Stanley, 'Nixon in Peking sober onthaald', *De Telegraaf*, 21 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Nixon breekt het ijs', *De Telegraaf*, 22 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Nixon: „Samen op mars naar de vrede”, *De Telegraaf*, 22 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Pers in China vol van Nixon', *De Telegraaf*, 23 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Geheimhouding sleutel tot succes in Peking', 24 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Blijvend contact Amerika-China', *De Telegraaf*, vrijdag 25 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Gesprek Nixon-Tsjoe in impasse geraakt', *De Telegraaf*, zaterdag 26 februari 1972.

Karnow, Stanley, 'Weg van Formosa', *De Telegraaf*, maandag 28 februari 1972.

Kouwenaar, Rianne, 'It takes a Nixon to go to China', *NRC Handelsblad*, 20 februari 2012.

Kraft, Joseph, 'Vandaag „hard” overleg in Peking', *NRC Handelsblad* 22 februari 1972.

Kraft, Joseph 'Peking toont zich nu op zijn paasbest', *NRC Handelsblad* 22 februari 1972.

Kraslov, David, 'Speciale hapjes voor mevrouw Nixon op banket', *De Telegraaf*, 22 februari 1972.

Kraslov, David, 'President wil nog best een maandje blijven', *De Telegraaf*, vrijdag 25 februari 1972.

Lachman, E.G., 'Peking wil nieuw Indo-Chinaoverleg', *NRC Handelsblad*, 16 juli 1971.

Lachman, E.G., 'Succes van Kissinger', *NRC Handelsblad*, 17 juli 1971.

Lachman, E.G., 'Vriendschap China-VS zal koel zijn', *NRC Handelsblad* 25 februari 1972.

Lachman, E.G., 'Begrip in VS voor koelheid in Peking', *NRC Handelsblad* 22 februari 1972.

Lachman, E.G., 'Nixon's Chinareis geeft hem tijdwinst', *NRC Handelsblad*, 21 juli 1971.

Lachman, E.G., 'China dient Nixon', *NRC Handelsblad*, 21 juli 1971.

Lachman, E.G., 'Nixons bezoek onderstreept de interne zwakheden van Peking', *NRC Handelsblad* 24 februari 1972.

Lachman, E.G., 'Amerika belooft vertrek uit Taiwan', *NRC Handelsblad*, 28 februari 1972.

Lachman, E.G., 'Vriendschap China-VS zal koel zijn', *NRC Handelsblad* 25 februari 1972.

Michielsen, Peter, 'Een hoffelijk onthaal voor De Papieren Tijgers', *Het Parool*, 19 februari 1972.

Moleman, Hans, 'De rafelrand van China', *De Volkskrant*, 22 maart 2008.

Moleman, Hans, 'Pingpongballetje brachten dooi tussen China en de VS', *de Volkskrant*, 8 april 2011.

New York Times, 'Nixon: In Peking geen geheime overeenkomsten', *Het Parool*, 29 februari.

Reuter, 'Dooi in de relatie tussen China en de VS', *NRC Handelsblad*, 13 april 1971.

Reuter, 'Nixon nader tot Peking', *De Telegraaf*, 15 april 1971.

Reuter, 'Speculaties over vrede in Vietnam ongegrond', *De Telegraaf*, 20 juli 1971.

Reuter, 'Wereld reageert gemengd op Nixon's historische reis', *De Telegraaf*, 22 februari 1972.

Reuter, 'China onderstreept beleid van de glimlach', *NRC Handelsblad*, 17 april 1971.

Reuter, UPI, AP, AFP, 'Nixon in Peking koel ontvangen', *NRC Handelsblad*, 21 februari 1972.

Reuter, 'Kritische geluiden over Nixon van China's burens', *NRC Handelsblad*, 21 februari 1972.

Reuter, UPI, AP, 'Gierek doet felle aanval op China', *NRC Handelsblad* 22 februari 1972.

Reuter, DPA, AFD, UPI, 'Sfeer in Peking steeds hartelijker', *NRC Handelsblad* 23 februari 1972.

Reuter, DPA, AFP, UPI, 'China ook positief over bezoek Nixon', *NRC Handelsblad* 25 februari 1972.

Reuter, AFP, 'Nixon/Tsjoe bepleiten voortzetting van contacten', *NRC Handelsblad* 26 februari 1972.

Reuter, 'Nixon krijgt steun voor zijn Chinareis', *NRC Handelsblad*, 1 maart 1972.

Reuter, 'Toenadering China-Amerika', *Het Parool*, 15 april 1971.

Reuter, 'Verbittering op Formosa', *Het Parool*, 28 februari 1972.

Roll, Chr., 'China doorbreekt met succes zijn isolement', *NRC Handelsblad*, 16 april 1971.

UPI, AP, 'Moskou diep geschokt', *NRC Handelsblad* 23 februari 1972.

Van der Meulen, J.W., 'Twintig jaar van hoop en haat', *NRC Handelsblad*, 17 juli 1971.

Van 't Veer, Paul, 'En dan zeggen ze nóg dat Nixon zo star is', *Het Parool*, 21 juli 1971.

Van 't Veer, Paul, 'Waarom Nixon Formosa voor schut liet staan', *Het Parool*, 29 februari 1972.

Van Beers, Lambert, 'Zorgen', *De Telegraaf*, 23 februari 1972.

Van een bijzondere correspondent, 'Amerikaanse pers welkom in Peking', *De Telegraaf*, 13 april 1971.

Vriesekoop, Bettine, 'De man die Mao deed smelten', *NRC Handelsblad*, 26 juli 2008.

Wicker, Tom, 'Alles draait om Mao in VS', *Het Parool*, 25 februari 1972.

Primaire bronnen:

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse ambassade in China (Peking), nummer toegang 2.05.166.
Inventarisnummers: 151, 426, 462, 488, 520, 533.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummers: 10527, 26685.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging te China (Peking, Chunking, Nanking), (1862) 1872-1954, nummer toegang 2.05.90. Inventarisnummers: 518, 534, 535.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-Archief 1945-1954, nummer toegang 2.05.117, inventarisnummers: 22017, 22018.

